

940.3/14

886.3-94

949.71"1916/1918"

DR. LJUDEVIT PIVKO:

CARZANO.

ČETRТА KNJIGA.

CARZANO. - ČETRТА KNJIGA.

~~135~~

DR. LJUDEVIT PIVKO:

CARZANSKA NOČ.

13 slik in 2 zemljevida.

MARIBOR 1924.

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIBORU.
TISKALA „LJUDSKA TISKARNA“ V MARIBORU.

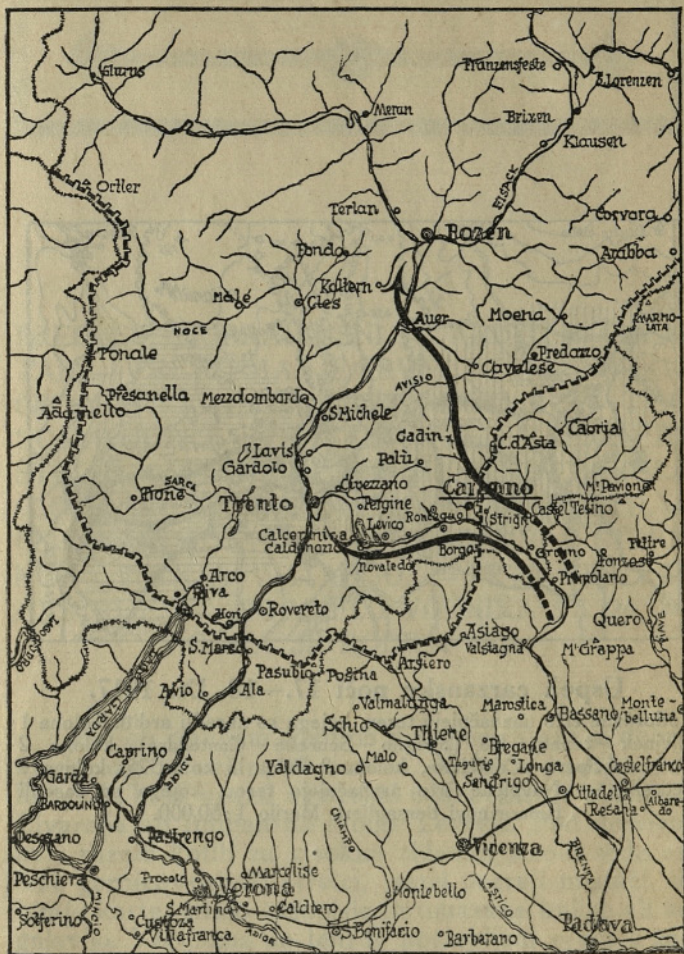
Vse pravice pridržane.

614

~~1328~~

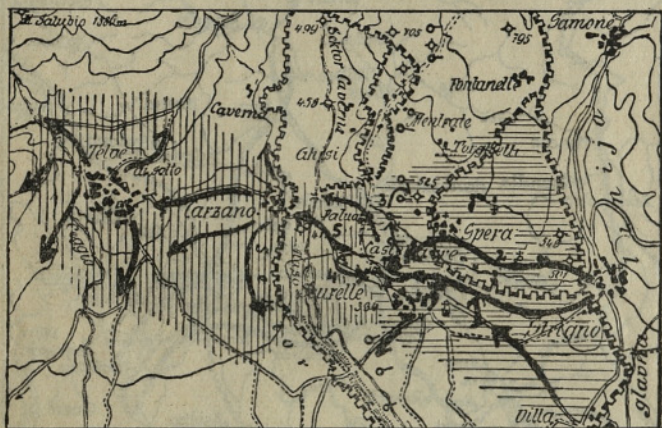

S 1646-2B.8.49

Carzanski projekt.

Merilo 1 : 1,200.000. Puščici naznačujeta projektirane smeri italijanskega gibanja po prelomu fronte pri Carzanu. Cilj suganske kolone za 18. IX. Pergine, cilj cadinske kolone Auer-Bolzano.

Uspeh carzanske noči 17.—18. IX. 1917.

Vodoravne črte naznačujejo teren, kojega so zasedli arditi. Kolona 1 Mlejnek—tenente Re (Strigno—Scurelle—Castellare), kolona 2 Strigno—Spera—Castellare, kolona 3 Palua in kota 525, kolona 4 Scurelle. — Navpične črte naznačujejo teren, kojega so zasedli Ramorinovi bersaglieri. Merilo 1:50.000.

PREGLED: PRIPRAVLJENI. — ARDITI V COPATAH. — PREVZEMANJE PRVE LINIJE. — POHOD ČEZ MOST V GLAVNI AVSTRIJSKI ROV. — ŠIROMA ODPRTA VRATA. — PRED NAPETO PISTOLO. — VODNIKI »PRIGIONIERI«. PAROLA »COMO CADORNA«. — PLAMEN NA MOSTU. — ČEGAV JE UJETNIK? — V KASARNI V STRIGNU. — VOŽNJA V ITALIJO. — PRVE VESTI IZ AVSTRIJE. — POROČILO VODNIKA ŠT. 24. — GORA JE RODILA MIŠ.

1.

Pot ob glavnem rovu ob dolenjem Masu je dobro maskirana in večinoma senčna. Malokje je tako odkrita, da bi te opazil avstrijski opazovalec z bližnjega Civarona ali Italijan na Monte Levreju. Pod drevjem in v raznih kotih za visokim zidanim jezom sede ali leže gornjeavstrijski strelci, sami nezreli mladiči, in igrajo karte,čitajo časopisje in umazane knjige ali se gñjavijo. Večinoma so leni in poglobljeni v svojo zabavo, da se ne menijo za bosanskega oficirja, korakajočega mimo njih s čepico v roki. Nekateri pozdravljajo šele, ko si daleč mimo njih, a tudi taki so, ki te vidijo in — ne vstajajo. Mestoma so si položili deske na pot, ki pričajo, da je v njihovem odseku v deževni dobi obilo blata. Sedaj je pa zemlja suha. Globoke

razpoke ob deskah bi bile ponoči lahko nogam opasne.

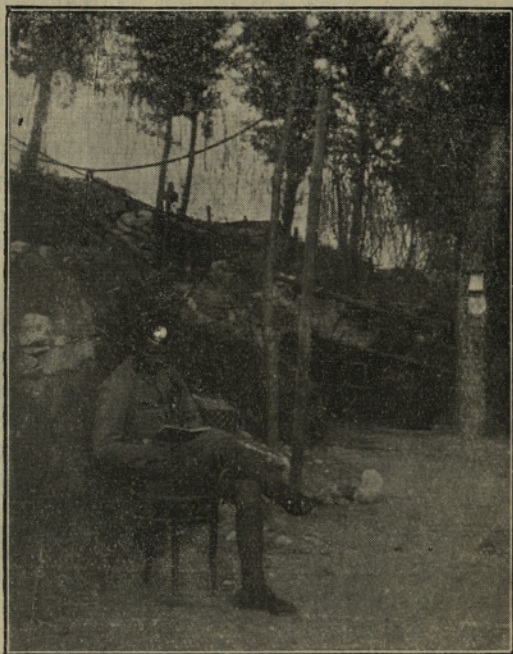
Odsek avstrijskih strelcev ni širok. Dve slabotni četi je divizijsko poveljstvo porinilo med Bošnjake ob železniškem tiru pri Castelnuovu in mladi Nemčiči se čutijo med okornimi, dobrohotnimi Bošnjaki kakor doma. Lastnih straž imajo neznatno število in ako bi ne bilo včasih neprijetnega pokanja in treskanja ob njihovih krilih in na Civaronu, bi dečki niti ne čutili, da se nahajajo na fronti. Bošnjaki zahajajo radi k »junčičem« (»Jungschütz« izrekajo po svoje), tretja četa z desne in druga z leve, da jih tolažijo in — da si nabirajo cigaret in kruha, česar je pri »deci« zmeraj dovolj. »Deca« ali »naša deca«, včasih tudi »naša švabska deca« se razgovarja in zabava z Bošnjaki in igra tudi z njimi umazane karte, seveda tako, da mora Bošnjak dobivati. Ako bi Bošnjak izgubil igro, bi itak ne mogel z ničimer plačati, ker nima niti denarja, niti drugih vrednosti pri sebi — ako bi pa imel, bi tajil trdovratno in si mislil: Čemu bi plačeval Švabčičem, ki imajo vsega več nego mi!« V tem navideznom egoizmu pa ne vidijo niti Švabčiči niti Bošnjaki nič grdega.

Pravilno in pravično se jim zdi tako, saj stoje Bošnjaki ponoči namesto »junčičev« onstran Masa na važnejših prednjih stražah, Bošnjaki jurišajo namesto junčičev italijanske položaje, kadar prihaja povelje, in Bošnjaki so vojščaki, ki junčiče očetovsko čuvajo v svoji sredini . . . Bošnjak zna kakih 30 nemških besed, približno toliko zna »deca« iz njegovega jezika in to jim zadostuje za zabavo, ker si vse drugo, česar ne umevaš, lahko misliš.

Iz odseka mladih strelcev prihajam v odsek druge čete. Tu je kakor bi odrezal vse drugače. Ljudje stoje ob jezu in pri baračicah, prislonjenih k jezu; na jezu vidiš glave stražarjev ki se obračajo k tebi in te pozdravljajo. Bošnjaki vedo, da prihaja oficir, preden ga vidijo. Kdo ve, koliko ljudi hiti pred menoj, opozarjajočih na levo in desno, da se vrača komandant v Carzano, ki je pregledoval odseke ob

železnici. Zdi se, da so v tem oziru vsi bosenski od-
delki enako izšolani, ker pošiljajo iz lastnega nagiba
sosedom vest, kdo je prišel k njim in kam odhaja. V
tem oziru ne poznajo komodnosti.

Nadporočnik Kimla v odseku prve čete je že
tudi prejel avizo, da se vračam iz Castelnuova. —

Za jezom ob Masu.

Zarotnik por. Dašek študira integrale.

Toda danes ni časa, da bi obtičal pri njem in se
razgovarjal z zgovornimi oficirji prve in strojniške
čete, čakajočimi pri Kimlovi kaverni.

»Torej pojdem kos pota s teboj«, se ponuja Jirsa,
li umeva moj položaj.

Jirsa mi koraka tesno za petami. Ako je na potu dovolj širine za dvojico, priskakuje naprej k meni, da bi stopal kraj mene. V njem drhti danes vsaka žila, oči se mu svetlikajo in roka mu pri mahanju često prehaja v pest, s čimer naznačuje, da nekaj bo, česar se veseli, ker bo treba udariti s pestjo . . .

»Mislíš, atamane, da pojde?«

Jirsov glas in pogled zahteva, da bi mu moral pritrditi.

»Ne vem, prijatelj. Težko je prorokovati!«

»Pojde, pojde! Moramo . . .! Sakra! Tri ure še!«

»Šteješ?«

»Štel sem do danes dneve, danes štejem ure in sedaj pridejo iznova visoke številke — minute. — Sakra! Grom po njih — sto hudičev bo gnalo Avstrijce proti Levicu — za 200 minut — a nič jim ne bo pomagalo.«

»Hudičem?«

»Avstrijcem.«

»In midva bova med njimi, med sto hudiči?«

»Pri moji duši, jaz sam za deset. Veš, atamane, da nisem bil doslej nikoli junak. Vselej sem se izkušal potuhniti, kadar so hoteli, naj kaj riskiram. Zdaj je drugače. Koliko strahopetcev smo spoznali v zadnjih dneh! Čudovito! Jaz sem pa vsako uro močnejši, pri moji duši, veš, in nikakega strahu ne čutim, niti najmanjšega nemira.«

»V tem so najboljše garancije.«

»V čem? Kaj misliš?«

»V miru in odločnosti, kakor praviš. Ti, Jirsa, ne boš ničesar pokvaril, ker imaš voljo in mir.

»Da ne bom nič pokvaril, misliš?«

»Ne boš. — Samo tega si namreč želim, da bi nihče ne kvaril.«

»Jaz ne bom. Kvaril ne bom.«

Na levem krilu rovov prve čete se vije globoka rovska vijuga skozi tri traverze strmo navzgor na višje obrežje proti Carzanu. Tu se ustavljava in si podajava roke.

»Drago mi je, prijatelj Jirsa, da mi podajaš vsaj ti ugodne račune o svojem stanju. — Ob 9. uri prideš k cerkvi, je-li? Jirsova glava je na mestu. Za deset hudičev, je-li?«

»Za trikrat deset.«

»Potem pa ostali ne bodo imeli posla . . .«

Jirsa se smeje, zavijajoč po vijugi navzdol.

»Razbijemo!« mu kličem, ko ga ne vidim več. Iz-za dolenje traverze prihaja odmev:

»Razbijemo!«

»Raztolčemo!« kličem za njim.

»Raznesemo!«

»Namažemo!« Jirsov glas je že slabši.

Najinega dialoga bi še ne bilo konec, toda ne slišiva se več. Bošnjaki na gorenjem bregu vstajajo in gledajo začudeno, ker ne vidijo nikogar razen mene. Komu velja povelje, ki so ga čuli: »Raztolčemo!« — »Namažemo!«?

Pozdravljajo.

»Ali ste čuli, kaj sem rekel?«

»Kako bi ne čuli!«

»Torej razbijemo?«

»Razbijemo! — Čakamo béfel (ukaz).«

Odgovarjajo, smejejo se. Nekateri vedo, kaj mislim. Kdor pa ne pozna položaja, si lahko razlaga naš tajinstveni razgovor po svoje.

Radovedni so, kdo je bil spodaj, in iztezajo vratove, da vidijo, kdo se vrača, ki me je spremljal ob jezu prve čete do njih.

* * *

V gorenjem odseku proti Carzanu je največje gnezdo »naših« ljudi. Tu ne moreš korakati molče mimo njih niti danes, ko nikakor ni časa za zabavo in blebetanje. Vsakomur moraš privoščiti besedo.

Ljudje so dobre volje, vsaj na videz. Opozarjam jih, da nocoj ne sme nobeden večerjati, niti piti žganja. Vedo že, zakaj se morajo postiti.

»Jejte konzerve in kruh! Vse tri avstrijske rezervne porcije, kar jih imate pri sebi, lahko pojedete nocoj,

jutri dobite sveže in boljše! Kdo bi tovoril avstrijske konzerve v Italijo!»

Bošnjaki se muzajo ob tej naredbi. Ako jih pravilno umevam, hočejo s pogledi zvedeti drug od drugega, koliko konzerv namerava kdo pojesti na račun tistih boljših, obljubljenih italijanskih. In ako jih umevam zares dobro, moram vedeti, da jim znači današnji večer v istini post, ker avstrijskih konzerv ne bodo jedli — iz enostavnega vzroka — nimajo jih več. Bošnjak si ne tovari rad rezervne hrane s seboj po svetu, temveč jo pojužina ob prvi priliki, kadar začuti glad. Tako vsaj ve, da jo je pojedel sam in mu konzerv nihče ne ukrade, niti mu jih granata ne more pokopati. Bilo bi jih bogme škoda!

* * *

V mraku prihajajo poročevalci, poslanci oficirjev zarotnikov iz široke doline, ki poročajo o večerni situaciji.

Nadporočnik Čada je opazil ob 6. uri popoldne, da so njegovi sosedje, gornjeavstrijski strelci pijani in zaspani. Korporal Levč, tržaški fijakar, je imel med njimi znanca, o kojih je vedel, da radi pijejo. Iztočil jim je popoldne polovico svoje steklenice in mladiči so nekaj časa hvalili svojega gostitelja, nato so se pa po vrsti — spravljali spat. Siromak Levč, ki se sam ne more vzdržati, ako mu stoji alkohol pred nosom, je z njimi poizkušal svojo pijačo in zvečer se jedva drži na nogah.

A tudi Bošnjakov je bilo, ki se zvečer ne morejo vzdržati, da bi ne pokušali z ostalimi prijetno dišečega žganja, češ, saj menda ne bo tako močnega učinka, kakor grozijo oficirji.

Kuhar Sava je pritekkel v mraku iz Castelnuova v Carzano z vprašanjem, kako bo. Pripovedoval je, da je nasul tretji četi dvojno porcijo praška, da bo bolje učinkovalo.

»Razdelil sem večerjo in bežal, da jih ne vidim, kako bodo ležali. Pri rovskih topovih na polju med

Telvami in Castelnuovom že vsi spe, artileristi in straže. Bog ne daj, da bi jih vizitiral koji višji oficir.«

»Oficirji zdaj večerjajo in za uro bodo spali vsi do Civarona, Borga in na S. Pietru.«

»Dobro, naj imajo prijetne sanje,« jim želi Sava in se vrača v Castelnuovo.

Ertlov oddelek ruskih mitraljez spi ob osmi uri zvečer od komandanta do zadnjega moža. Nadporoč-

Kmalu bodo spali.

nik Ertl je prijatelj dobrega žganja in nima vzroka, zakaj bi ne potegnil iz steklenice, ki mu jo ponuja ljubezniv poročnik Zeleny.

Musliman Trampa tudi rad pije. Kohoutek mu daje kozarček češ, žganja mu koran ne brani.

Za poročnika Knotta ima Kohoutek vina in žganja, a čudo, Knottu nocoj ni do pijače in se zadovoljuje s polovico majhnega kozarčka tropinovca. —

* * *

Po osmi uri je odrinila Kohoutkova oficirska patrolja z 9 možmi, ki se ji je pridružil tudi Zeleny — čez most v Castellare, v Spero in Strigno.

Narednik Mlejnek je pa že izginil okrog šeste ure po svoji lestvi preko Scurell po prvo kolono, ki je imela drugo pot ko ostale. —

* * *

Poročnik Knott prihaja od telefona in javlja, da je vprašala električna centrala, kdaj naj spusti strujo v žice. Ker me ni bilo v bližini, je baje odredil strujo za polosmo uro zvečer.

»Škoda, Prva četa popravlja nocoj žice.«

»Nisem vedel,« se izgovarja Knott.

»Pošljemo drugo depešo. Počakaj, Knott, saj moram javiti večerni raport — bom pa še to telefoniral.«

Adjutant Czitary je preklical takoj nato strujo. Pol ure pozneje nam javlja električna centrala, da je turbina nekoliko pokvarjena in da nocoj vobče ne bo do polnoči električne struje.

Dobro funkcijonira naš aparat! Poročnik Horák ima znanca v centrali, ki je ukrenil po svojem lastnem prevdarku! —

Narednik Čačić odhaja kot komandant castellar-ske straže na svoje mesto. Naročam mu, naj takoj prične širiti vhod skoz električne ovire in rezati žice, da preprečimo strujo, ako se posreči monterjem popraviti ponoči pokvarjene stroje.

Ob pol deveti uri se zbirajo telefonisti in njihovi pomočniki na severnem koncu Carzana. Prvi oddelek vodita Lahvička in Zabrana, ki začne rušiti ob deveti uri telefonske zveze oporišču Caverna in baterij na Salubiju; srednji oddelek, ki je Malčankov, poreže zveze 4. in 1. čete, artilerije ob Ceggiu in na S. Pietru, tretji oddelek, Vahov, ima isto nalogo pri Castelnuovu, Borgu, Civaronu in Piagaru. Malčánek javlja službeno, da so oddelki razdeljeni, kompletni in da pojdejo po svojem poslu. —

Italijani so utihnili. Božji mir vlada po Suganski dolini.

Oficirski sluge raznašajo večerjo, čete tudi že večerjajo. —

Na delo! Ura je naša!

* * *

Svojo sobico moram urediti. Zapuščam jo v zavesti, da je ne bom videl nikoli več.

Ob postelji sta dva koša že zaprta. V prvem je arhiv 4. čete, v drugem so urejeni akti bataljonskega arhiva, ki naj preidejo v vzornem redu v italijansko last.

V nahrbtnik si tlačim nekaj perila in obleke in zavoj lastnih papirjev.

Sedaj je menda vse pospravljeno! — Na steni so še zemljevidi, ki bi jih bilo škoda. Stenski koledarček pa naj le visi! Čakajte! Kdor pride v to sobico, naj čita na koledarju, kdaj jo je lastnik zapustil!

Z modrim svinčnikom podčrtavam datum 17. septembra in pripisujem: »Udri!« — Prva misel je bila, da bi zapisal »Zbogom Avstrija!« toda premislil sem si. Beseda »zbogom« je prelepa. Rabimo jo samo pri prijateljskem slovesu, ko podajamo roko ljudem, kojim želimo iz srca zdravja in božjega varstva. Tega ne želim avstrijski »domovini,« v katero se ne nameravam več vrniti.

»Udri!«

Zunaj pred oknom sta razvodnik Kaiser in redov Stockinger, oba Dunajčana. Z zadnjim dopolnilnim transportom smo dobili v bataljon več Dunajčanov, ki še ne vedo, na katero stran glave je treba pomakniti fes, da bi jim bolje pristajal.

Telefonist Zabrana stoji pri svoji celici in jima pravi nemški s češkim naglasom:

»Vidva sta še tukaj?«

»Ko je pa na Castelare tako daleč,« odgovarja Stockinger po dunajsko. Rad bi se šalil, a jezik se mu zapleta.

»Zdi se mi, da sta pijana.«

»E pijana? Seveda sva pila. Zakaj bi ne pila, če smo dobili nekaj boljšega?«

»Kaj je danes, da dobivate žganje?«

Zabrana dobro ve, kaj je z žganjem, zato mi ni všeč, da se dela nevednega in da opozarja dobrohotna Dunajčana, naj bi premišljala o povodu neobičajne današnje večerje z alkoholom.

»Dobili smo »Zubusse«. A takega še nikoli ni bilo, kakor danes. Cesar je poslal oficirsko žganje, ker ve, da »Mannschaftsrum« ni za nas Bošnjake. — Pojdi Kaiser!«

Redov Stockinger je slabič, majhen droben dečko, toda žganje ga ni vzelo tako kakor Kaiserja.

»Pojdi, Kaiser! Čačić bo hud. Morebiti naju čaka.«

»Nach Castellare!«

»Nach Castellare! Dort ist so wunderschön, Dort will ich schlafen gehn!« poje Kaiser in se lovi prijatelju za rame.

Dunajčana sta se prijela za rame in odšla navzdol proti cerkvi. —

* * *

Zapiram vrata svoje sobe.

Pred telefonsko celico sedi koščati redov Vejnović, ki ima do polnoči sanitarno stražo 4. čete.

»Dobro mi čuvaj dom, Vejnović!«

»Hočem!«

»Ako bi me iskali, javiš, da sem pri stražah onstran mosta.«

»Razumem, gospod.«

»Kdo ima službo pri telefonu?«

»Telefonist Zabrana,« pravi Vejnović, istočasno se pa oglašča Zabrana sam v vratih.

»Prosim, jaz.«

»Nocoj ne bo dela pri telefonu.«

»Ne bo,« se smeje Zabrana. »Sicer pa ne vemo.«

»Ali imaš zvezo?«

»Nisem poiskoval.«

»Niti ne poizkušaj!«

»Ako pozove bataljon, ali naj odgovarjam?«

»Odgovarjaj, dokler te zovejo. Odgovarjaj do jutra, da ni v Carzanu nič novega.«

Stari Zabrana se zadovoljno smeje za menoj. —

Skroz park odhajam. Miloševa in Kohoutkova kočica je zaprta, pri Trampi je tema. Mož se je spravil v posteljo. Zgoraj pri Knottu je luč.

Po rovu 2. voda korakam proti cerkvi, da vidim življenje po barakah in v rovu. V prvi baraki se šalijo trije ali štirje Bošnjaki in se valjajo po slami, ostali že spe.

»Kako je, gospodine?« vprašuje narednik Dragičević, sloneč ob vhodu v barako. Čakal je mene.

»Dobro.«

»Ljudje so trudni in hočejo spati,« se smehlja narednik.

»Trudni so od dela in službe,« mu potrjujem.

»A največ od rakije,« dodaja narednik. —

Redov Blažević je udaril v baraki svojega spečega soseda korporala Pendića po stegnu, kakor bi ga hotel vzdramiti.

»Vstani, Alija! Eto ti komandanta!«

Korporal spi in se ne giblje.

»Lahko bi ga valjal, kakor vrečo ovsa,« pravi redov Veleđar, »in ničesar ne bo vedel.«

»Truden je, ne more vstati,« meni Blažević in mežika meni k vratom meni in Dragičeviću. — »Lahko bi prišli Italijani in odvedli vse druge — Pendić bi spal. Nositi bi ga morali.«

»Kako bi nosili šele dolgega Velića, ki je težek? Glejte ga, kako spi!« —

Narednik Dragičević me spremlja po rovu proti cerkvi mimo stražnikov Džigerovića, Gašparovića, Gudića in Jelečevića.

»Sami naši?« pravim naredniku.

»Vsi, ki so sedaj na straži. Mihajlo jih je izbral.«

Mihajlo, korporal Čupina se javlja koncem rova pri cerkvi.

»Mihajlo, vidim, da si dobro uredil.«

Korporala veseli pohvala, zato dodaja:

»Gospod, pri meni je vse v redu. Do sedaj ni nič novega.« —

Cesto v soteski pod cerkvijo zapira nova ovira, dva prečna zidova, koja smo morali zgraditi v zadnji dobi na povelje 181. brigade. Prvi zid ima ozka vrata ob levem kraju, drugi zid ob desnem, tako, da morejo korakati samo poedinci v vijugi drug za drugim po cesti. Brigada pravi tej oviri »Zwinger von Carzano« in misli, da je kdovekako sijajna zgradba. V resnici sta pa le trhla zidova do višine pasu, ki se takoj razsujeta, če suneš s puškinim kopitom v njiju.

Tu stoji podnarednik Bebanić z dvojico mož, Suzićem in Šarićem.

»Bebanić, znana ti je pesem o zidanju Skadra grada, je-li?«

»Slišal sem jo. Bil sem z vami v Skadru.«

»Zidanje junaških bratov na skadarski skali je bilo toliko vredno kakor vaše. Kar so sezidali po dnevu, je razpadlo po noči.« Z roko sem prevrgel gornje kamenje, ki je primitivno zloženo, in odmev ropotajočega kamenja se odbija od cerkve ter se vrača od hribov onstran šumečega potoka.

»Vi sami ste mi rekli, naj zgradimo tako,« se zagovarja podnarednik.

»Razbij zid, Bebanić! Kamen te ne bo čuval. Ako udari granata v kamen, mi pobije pol čete, ne z železom, temveč s kamenjem. Pijonirji nam postavijo drugačne ovire, ako bo treba, je-li tako, Dragičević?«

Dragičević niti ne odgovarja, temveč pomaga Šariću, da razmečeta kamenje drugega zida.

»To stražo ukinemo, ker ni potrebna. Ako napade neprijatelj naše položaje, ima posla s stražami na drugem bregu potoka in na mostu, a ne tukaj. «Bebanić, pošlji stražo spat!«

»Razumem.« —

Suzić in Šarić se obračata k cerkvenemu zidu, da si izpraznita puški. Šarić pravi nekaj tovarišu. Bebanić pozdravlja in Dragičević me spremlja po cesti do potoka.

»Ali ste slišali, kaj je rekel Šarić?« mi pravi Dragičević polglasno.

»Nisem razumel.« —

»Vedel sem, je pravil Šarić, da bo tako. Najprej ti ukazujejo: ne pij, ne jej, da ne zaspiš ponoči! Sedaj velevajo: pusti vse in idi spat! Oni štirje, ki so z nj ma določeni, da stražijo pri cerkvi na cesti, itak že spe: Kapahtija in Mamzić in še dva. — Šarić pravi, da pride k cerkvi čakati, ker se odtod lepo vidi na most in na Castellare.«

»Radoveden je in rad govori. — Vrnj se sedaj, Dragičević, in pazi, da mi pri cerkvi ne napravijo nereda ali alarma, ako bi po naključju nastala praska pri potoku!« —

Onstran mosta je baraka za mostno stražo, ki stoji pri jezcu na levem bregu. V baraki je šestorica, dva sta pri zgorajšnjem jezcu, ki čuvata pot sprednjih straž proti mostu. Komandant straže je korporal Turkić, ki pripoveduje in zabava svoje ljudi. Nihče ne spi. Drobni Stojnić Milovan kliče »Pozor!« in vsi skačejo z desek na noge.

»Ostanite! Vi nam čuvate most, da ga nihče ne razbije?«

»Tako je,« potrjuje korporal.

Med redovi vidim črnega Jankovića in pravim: »Turkić mi da vojnika za spremstvo do Scurell. Pojdi, Janković!«

Janković si jemlje puško in koraka z menoj. —

»Povej mi, Janković, kako je to, da pri vas niste dobili rakije?«

»Dobili smo, a Turkić je ni hotel dati. Jutri zaran, pravi, nam razdeli.«

»Ti veš, kaj bo?«

»Vem, gospod. Zaradi rakije bodite brez skrbi! Pri mostu ne bo nič hudega. Nas je pet, koji čuvamo, a onih je troje in Turkić četrti.«

»Ni dobro, da je Turkić prišel na mostno stražo kot komandant. On je hraber, a ni naš in se ne bo hotel udati.«

»Bodite brez skrbi, gospod komandant! Gledali bomo, da se pri mostu nič ne pokvari.«

»In tebe, Janković, mi je žal. Žena ti je umrla in nimaš nade, da ti bo možno v dogledni dobi priti domov na dopust. Kje je tvoj dom?«

»Trbušće pri Foči, prosim.«

»Jutri pojdeš z menoj, a ne na dopust.«

»A vrnem se z vami, ako Bog da.« —

»Toda šele za pol leta, za leto, po 2 letih, kadar razbijemo Avstrijo.«

»Razbijemo, kakor Bog da, in se vrnemo!« —

Ob castellarskem razpotju odpuščam Jankovića, da se vrne k svoji straži na most. —

Pri castellarskih stražah je uredil narednik Čačić ponočno službo.

Skupina castellarskih straž obsega stražo v Scurellah s posadko 1. čete in tri straže 4. čete: prva stoji v Castellarah, druga na koti 473 nad Paluo in tretja na koti 525. Te štiri straže, ki štejejo skupaj nad 70 mož, so pod poveljstvom oficirja ali narednika, ki ima svoj sedež v Castellarah. Komandant ima na razpolago telefon, signalno postajo in v zadnji dobi še posebne tekače za prenašanje vesti in ukazov med Carzanom in Castellarami.

Podpolkovnik Vidale je odredil pred svojim odhodom, da moramo okrepiti žične ovire, postaviti rezervni oddelek 16 mož za stražami v Palui, izvežbati skupino mož za ponočno in dnevno signalno službo in nastaviti »relé« (»Relaiskette«) kot stalno zvezo prednjih straž z glavnimi rovi. Podpolkovnik je od nekdanj polagal največ važnosti na Castellare in često govoril, da ni v brigadnem odseku Ahilove pete kakor so carzanske straže, ki kar izzivajo Italijane . . . Mož ima dober čut za slabosti svoje fronte. Toda odšel je na dopust in prepustil nam, da izvršimo ukaze, mi jih pa nismo izvršili. Samo enkrat smo nastavili tekače in enkrat je korakal rezervni oddelek v Paluo — to je bilo tedaj, ko sem kazal majorju Lakomu, kako izborna je urejena služba pri nas. —

Castellarska straža, ki je v vsej skupini najvažnejša, ima rāzen moje posadke še 5 artileristov s kanonom, strojnico, 2 cevi za metanje granat in reflektor. Vse to je nabasal podpolkovnik v porušeno zidovje, dal izsekati dve kaverni in velel naložiti v trdnjavici obilo municije, ročnih granat in raket. Ponočna posadka v Castellarah samih šteje 37 mož.

Po redu bi prišel nocoj poročnik Knott na vrsto kot komandant castellarske straže. Popoldne sem pa

Cerkvica sv. Valentina-Scurelle.

sklical oficirje-vodnike in narednike ter jim predložil nov red, po katerem pride danes narednik Čačić v Castellare.

Čačić ima izbrane ljudi. Za prvi »turnus« je razvrstil najsigurnejše, večina ostalih smrči že v zidnici. V kaverni leži še oddelek, ki je določen za službo pri strojnici in reflektorju, a nima niti enega čuječega moža. Pri kanonu je istotako mirno — vsi so v blaženem spanju.

Čačić javlja, da je bil v Scurellah in pri vseh 4 stražah. Tiho dopolnjuje svoj raport:

»Morali bi že biti tukaj. Poslušal sem, a ničesar nisem slišal. Morebiti jih ne bo . . .«

»Dali so signal, torej pridejo. Inače bi se vrnil Mlejnek in oficirska patrulja.«

»Koliko je na uri?«

Reflektorji na Levreju nočejo svetiti in jedva spoznavam, da je četrta na deset.

»Pozno je že, zares. Na skalo jih pojdem čakati. Morebiti so že tukaj.«

2.

Na robu castellarske skale stojim in poslušam. Navpično steno opazujem pred seboj, če bi se kaj gnilo. Lestva je dobro prislonjena in se ne premika.

Luč s Civarona in S. Pietra je nekoliko razjasnila vinograd pod skalo. Pod vinogradom vidim cerkev sv. Valentina in vas Scurrelle. Vse razločujem jasno. Oči bi se privadile tej mlačni svetlobi.

Straža v Scurellah zabija kole pri papirni tvornici. Rahli udarci z lesenim macljem ali s težkim polenom odmevaio po dolini, ker ni nobenega drugega šuma. Italijanska fronta molči kakor mrtva in ne odgovarja niti na izzivalno prasketanje pušk na prednjih stražah onstran Brente nekje pod Caldiero. A tudi tam v daljini so utihnili nervozni Avstrijci. —

Moja ura kaže deset.

Nekaj mi tolče — mislil sem, da je ura v žepu, a zdaj spoznavam, da je srce. Ali sem nemiren, razburjen, da mi tolče srce tako glasno?

Res je, nepotrpežljivost se me loteva.

Po programu bi morali v tem času Italijani biti že v Carzanu. Preko mostov bi po programu morale korakati po deseti uri že šesta, sedma in osma kolona, a niti prve kolone ni, niti enega človeka!

Kaj uganjajo v Strignu in tam zadaj?

Eno uro, najlepšo uro smo zamudili!

Ako jih še ne bo, je zakasnitev lahko usodna . . .

Stojim že toliko časa, da čutim noge. Od zadaj prihaja nekdo po gredah.

»Čačić?«

»Jaz sem. Ali jih ni?«

»Teško jih pričakujem.«

»Mağarci so. Človek bi zaspal, ako bi bil miren. Kaj naj storimo?«

»Nič. Čakati moramo.«

»Ali slišite kaj?«

»Nič.«

Čačić se vrača v Castellare. —

Na skali sedé premišlujem, kaj počenjamo. Koliko smo riskirali, koliko mesecev vztrajno gradili! Brezobzirni smo napram svojim družinam, ki bodo morale trpeti kot družine avstrijskih veleizdajalcev. Tudi moja žena ve, kaj nameravam in mi je želela v zadnjem pismu obilo sreče in uspeha. Piše mi, da je prepričana o pravilnosti mojega koraka in da jemlje na sebe posledice. Rada? Ona, ki čuti, da nas moj korak razdeli do konca vojne, morebiti za vselej, mi piše, da jemlje nase posledice! — Z drobno, zdravo, živahno dečico bo trpela in najbrž jim ne bo mogla dajati tega, kar jim gre . . . Toda zavest ima — in tudi moji deci bo povedala, da jim je bil oče v tisti strahoviti vojni vojščak za svobodo svojega naroda, ki se ni plašil nobene žrtve. In svoboda pride! Vesoljni Bog, ki vodi ljudi in narode k pravici, mora uvideti žar, s kojim stopamo kot uporniki dobrovoljno v borbo zoper krivico, utelešeno v avstrijski državi, in bo oprostil tisočem naših rojakov, stoječih v avstrijskih uniformah in borečih se brez misli, da ohranijo Avstriji moč in bič, s kojim jih pretepa kruta mačeha. — — —

Misli na družino so me zazibale v neko drugo ozračje. Kar streslo me je, ko sem se spomnil, da čakam kolono, ki bi morala priti mimo zidov sv. Valentina. Vstal sem. Tla so hladna in redka trava je rosna.

Tri četrt ure sem sanjal o drugih predmetih.

Poslušam in napenjam oči. Videl bi jih v temi 5 minut daleč, brez dvoma pa vsaj pri cerkvenem zidu, ki se nekoliko beli. Tam mi ne uide nobena senca.

Enajsta ura! Ni jih!

Nemara so pa odložili na jutri?

Vsaj moji ljudje bi se morali vrniti iz Strigna!

Nevoljen odhajam od roba preko rosnih gred h castellarski kapelici, toda takoj se vračam na skalo. Morebiti pa vendarle pridejo! Do polnoči počakam!

Zamudili smo že dve uri. V tej dobi bi po načrtu bila vsa Suganska dolina od Salubija in Caverne do Civarona v italijanskih rokah in kolone ciklistov bi dirjale mimo Borga in Roncegna. Artilerija ob Ceggio in na S. Pietru bi bila ujeta, pri Castelnuovu bi pa gradili marljivi pionirji v naglici most za avtomobile . . . Prva in druga faza našega podjetja bi bila že dovršena! Tako še pa nismo niti začeli! —

Ničesar ne slišiš. Vse molči.

Skrb me tlači, kaj bo. Ako pridejo sedaj, so pogoji že izpremenjeni. Kako se razvije podjetje sedaj, ko prihajajo v službo novi ljudje, drugi turnus straž, ki stoji od 11. do 1. ure? Ti ljudje niso več vsi naši, tako skrbno izbrani kakor prvi. Koliko nevolje lahko napravi samo ena straža, ki nam morebiti močno zapuškarji! V zadrego nas spravi in nagromadi nam lahko toliko težav, da podjetje obtiči! Komande v ozadju so si brez dvoma vsaj deloma popravile prerezane telefonske zveze in marsikomu se bo zdelo sumljivo, kaj neki znači pojav, da so vse žice istočasno odrekle službo. — No, doslej je mir in računati moram, da moje telefonske patrulje prerežejo žice drugič in po potrebi tudi tretjič.

Ako ne pojde izlepa, bomo pa forsirali. Saj smo v vojni! Kje je zapisano, da moramo zares poloviti vse Avstrijce speče in vlačiti presenečene gospode komandante iz postelj? V Carzano pridemo makar ob drugi uri zaran in potem je še vedno čas, da izrabimo noč in pridemo vsaj do Levica in na Cadinsko cesto, kar bo zadostovalo, da izgube Avstrijci glave in ne bodo znali, kje naj se na svojem begu ustavijo. —

Oho!

Poslušam in gledam. —

Gredo!

Slišal sem šum v vinogradu. Brez dvoma, gredo. Pod skalo so in lestva se trese.

V mislih sem bil in nisem jih opazil prej. Kako so se pritihotapili!

Zamlaskal sem z jezikom in prejel sem odgovor: Mlejnek je pod skalo zakašljaj — jedva slišno.

Ura kaže pol dvanajst.

Čačić je baš prišel gledat. Zašepetal sem mu samo »gredo, gredo«, in narednik je mahnil brez besede v Castellare, kakor bi ga gnalo tristo Italijanov. Narednik ve, kje je njegovo mesto.

Razločujem jih dolgo vrsto. V redu se pomikajo neslišno drug za drugim. Noge premikajo, korakov pa ne slišiš. Kako je to? Saj so jedva 10 korakov daleč! Kakor bajna strašila korakajo tesno drug za drugim po vinogradu in nehote mi prihaja na misel pohod črnogorske čete v Mažuraničevi pesmi. Oj, ko bi te temne postave bili naši Črnogorci, bi ne čutil najmanjše bojazni zaradi uspeha!

Najpozornejši stražar bi jih ne slišal. Čelni krajnik je tik pod menoj, daleč spodaj pri cerkvi je pa nekdo neprevidno zadel s puško ob trto. Zdi se mi, da je red predolg, saj jih mora biti šestdeset in več, ko še venomer lezejo po stopnicah.

Lestva se je zopet zganila. Prej so jo obtipavali — zdaj že stopajo navzgor. —

Mlejnek je prvi.

Pomažam mu za roko.

»Kje hodite za božjo voljo?«

»Niso se ganili. Silil sem in priganjal od pol devete ure, a rekli so, da še ni čas. Poldrugo uro so se obuvali pri Strignu in poizkušali copate. Vsi imajo gumijeve podplate na copatah. Meni so tudi prinesli gumijeve copate, a nisem jih maral, rajši imam svoje črevlje. Kako pozno je?«

»Polnoč bo kmalu.«

»Škoda!« je vzdihnil Mlejnek. Tudi on čuti, da smo zamudili najlepši čas.

Za Mlejnekom se je dvignil z lestve na skalo visok Italijan v čepici do ušes in v copatah.

»Dobar večer!« me je nagovoril hrvatski. »Ja sam tumač prve kolone, Ferdinando Baradello. Ovdje je gospodin komandant.«

Komandant je stopil tretji z lestve. Težek, visok oficir, za glavo višji od mene, tenente. Lestva se je močno majala in upogibala pod njim, ker ni bila zgrajena za težke ljudi. Tudi oficir ima gumijeve copate na nogah in čudno veliko čepico. Krepko mi je stisnil desnico s svojo medvedjo roko.

»Paolini?«

»Paolini.«

»Tenente Re.«

»Vi ste komandant?«

»Jaz vodim plotone d'assalto (jurišni oddelek) za Castellare.«

»Informirani ste?«

»Da.«

»Koliko mož šteje vaš plotone d'assalto?«

»Petdeset.«

»Toliko ni treba. Zadostovalo bo 15—20.«

»Mislim, da je v Castellarah posadka 40 Avstrijcev.«

»Da, skoro toliko, toda borbe ne bo z njimi.«

»Mislite, da ne bo borbe?«

»Ne bo. Torej niste poučeni, kako je vaša naloga lahka!«

Tekom najinega razgovora so skakali njegovi arditii z lestve in se zbirali za nama. Glava se je pojavljala za glavo, urno sicer, toda mnogo jih je. Moramo čakati, dokler se ne povzpno vsi po lestvi. Tolmač Baradello in sergente Cametti jim pomagata za roke in štejeta polglasno »trentacinque, trentasei« . . . Mlejneka pa ni. Izgubil se je od nas in pogledal, v kakšnem stanju so straže v Castellarah. V svoji gorečnosti je obletel vse brloge in stražarje, govoril s Čačićem in se vrnil k nam.

»Vsi?« sem vprašal komandanta arditov, ko ni bilo nobene glave na lestvi.

»Štirje so še spodaj,« je odgovoril tolmač ob lestvi.

»Počakajte še trenotek,« pravi tenente Re, pripravljajoč si pistolo.

»Opozarjam vas, orožje ne sme govoriti! Vaša akcija se mora izvršiti brez hrupa!«

»Nič ne de, toda brez pistole ne grem nikamor.«

»Sedaj smo vsi. Pojdimo!«

Komandant vprašuje, ali so zares vsi zgoraj.

Skupina se pomika za menoj. Med menoj in komandantom koraka tolmač Baradello, ki ni nič nervozen.

Na cesti, ki vodi iz Castellar navzdol, nastavljammo stoječo izvidnico 5 arditov, da zadrži vsakogar, ki bi se morebiti izmaknil in hotel ubežati k mostu.

Med castellarskimi hlevi smo. Vse je črno, toliko nas je na majhnem prostoru. Trojico pošiljam v telefonsko celico, da odstavijo mojega telefonista in prevzamejo sami službo, ki bo za pol ure urejena. Dve minuti pozneje se gnete petnajstotica arditov v kaverno k spečim strojničarjem. Karbidnica sveti v prostoru, kjer doni votli Baradellov glas:

»Ruke gore! Koji se makne, je mrtav!« Baradello je dečko, kar se tiče jezikov. Dobro je povedal hrvatski in nato nemški, toda opozoritev je bila preostra, skoro nepotrebna, ker izmed teh Avstrijcev ni bil nobeden sposoben za odpor. Kdo bi se branil, ko se vzdrami in vidi vse polno nastavljenih nožev?

Arditi so se za nekaj trenutkov polastili strojnice in vsega orožja in zabasali ujete Avstrijce v kot. Komandant je določil petorico za stražo jetnikom.

Zunaj sem našel narednika Čačića med arditih. Iskal je mene. Arditi so ga izpraševali in Čačić jim odgovarja, ker je Dalmatinec, ki zna nekaj italijanski.

»Gospod nadporočnik, na drugi straži pri Palui so sedaj naši streljali.«

»Slišal sem. Skoči tja in jih pomiri!«

Še vedno poka. Tenente Re je nemiren in vprašuje: »Kaj znači to?«

»Ne vem. Poslal sem gledat. — Pojdimo dalje!« Četica prihaja k vzhodnim castellarskim poslopjem, kjer spe kanonirji in večina mojih Bošnjakov. Arditi jih morajo zaporedoma buditi, da jim vzamejo orožje. Tukaj jih imajo blizu 20 na kupu. Nekateri nočejo niti vstati, meneč, da uganjajo Bošnjaki burke. Ob komandantovi električni luči pa uvidevajo, da je istina in Bošnjaki, stoječi v kotu, se smejejo Nemcem. Vsakemu pretipava ardit žepe, če nima kje skrite grane ali noža, nato jih vodijo v kaverno k ostalim ujetnikom. S tolmačem in trojico arditov hitimo po ostale stražarje, ki stoje na predpisanih mestih obsežnega oporišča. Tu so še vedno prvotni stražarji, ker jih Čačić ni zamenjal ob 11. uri, in vsi čakajo, kdaj pridejo Italijani ponje. Zdaj so končno rešeni službe — po 3 urah. S puškami in municijo korakajo za Baradellom, ki se medpotoma veselo razgovarja z njimi.

Tenente Re si je ogledal moj brzostrelni kanon in odredil arditom, da ga obrnejo in odpeljejo k drugemu zidu, odkoder bi po potrebi lahko streljali v smeri na Borgo.

»Vaša naloga je dovršena,« opozarjam oficirja.

»Imeli ste ravno pet minut dela, ki ni bilo težavno. Mislim, da morate sedaj dati signal iz okna.«

»Da, istina, signal! Kje je tisto okno?«

»Pojdite!«

Re si utika pistolo v žep. Po leseni lestvi mu pomagam v prvo nadstropje porušene hiše na vzhodnem koncu vasice, ki ima okno točno na vzhodno stran. Prepričan sem, da gleda od zgoraj iz Spere tisoč oči že dolgo časa na okno.

Signal električne luči je dogovorjen, da javi začetek gibanja, ker je fronta pri Castellarah prelomljena in so poti iz Spere svobodne. Na avstrijski strani ne more nihče opaziti tega znamenja.

Rejeva lučka slučajno noče funkcionirati. Zablisnila se je šele, ko je imenoval v naglici madono

in imena kakih desetih svetnikov, o kojih pa, če smem soditi po njegovem glasu, ni povedal nič lepega.

Luč se je zasvetila trikrat.

V tem trenutku je zletela na Monte Levre-ju krasna raketa v zrak in velikanski reflektor je zasijal po Suganski dolini in nad nami. Delj časa je metal luč skoro vodoravno v svoji višini, sedaj se pa spušča polagoma niže.

3.

Narednik Čačić se vrača od straže pri Palui in javlja, da je napravil red. »Bedaki so se ravnokar menjali na stražah in novi stražarji so slišali šum in videli neznane ljudi pred ovirami ter jeli streljati.«

»Kako si uredil?«

»Prepovedal sem streljanje in utemeljil, da je patrolja zunaj.«

»Hvala! Počakaj pri nas! Sedaj pridejo tvoji oddelki.«

Čačiću je vroče in zdi se mi, da se trese.

»Ali si bolan?«

»Nekaj mi je. Glava me močno boli.«

»Čakali smo dolgo in razburjene živce imamo. Sedi, da se pomiriš! Sedaj se naše delo giblje.« —

V Castellarah čakamo kolone, ki jih vodijo naši vodniki iz Strigna. Na čelu koraka Kohoutek. Po programu bi moral biti Kohoutek ob pol 10. uri s čelom kolone v Castellarah.

Plotone d'assalto se je uredil, da se razstavi ob cesti od Castellar do mosta in od Scurell do castellar-ske ceste. Komandantu svetujem, naj ujeto skupino 35 mož pripravi in jih čimprej pošlje v Strigno in dalje nazaj, da jih vidijo prihajajoče kolone. To bo dobro vplivalo na vse, ker bodo videli, da je začetek ugoden. —

Zgovorni tolmač Baradello mi pripoveduje, da je delal več let na Hrvatskem in v Bosni pri gradnjah železnic in cest, in sicer s svojim bratom, ki je polir. Tudi brat je danes tukaj pri bataljonu bersagliarov.

Doma je v beneški Latisani in bil je že podoficir, á degradirali so ga, ker se rad pretepa.

»Pretepači so pa dobri v bitki.«

»Baš zato me je porinil kapitan na čelo prve kolone in mi obljubil, da mi vrne podoficirski čin, ako mu danes dobro izvedem zadatek.«

»Torej vam čestitam kot prenovljenemu podoficirju.«

Baradello bi rad še govoril, toda nimam strpljenja, da bi poslušal njegov življenjepis. —

»Drugič! Sedaj ni čas zato. Saj se v Italiji zopet snideva in tedaj bom poslušal z zanimanjem.«

Narednik Mlejnek, dečko, ki ne pozna miru, je pritekel od nekod skoro brez sape. Obhodil je vse castellarske straže, bil pri straži na mostu in se vrnil s poročilom, da povsod vprašujejo, kaj se je zgodilo. Onih par strellov pri Palui je baje vse vznemirilo.

»In ti si jih hotel pomiriti?«

»Pomiril sem jih povsod, češ, da je poročnik Kohoutek zunaj trgal jabolka a oni pri Palui so mislili, da hočejo Italijani jurišati.«

»Sedi k Čačiću, da si oddahneš!«

Mlejnek si briše glavo in si ruje z roko po laseh. Naše podjetje se mu razvija prepočasi.

»Kje so drugi?«

»Čakamo Kohoutka. Bog ve, kod hodijo.«

»Saj Kohoutek pozna pot!«

»Seveda pozna. Sedaj je pol ure po polnoči, pomisli! Naše delo bi moralo biti že davno dovršeno.«

»Morebiti pa niso videli signala.«

»Videli so. Odgovorili so z raketo in reflektor je zasijal. Glej, kako lepo sveti preko nas!«

»Kaj pa hoče avstrijski reflektor na S. Pietru?«

Reflektor na S. Pietru je uprl svoj žarek naravnost na nas in pred nas pod Spero.

»Posvetiti nam hoče. Slišali so streljanje in nam pomagajo.«

»Neumno je.«

»Nič ne škoduje po mojem mnenju. Oni tam zadaj ne morejo videti našega gibanja in če ga opazijo,

ne bodo vedeli, kaj je. Ako molčimo mi, ki smo tukaj, bodo mislili, da je vse v redu.

Arditi, ki stražijo za Castellarami, so prignali Bošnjaka, ki ni hotel iti v kaverno kot ujetnik, temveč je ponavljal:

Io guida colonna quattro! Io guida colonna quattro!«

Seveda, to je vodnik, korporal Veselko-Sedlecký, ki je čakal spodaj na svojo kolono in prišel gledat v Castellare, ko mu je bilo po treh izgubljenih urah dovolj čakanja. In tako so ga prijeli arditi. —

Sedaj se mi zdi, da slišim šum onstran ovir.

»Kohoutek!«

»Tu smo!« se javlja Kohoutek.

»Zakaj jih ne vodiš dalje?«

»Ne morem. Reflektor sveti.«

»Ne škoduje. Kar naprej!«

»Kaj je z elektriko? Ne bi hotel, da me ubije.«

»Razbi to je vse. Električna ne teče. Naprej! Ali želiš, da ti dokažem in ti pridem naproti?«

»Prosim.«

Hitim jim naproti po najkrajši poti, kar preko vinograda, kjer je še nekaj ovir, ki tukaj slučajno niso razrezane. Dvigam kolena, preskakujem in za minuto sem pri Kohoutku.

Pri Kohoutku je redov Janjić, ostali vodniki so zadaj pri svojih kolonah. Več italijanskih oficirjev je na čelu pri Kohoutku a ni časa, da bi se pozdravljali. Pravim jim samo:

»Časa smo izgubili dovolj. Zdaj naprej brez ozira na luč in ovire!«

Vodim jih na desno na izhojeno in široko pripravljeno pot. Dečki zadaj so ležali v travi, da se skrijejo pred reflektorji in sedaj vstajajo in korakajo za menoj.

»Druga in tretja kolona?«

»Tu!« se javlja oficir s tolmačem.

»Koliko mož?«

»Petdeset arditov.«

Tudi ta kolona je premočna. Zadostovalo bi jih petnajst za moji desetini na kotah 473 in 525.

»Čačić!«

»Čačić je bolan«, pravi Mlejnek. »Pojdem z njim, saj imam še časa, dokler ne pridejo moji na vrsto.«

»Dobro!« Mlejnek je določen, da vodi pozneje deveto kolono v Caverno in pod Salubio in ima dovolj časa.

Druga in tretja kolona sta zbrani. Mlejnek in Čačić ju vodita, do Palue ju spremlja poročnik Kohoutek in redov Janjić. —

Četrty oddelek, istotako ardit, prihaja sedaj v Castellare. Korporal Veselko se javlja oficirju Cesariniju kot vodja in odhaja nemudoma s Castellar navzdol, da zajame posadko 1. čete v Scurellah od zadaj. Njegov mir in humor mi je najboljše zagotovilo, da izvrši svoj zadatek brezhibno, dasi je šele danes sprejel delo. Spremil sem ga nekaj korakov skozi Castellare in mu ponovil, naj ne pozabi odpreti vhodov v Scurelle in poslati arditске patrolje po cesti proti Villi, kjer je treba obvestiti čakajoče italijanske trupe, da je cesta po dolini odprta. —

Minila je prva ura po polnoči. Vsi položaji v dolini počivajo na videz, edino reflektorji si igrajo na obeh frontah. Na Caldieri in zgoraj pri Porti Lepozze v višini nad 2000 m med vrhoma Cima Dieci in Cima Maora puškarijo sedaj živahno Italijani in Avstrijci, še dalje na jug se pa oglašajo zamolkli topovi.

Drugi oddelek arditov javlja, da je zavzel oporišče Paluo (koto 473) brez strela in brez težav. Vračajo se Kohoutek, Djuro Janjić in tolmač podporočnik Mattei, za njimi pa žene 10 arditov ujeto avstrijsko posadko v castellarsko kaverno.

»To so tisti, ki so streljali,« opozarjam italijanske oficirje. »Kaj ste iskali tam spodaj pred Paluo?«

»Kapitan Finzi je menda zgrešil pot. On in njegov spremljevalec sergente maggiore sta zašla na desno in zadela ob ovire, kjer nista mogla dalje. Avstrijak ju je slišal in vprašal trikrat, kdo je, onadva se pa nista upala zglasiti, ker sta že uvidela, da sta

prišla na napačen kraj in ne pred Castellare. Hitro sta se umaknila, Avstrijak je pa začel streljati in kmalu nato še drugi. Finzi je bežal,« se smeje Mattei, »za njim pa sergente maggiore gor proti Speri in se vrnil h kolonam. Zdaj ve tudi Finzi, kako vpliva žgalina v bližini izstreljene avstrijske puške.«

Meni ni za smeh, ker čutim, koliko nam lahko pokvarijo tisti streli. Vzeli so nam itak že 20 minut časa, ko so se Italijani obotavljali vsled prevelike razsvetljave priti skoz razrezane ovire po golem rebro v Castellare in je njihova plašnost zasegla celo mojega Kohoutka.

V tem času se nabira peta in šesta kolona v Castellarah, kompletan bataljon bersagliarov, ki mu poveljuje major Ramorino. Major je pri zadnji četi, drugih oficirjev je pa že obilo v Castellarah. A ganiti se nočejo, ker jih je doslej jedva tretjina, niti 200 ljudi, in ker je ukazal major, da morajo počakati, da se zbere ves bataljon. —

Iz skupine oficirjev je pristopil k meni bradat podporočnik v italijanski čeladi. Ponuja mi roko in pravi hrvatski:

»Zdravo, gospodine Pivko.«

»Zdravo! Kdo ste? Ne poznam vas.«

Podporočnik Nikolić, Jugoslovan iz Boke Kotorske.«

»Vi služite v italijanski vojski?«

»Da. Dezertiral sem in borim se proti Avstriji.«

»Čestitam. Drago mi je. Kaj ste v civilu?«

»Absolviral sem filozofijo, prirodoslovne predmete. Ravno sem hotel nastopiti suplenturo, ko je nastala vojna.«

»Torej sva v poklicu tovariša.« —

»Pregledoval sem vaše načrte, gospod doktor. Ogromno delo ste izvršili. Mi smo se nekoliko zakašnili, a mislim, da se akcija ugodno razvija.«

»Prosim, poženite svoje tovariše in jim dopyeajte, da se moramo premakniti! Čemu čakamo?«

Podporočnik Nikolić debatira s svojimi Italijani. Nestrpno pričakujem konca neizmerno dolge ko-

lone, ki prihaja komodno in počasi v redu mož za možem, mestoma pa kar v razdalji po 5—10 korakov ni nobenega. Vrnil se je že Mlejnek in Čačić s kote 525 z ujeto posadko. Mlejnek hvali ardite: »Kakor mački so se vrgli na stražarje, ki so bili alarmirani in vsi zunaj, ter jim pobrali orožje. Eden Avstrijec pa manjka, menda je ušel.«

»Osel nam alarmira stražo na mostu in vso glavno linijo. Ali ga niste mogli prijeti?«

»Slišal sem, kako je vrgel puško in bežal. Trije ardití so se spustili za njim, a kako naj ga ujamejo, ko poznajo naši vsako jamo in vse najkrajše poti, Italijan se pa povsod izpodtika in pada! Vrnili so se in rekli, naj beži. Tisto puško sem prinesel.« —

»Proklet bataljon, ki nima konca!« Oziram se, kako še vedno prihajajo in se tlačijo. Žal mi je, da jih proklinjam, a ne morem si pomagati, ker me grize zavest, da smo si sami krivi, ako nam ubežnik s kote 525 napravi pri mostu zmešnjavo. — Sedaj mi je že dovolj.

»Gospod tenente Ré! Gospod sottotenente Nikolić! Gospod Mario! Gospod Mattei! Naprej, brez ozira na konec kolone! Oni pridejo pozneje za nami. Nujno je potrebno, da korakamo nemudoma na most in zasukamo prehode v glavno linijo! Na mojo odgovornost!«

»Pojdimo!« pravi Nikolić, ki spoznava iz mojega glasa, da se je položaj vsled obotavljanja poslabšal.

»Prva četa za menoj!« zove Mario.

»Kar v četveroredih!« svetujem in korakam k arditom na čelu bersaglierskega bataljona.

Tenente Re nastavlja medpotoma stoječe patrolje, vsakih 20—30 korakov po dvojico arditov kot kašipote za sledeče kolone. Pri razpotju v Scurelle nastavlja desetorico.

Izmed vodnikov kolon korakajo z nami poročnik Kohoutek, narednik Čačić, Djuro Janjić, dolgin Trifunović in še troje drugih. Poročnik Zeleny in ostali del bivše patrolje vodnikov je še v Speri in morebiti

celo v Strignu, kjer so si poiskali vsak svoj oddelek. Tam čakajo, dokler ne pridejo na vrsto.

Mlejnek je ostal v Castellarah, da počaka pri razširjenem vhodu skozi razbite žične ovire svojo deveto kolono, koja povede preko Palue h gorenji brvi čez Maso v Caverno.

4.

Bersaglieri korakajo v urejeni koloni in z živahnim korakom proti carzanskemu mostu. Vidi se jim, da so dobre volje in da jih je že minila prva bojazen, ki jih je spremljala do Castellar. Polglasno se pogovarjajo in med prvimi je šaljivec, ki skrbi za smeh.

»Silenzio!« (»Tihro!«)

Šaljivec je razumel, da glasna zabava tukaj ni umestna in je ponovil »Silenzio!«

»Silenzio!« »Silenzio!« javljajo v koloni polglasno od četvorice do četvorice. Slutijo, da se bližajo novi liniji. Šaljivec za svojim hrbtom je zinil še »Come una tomba« (»kakor grob«) in hotel s to primero naznačiti, da bo sedaj že molčal. Korakov ne slišiš več. Oddelek je discipliniran. Pri svojih Jugoslovanih bi ne dosegel z golo opozoritvijo takega vzornega efekta.

Spremljevalca, ki koraka z menoj na čelu bersaglierskega oddelka, sem se dotaknil za komolec.

»Mario, odtod je še 150 korakov do zida. Tam stoji moja straža. Pri jezcu je tudi nekaj Avstrijakov, ki so sedaj alarmirani. Nočem, da bi videli veliko našo četo pred seboj, ker bi morebiti neumen Avstrijak začel streljati. Jaz pojdem prvi, z menoj pa moj visoki Bošnjak in troje bersaglierov.«

»Dobro! Dobro!« hiti spremljevalec in že določuje iz prvih vrst ljudi, ki pojdejo prvi. Moj dolgi Trifunović je med njimi.

»Vi, Mario, počakajte tukaj pol minute. Kadar bom 50 korakov pred vami, se ganite s kolono neslišno, brez vsakega šuma in govora. Kadar začujete pred seboj klic straže in moj odgovor, pospešite ko-

rake, tako da pritečete nenadoma za menoj in se vrinete skozi prehod, ki ga odpremo.«

»Dobro, dobro!« odgovarja Mario. Ne vem, kdo je ta Mario, in niti šarže mu ne vem, ali je oficir ali bersaglier, a dečko je energičen in miren in ima glavo na svojem mestu. Prvim četvoricam, ki stikajo sedaj glave okrog njega, razlaga program, kako bodo marširali.

»Naprej! Avanti!« pravim Trifunoviću in trojici bersaglierov, koje mi je Mario določil. Med njimi je tudi šaljivec, ki pa nima sedaj nobene šale na jeziku.

Molče korakamo po cesti proti jezu.

Visoko nad nami se križata žarka avstrijskega in italijanskega reflektorja in cesta se nam beli do zidu. Od daleč razločujem, da je prehod zabarikiran. Za železnim španskim kozlom, ki zapira cesto, vidim več glav. Nekoliko me plaši misel, da bi Turkić ne začel pokati. Redov Janković mi je sicer trdil, da smo glede straže na mostu lahko brez skrbi, a kdaj je že minula za naš prihod določena doba!

Brezobzirno hitim proti zidu in spremljevalci tesno za menoj. Z rahlim pokašljanjem se javljam, vedoč, da me Turkićeva straža spozna.

Petnajst do dvajset korakov je še do železnih barikad.

»Halt! Wer da?«

Ostro in glasno je zadonel Turkićev glas. Korporal ima nekaj odločnega, zapovedujočega v svojem visokem glas, ki so ga morali slišati do Carzana in do dajčev severno od nas.

»Tvoj komandant,« mu odgovarjam istotako odločno, z namenom, da bi me slišala zadaj korakajoča kolona.

»Komandant nadporočnik Pivko naprej!«

Namignil sem Trifunoviću in ga potegnil za rokav.

»Javi se!«

»Tudi jaz sem, Trifunović.«

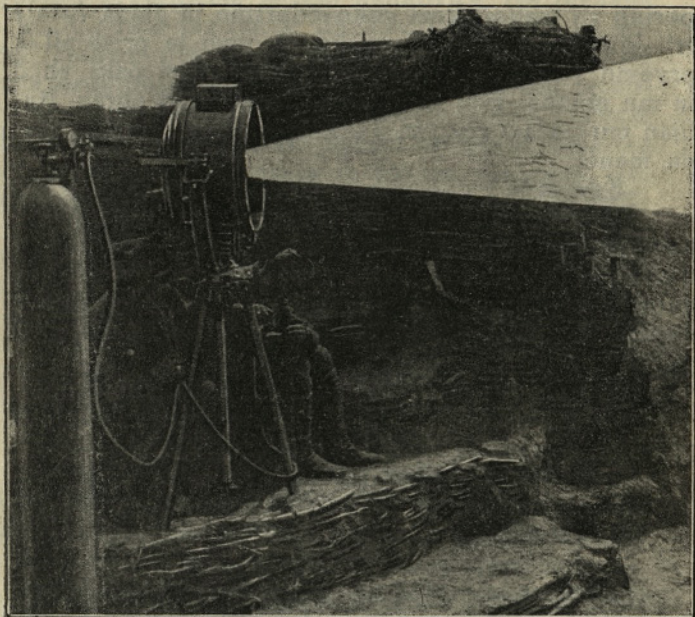
»Nadporočnik Pivko naprej!« odgovarja Turkić v istem tonu kakor prej. Korakal sem že in moja

četvorica tesno za menoj. Turkićevo ponovno povelje je značilo, da hoče samo komandanta in da ga Trifunović ne briga.

V razdalji šestih do osmih korakov me ustavlja korporal še enkrat.

»Halt!« — »Feldruf!«

Ta mož je istinito služben in nepopustljiv. Saj sem mu pred večerjo sam povedal nocojšnjo parolo

Reflektor sveti.

— sedaj zahteva, naj mu dokažem, da mi je nocojšnja parola znana . . . Seveda, predpis zahteva tako. Lahko bi se tudi kdo drugi izdajal za komandanta in posnemal moj glas! Turkić se ne da prevariti od Italijanov . . .

Navajam mu besedo, kojo je zahteval, in se ne ustavljam v hoji.

Španski kozel se premika. Redov Janković ga dviga in dva tovariša mu pomagata. Odrinili so ga pol metra, da lahko vstopi poedini človek.

Pogled na železje in brvenje kaže, da so se dečki za kozlom izredno dobro zabarikadirali. Toda ni časa za opazovanje teh predmetov. Skrbi me, kaj dela Turkić. Poleg korporala je šest njegovih mož z nastavljenimi puškami.

Turkić gleda mene, buli v Trifunovića, ki se je porinil za menoj skozi ozko odprtino in gleda ostale tri, kojih ne pozna. S puško ob nogi je pristopil k prvemu Italijanu, prerivajočemu se skozi ozki vhod in mu pomolil svoj krepki nos tesno pred obraz. Italijan mu podaja roko in Turkić — jo sprejema in gleda mene.

»Kdo si?«

Turkić si ogleduje neznanega tujca in ga pretipava po bluzi, Italijan mu pa ne odgovarja — saj mu ne more nič odgovoriti — temveč ga vleče od vhoda, da napravi prostora zadnjima dvema. Vsa Turkićeva straža je radovedna in se zbira s puškami ob nogi okrog Turkića in neznane trojice.

»Kdo so ti-le?« vprašuje Turkić Trifunovića,

»Pa ne vidiš, da so Italijani, tvoji prijatelji?« pravim namesto Trifunovića.

»Italijani?« — — —

»Da, prijatelji.«

»Kaj hočejo?«

»Preko mosta pojdejo v Carzano.« — — —

Reflektor je posijal niže in jasno razlikujem črte v Turkićevem obrazu. Strašno! Turkić ne umeva svojega položaja in strmi. —

Po cesti pa hiti Marijeva kolona proti nam, mirno, urno, molče. Prvi so že pri španskem kozlu. Vedno gostejša je množica onstran ovir. Tam stoje in čakajo, da jim odpremo.

Namignil sem Trifunoviću, naj razširi vhod, Turkića pa ne puščam iz oči.

Moj znak so razumeli najprej Italijani sami. Med mojim razgovorom s Turkićem so razorožili z

neverjetno spretnostjo vso stražo. Za tri, za štiri sekunde nima nobeden stražar ne puške, ne bajoneta. Šaljivec in njegova tovariša so z neznansko naglico pobrali stražarjem in Turkiću cevi in nože in pometali orožje v stran. Razoroženi stražarji čakajo, kaj bo sedaj. Dva Italijana sta se postavila za nami, tretji — šaljivec — poizkuša odstraniti barikade, a pre slab je, da bi premaknil težkega španskega kozla. V pogovoru s Turkićem zovem Jankovića, naj pomaga pri kozlu, toda preden je Janković pristopil, je potegnil Italijan dva druga Bošnjaka za rokav — saj stojita brez posla — in pokazal, kako naj mu pomoreta. Popolnoma brez besed vlečejo kozla v stran, toda težek je in vsa bivša straža se loteva dela. — Vhod je sedaj prost, cesta je široma otvorjena. Da zaključijo primerno svoj posel, rivajo kozla še dalje na rob ceste — »cim resk brum« — kozel se je prekopicnil navzdol k potoku in se lomi ropotaje po kamenju.

Italijan — šaljivec, ki je pomagal pri kozlu, trepa moje stražarje zaporedoma po ramah in jih hvali:

»Buoni soldati!« (Dobri vojaki!) — »Voi siete slavi, non e vero, slavi, slavi?« (Slovani ste, kaj ne?)

»Kaj pravi? Mi da smo slabi?«

Jankoviću ne ugaja, da mu Italijan očita slabost. »Ti bi nikoli ne premaknil naših žic, niti s pomočjo desetih tvojih, ako bi ti ne bil jaz dvignil železa. Vi ste slabi, vi, vi, vi, a ne mi.«

Bila je priprosta pomota. Besedo »slavi« je umel Bošnjak »slabi«.

Italijan sluša, kaj pravi Janković. Seveda ne umeva niti besede. Šele tedaj, ko mu je Janković dvignil pest proti nosu in mu ponovil s povdarkom »vi, vi, a ne mi,« se je zdelo, da se je Italijanu v glavi zasvetilo. Prijateljsko pest je pograbil, odmaknil jo od svojega nosa, potrepal Jankovića po rami in se obrnil proti baraki, stoječi 15 korakov niže ob cesti na most.

Korporala Turkića sem med tem zabaval:

»Turkić, vidiš, kako je. Tu nima zmisla, da bi se kdo branil. Italijani so predrli ovire in vse linije. Tisoči in tisoči jih so, Carzana ne bomo držali. Vse je njihovo.«

Turkić me gleda, buli v Italijane in strmi. Neumljivo mu je, kar je slišal. Temna množica glav in teles se tlači k nama in vodnik Mario zove:

»Paolini!«

»Tu.«

Turkić se je predramil v trenutku, ko sem odvrnil od njega oči, da se najdem z Marijem. Ob pogledu na množico Italijanov je zaslutil, da se godi tukaj nekaj izrednega, pri čemer dober vojak ne sme izgubljati časa — Turkić je bil vselej dober vojak . . .

Obrnil se je proti mostu in jo udrl tako hitro po cesti navzdol, da je bil že 20 korakov daleč mimo baračice mostne straže, ko sem se ozrl.

Tega se nisem nadejal.

»Za njim! Brzo naprej! Čez most!« poveljujem Mariju in bersaglierom.

»Kaj je?« vprašujejo.

»Tam eden beži. Za njim!«

In že tečem mimo barake. Za menoj teče dvoje, troje bersaglierov, ki so opazili, kaj se je zgodilo. Ostali se zbirajo in korakajo počasi za nami.

Bežeč mimo baračice vidim prizor. Dva Bošnjaka, Turkićeva rezervna stražnika, sta stala na cesti pred barako in gledala navzgor k jezu. Italijan je pri njiju — zopet isti šaljivec, moj znanec, ki jima pravi »Buoni soldati! Austriaci sono buoni soldati!« Tako ju hvali in ju tišči s ceste proti baraki, kjer gori luč.

»Avanti!« mu kličem v teku. Ljubo bi mi bilo, če bi imel tega bistrega in inteligentnega bersagliera blizu sebe.

Pritekel sem čez most, toda kje je že Turkić! Korporal ima vražje noge. Tam zgoraj topota proti ovinku pred cerkvijo v Carzanu!

Samo 10 korakov stopam brzo, nato se zopet spuščam v dir navzgor za Turkićem.

Pri vijugi pred »zwingerjem« se ustavljam in poslušam, če je kdo za porušenim zidom. Zdi se, da je tukaj vse mirno, toda više po vasi odmevajo koraki bežečih ljudi. Od zadaj teče troje Italijanov za menoj, meni pa tolče srce in vroče mi je. Kako inace!

Čudno! Pripravili smo se tako dobro in vendar se moramo boriti s težavami! Umljivo je — vsega tega bi ne bilo, ako bi se bil izvršil ta del akcije po programu, zvečer.

Kljub italijanski malomarnosti smo pa prekoračili dve prednji liniji — največjo nevarnost smo presekali, čim smo dosegli prehode čez Maso. Most je sedaj že naš! Kako topotajo! Čelo kolone je že tostran mosta. Po deskah stopajo bersaglieri s pospešenim drobnim korakom in zdi se, da žene nekdo veliko stado drobne živine preko lesenega mosta.

Kako lepo jih je videti!

Luč gori v baračici mostne straže. Če se oziraš z desnega brega čez potok proti baraki mostne straže, vidiš proti osvetljenim odprtim vratom urno miganje nog, nogo pri nogi, kakor bi bežala četa za četo navzdol proti mostu. Lepa silhueta! —

Dolgin Trifunović je prehitel z trojico bersaglieroev in je prvi pri meni.

Za »zwingerjem« je še zmeraj mir. Turkić se pri cerkvi menda vobče ni ustavil, temveč je tekel kar dalje, ko je slišal nas preganjalce za seboj.

Na ovinku pod cerkvijo puščam bersagliere in stopam sam proti soteski, kjer sem sinoči razdril zidove.

Podnarednik Bebanić zove:

»Kdo je?«

Javljam se in Bebanić čaka s svojim oddelkom pri »zwingerju«, da pridem bliže. Osem mož je pri njem. Zwinger je zopet sezidan, čudno!

Za menoj prihaja Trifunović, za Trifunovićem oni trije.

Zadaj za Bebanićem se javlja nadporočnik Jirsa. Ako je Jirsa s svojim oddelkom vodnikov pri cerkvi,

se ne more dogoditi pri vходу v Carzano nobeno neprijetno presenečenje.

Bebaniću in njegovim ljudem, ki so večinoma člani zarote, pripovedujem:

»Zdaj je dovršeno! Italijani so tu. Pazi, da nihče ne bo streljal! — Kje je korporal Turkić?«

»Turkić je pribežal od mosta. Tu je hotel sestiti, ko je pa slišal vas, je vstal in bežal dalje. — Kaj je?«

»Nič ni. Kaj ti je rekel Turkić?«

»Ničesar ni utegnil povedati. Sape ni imel — rekel je le »Italijani! Italijani!«, drugega nič.«

Nadporočnik Jirsa in njegova skupina vodnikov se je pomešala med nas in trojica bersagliero, ki bi bila rada razorožila tudi tukaj Avstrijake, ni vedela, kje bi pričela, ker nas je bilo preveč.

»Pustite, tu so naši!« jim pravim.

V ozki soteski nas je toliko, da se kolona, prihajajoča od mosta, mora ustavljati.

»Od desete ure čakamo,« šepče Jirsa in mi išče roko, da mi jo stisne.

»Sedaj smo tu,« mu odgovarjam, ker ne vem, kaj bi mu rekel pametnejšega.

»Koliko jih je?«

»Ne vem. Zadaj se tlačijo tisoči, prednji pa lezejo kakor polži.« —

»K cerkvi!« poveljujem Bebaniću in vsej skupini, da izpraznimo sotesko.

Ob cerkvenem zidu je druga skupina ljudi — vodnikov iz Borgia in 3. čete, ki jih je poslal poročnik Horák v Carzano po Italijane. Računski podoficir Pajger mi javlja, da so vsi vodniki zbrani.

Bersaglieri se rivajo iz soteske mimo cerkve. K neznanim Avstrijakom pri zidu se žene deseterica, da jih razoroži in »ujame«.

Ta posel jim zabranjujem z opazko:

»Sono nostri.« (Naši so.)

»Amici?« (Prijetelji?)

»Amici.«

Plečat bersaglierski podoficir se meša sedaj prijateljsko med moje vodnike in jim podaja po vrsti roko.

Bersaglieri imajo naredbo, da morajo vse Avstrijake, kolikor jih polovijo v Carzanu, goniti v cerkev in jih zbirati. Za stražo jetnikov je določen poseben oddelek, ki se sedaj zbira pri cerkvenih vratih.

S kolono je prišel tudi Kohoutek in z njim italijanski sottotenente.

»Kje so ostali oficirji?«

»V Strignu in Bassanu,« odgovarja Kohoutek, hoteč naznačiti, da so nekje daleč zadaj.

Italijanski podporočnik si šteje s Kohoutkom svoje bersagliere na trgu pred cerkvijo. Nima jih trideset. Menil sem, da se jih je mnogo več pritlačilo skoz sotesko, a sedaj je soteska prazna.

Čudno, kolona se je pretrgala in nihče ne prihaja več po cesti od mosta.

Pri porušenem zidu v soteski mi slika Jirsa dogodke v Carzanu pred našim prihodom.

»Pri moji duši, od polnoči je šlo vse narobe. Pri moji duši, sreča je bila, da sem stal pri cerkvi. Tukaj bi bilo klanje, pri moji duši. Vse so hoteli alarmirati. Poročnik Knott je tekel napol oblečen po rovih, brez bluže. Nekdo mu je javil, da so Italijani na Castellarah in pritekkel je k cerkvi. Bebaniću je ukazal pomnožiti stražo in hitro zopet postaviti porušeno dvojno pregrajo preko ceste. »Koliko granat imaš?« je vprašal Bebanića. Razburjen je bil, da se je tresel in hrvatski je skoro pozabil. Bebanić mu je odgovoril, da nima niti ene granate. »Išči! Granate! Granate!« je stokal Knott in tekel proti mostu. Hotel je obiskati Turkića, medpotoma si je pa premislil in se obrnil pred mostom. Sopihal je mimo Bebanićeve straže in klical iznova »Granate! Granate!«. Tebe je iskal in povsod je vpraševal, kje je gospod nadporočnik. A nihče ni vedel ne zate ne za Kohoutka in telefon mu ni funkcioniral, kar ga je še bolj spravljal iz ravnotežja. Pozneje se je oblekel in tekel od stražarja do

stražarja, budil speče ljudi, ki jih nikakor ni mogel spraviti iz brlogov in barak, iskal rakete in granate in vznemiril vso posadko. Bebaničeve ljudi je popolnoma zmešal in prišlo je nekaj novih. Pri moji duši, straža bi bila tukaj streljala in vse je bilo pripravljeno, da bi začelo pokati, kljub temu, da sem se pojavil med njimi. Siromak Bebanič ni vedel, kaj naj stori — hotel je že streljati na cesto — kar na slepo. V zadnjem trenutku sem prevzel sam komando, položil svojo roko na puško in velel: »Streljali ne bomo! Mir! Čakajmo, da vidimo, kdo pride!« Na srečo si bil ti sam prvi, ki si se oglasil, in če bi bila nesreča.« —

Narednik Čačić je privedel mimo naju nekoliko Italijanov. Pokazal sem mu Kohoutka in bersagliere na trgu, kamor naj vodi svoje spremljevalce.

»Ali prihajajo?«

»Prihajajo. Na Castellarah je toliko ljudi, da se vse meša,« pravi Čačić.

Jirsov referat bi me bil zelo zanimal, ko bi ne bilo neznosnega čakanja. Poslušal sem ga le deloma, mislil sem pa neprenehoma o vzrokih, zakaj Italijani ne marširajo. Jirsa je dovršil in čakal, da mu povem svojo sodbo in priznanje.

»Hvala! Storil si, kakor bi bil moral storiti. Tukaj v soteski pri cerkvi smo slutili svoj opasen položaj, zato sem naročil večji del vodnikov na deseto uro semkaj. Saj veš, čemu.«

»Da proderemo od zadaj in odpremo cesto, ako bi Italijani ne mogli od mosta naprej?«

»Jasno! Saj Jirsa ne bo mirno gledal, ako bi neuki Avstrijaki branili »zwinger« s puško in bombo.«

»Sigurno ne.«

Prišla je zopet petorica bersaglierov, vprašujoča, ali je tukaj pot v Carzano.

»Carzano je tu,« pravim in jih pošiljam na trg. —

»To ni nič,« meni Jirsa z ozirom na počasno prihajanje poedinih neznatnih skupin.

»Ne umevam jih, kaj pravzaprav hočejo in ali imajo vobče kakšen cilj. Nobene resnobe ni. Tako se

gibljejo, odkar so pričeli. Tempo so si izbrali, ki nam pogubi podjetje. Bliža se druga ura in ljudi ni. Čudim se, da artilerija pri Ceggiu in na S. Pietru še molči, ker bi jo pešci lahko desetkrat ustno avizirali, kaj se godi v Carzanu.« —

— Izza cerkve je v tem trenutku priletelo čez zidano ograjo nekaj trdega na cesto pred nas.

»Sakra, granata!« kliče Jirsa in me tišči k zidu. Precej močna eksplozija sledi. Jirsa se prijema za lice, ko lete železni drobcu na vse strani. Mene je zaskalelo v prstu leve roke in v nogi. Eden izmed Italijanov leži na cesti.

»Po njem!« poveljujem in hitim skozi vratca v sadovnjak za cerkvijo, odkoder je priletela granata. Napadalca iščemo, a v temi je imel priliko, da se umakne.

»Kdo je vrgel?« —

Italijan na cesti je ranjen. Polagamo ga na travo ob cerkvenem zidu.

Jirsa krvavi pod očesom in trdi, da ima drobec železa pod kožo. —

Granata na carzansko sotesko je brez dvoma še bolj zadržala ostanek pete kolone, ker delj časa nikogar ni od Masa. Spodaj pri mostu in na drugem bregu čakajo, kaj se razvije po nepričakovani eksploziji, ki nikakor ne spada v tihi milieo nocojšnje akcije.

»Bil je najbrž Trampa sam, ki je vrgel granato, moj trampasti poročnik. Moštvo nima granat, niti municije, niti raket. Vse sem jim dopoldne pobral in deponiral v cerkvi.« —

Kohoutek se je vrnil iz gorenjega dela vasi k cerkvi. Bersaglieri so prignali za njim že skupino ujetnikov.

»Ali je šlo?«

»Ne vem,« pravi Kohoutek nevoljno.

»Kaj se je zgodilo?«

»Izgubil se mi je tolmač, nihče me ni razumel. Nekaj sem jim pokazal, potem sem jih pustil — tam blizu vaše sobe — naj delajo, kar hočejo.«

Hotel sem mu reči, da moramo kljub vsem neprijetnostim ostati mirni in na svojih mestih in da ni ravnal pravilno, toda čemu? Vsaka kritika je sedaj brezuspešna. Ako so dospeli do gorenjega konca vasi, potem je itak vse dobro. —

Iz Scurell se je vrnil korporal Veselko. Z njim je prišlo nekoliko arditov in tenente Cesarini. Veselko javlja, da so Scurelle zasedene, posadka je ujeta, brez strela, pot preko polja v Villo je otvorena; patrolja arditov je odšla v Villo.

Cesarini zna nemški in mi hvali mojega majhnega korporala, kako je spreten in odločen.

»Veselko, čestitam ti. Italijanski oficir ti daje lepo priznanje. Hvala!« —

Veselko se je zasukal na peti na levo in zopet nazaj proti meni in pokimal z glavo, kakor bi hotel pritrdití, da je svojo nalogo izvedel zares dobro.

»In kaj zdaj?« hoče vedeti.

»Počakaj in odpočij si! Tvoje kolone še ni.«

»Meni ni treba počitka.«

»Zato si ga Italijani dovoljujejo nekoliko preko običajne mere,« dodaja Kohoutek izza zida, kjer opazuje, odkoder je neki priletela preje granata med nas. —

Za Veselkom prihaja nova skupina Italijanov. Sočasno se vračata Čačić in Djuro Janjić, ki sta zasedla z Italijani carzanske rove in strojnice.

»Ali je Knott ujet?«

»Zbežal je. Videli so ga na njivi med četno pi-sarno in rovi drugega voda. Tam pri »Pavlinki« je bil skrit.«

Čačić še poroča, ko je izstrelil nekdo raketo v bližini vile Pavlinke.

— — — — —
»To je Knott. Drugi nihče nima raket. Knott ima dve. Poglej, rdeča je! — Znak artileriji, da napadajo Italijani Carzano! Vražji Knott!«

Še enkrat je počilo in druga rdeča raketa se dviga v visokem loku nad potokom.

Nato je zavlada mir.

Topotanje čevljev na mostu nam je znak, da prihaja končno večji oddelek.

— »Temu človeku moramo vzeti pistolo,« meni Jirsa. »Še en strel in artilerija nas začne obdelovati.«

Janjić hiti z dvema bersaglieroma, da preišče polje pri oficirski baraki in onemogoči streljanje raket. Nato pravim Cesariniju in Jirsi:

»Avizo za artilerijo še ni bil popoln. Trije streli so za artilerijo potrebni. A tudi to ne zadostuje, ako je inace vse pri miru. Ko ne slišijo nobene puške, si vendar ne morejo misliti, da nam je tukaj potrebna artilerija! Artilerist ne bo začel meni nič tebi nič pokati na tak signal, pri katerem mora soditi, da je strelec pomotoma utaknil rdečo raketo v pistolo namesto bele.« —

Novi bersaglieri hočejo že drugič odgnati moje vodnike pri cerkvi. Iz vrst vodnikov kliče kakih pet glasov skoro sočasno italijansko parolo »Como-Cadorna« in bersaglieri ne vedo, kaj bi s temi ljudmi v avstrijskih uniformah.

»Tenente Cesarini, pojasnite svojim vojakom, naj mi puste pri miru ljudi!«

Cesarini se odpravlja k njim, toda ni več potrebno. Dopovedali so jim že, kdo so. Zlasti tržaški izvošček, korporal Levč, razpravlja živahno z bersaglieri, ko ima po dolgih letih zopet priliko, da se pobaha z znanjem tržaške italijanščine.

5.

Kohoutku, ki je ves čas molčal, uhaja češka kletvica s pristavkom:

»Pravim vam, iz tega ne bo nič. Tako delajo, kakor je prorokoval poročnik Horák, ki je slutil, da Italijani niso za take posle.«

»Jaz ne obupujem,« mu odgovarja Jirsa. »Baš zdaj prihajajo.«

»Pol ure stojimo v Carzanu in vsega je prilezlo 30 ljudi,« se bruduje Kohoutek.

»Več jih je, 80 jih je v Carzanu,« pravim.

»To je kaj! Naj se gredo solit s svojim prihajanjem!«

Čutim, da je Kohoutek v pravu in sam bi najrajši proklinjal, ko bi kletvice zamogle pospešiti gibanje.

* * *

»Kje je Paolini?« vprašuje Italijan na čelu prihajajoče skupine.

»Tu sem.«

Kapitan Finzi je. Čudim se, a sočasno mi je lažje, ker vem, da je Finzi sposobnejši človek nego oni Italijani, s kojimi smo imeli doslej posla.

»Kje so vodniki?«

»Prosim,« pravim in mu kažem Jirso, Kohoutka in dve skupini ljudi, blizu 20 mož pri cerkvenem zidu.

Finzi mi podaja roko. Cesarini se mu predstavlja.

»Aha, vi ste, Cesarini! Kako je? Zdaj smo v Carzanu, kaj ne?«

»Da, gospod.« odgovarja Cesarini na zadnje vprašanje.

»Kako gre podjetje?«

»Dobro, gospod.«

»Carzano je izpraznjeno?«

»V naši posesti, gospod.«

»Brez incidentov?«

»Da, gospod.«

Njegov »Signor si« mi ugaja.

Finzi se bliža vodnikom, ki vstajajo.

»To so vodniki za sektorje do Civarona, na Salubio, S. Pietro in do Borga. Vodniki za daljše kraje so v Borgu, za Caverno na Castellarah,« mu javljam.

»Ali so vsi?«

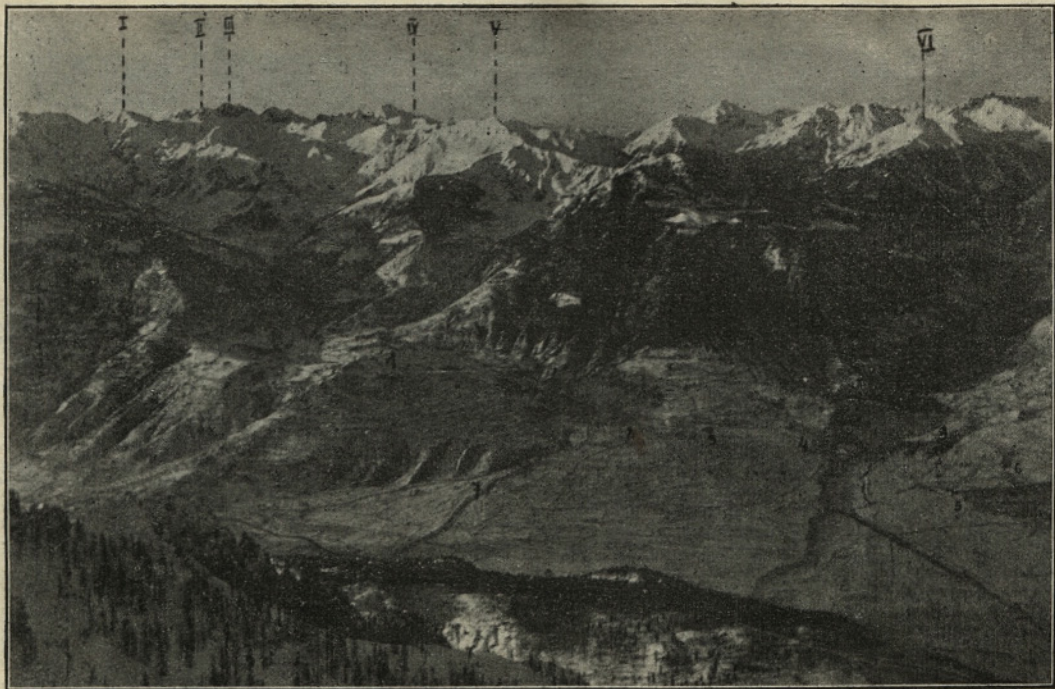
»Da, gospod,« javljam, kakor sem se naučil prej iz odgovorov Cesarinijevih. »Škoda, da se je akcija zavlekla!«

»Strahovito je!«

Finzi se prijema za glavo.

»Ljudje ne gredo in aparat ne funkcijonira. Trem oficirjem sem grozil s pistolo. Oh, ta general!«

»Kateri general?«

Suganska dolina pri Carzanu.*)

»Zincone. Vi ga ne poznate. Nesrečna roka, ki je poslala tega človeka v ospredje!«

»Hoteli smo začeti ob deveti uri, gospod. Zakaj vas ni bilo do polnoči?«

»Pomota! Za uro so odrinili začetek proti moji volji, za drugo uro je pa naš in vaš zimski čas različen. V Italiji imamo od 15. septembra zimski čas, a sem vam pozabil povedati. Tako, vidite, smo že a priori dve uri narazen.«

»Gospod kapitan, imamo še časa. Tretja — zadnja linija je prebita in kolone bi se sedaj lahko ulivale preko Carzana s pospešenim korakom. Vsaj štiri do pet tisoč ljudi spravite do jutra do Borga, potem dosežete uspeh, ki ga tekom dneva izdatno razširite. Toda priti morajo sedaj, da za teme vzamemo S. Pietro in del Civarona. Vodniki čakajo pet ur, a nimajo dela.«

»Kako je šlo dosedaj? Ali so prvi oddelki dobro delovali?«

»Dobro, gospod. Arditi so izborno opravili svoj posel. Bal sem se, da bodo zaradi zakasnitve velike težkoče. Linija prednjih straž je odprta v širini dveh kilometrov. In vedno je še mir. Opium deluje, toda učinek bo sedaj že kmalu pri kraju.«

»Sam se čudim, da od zadaj dolgo ne reagirajo.«

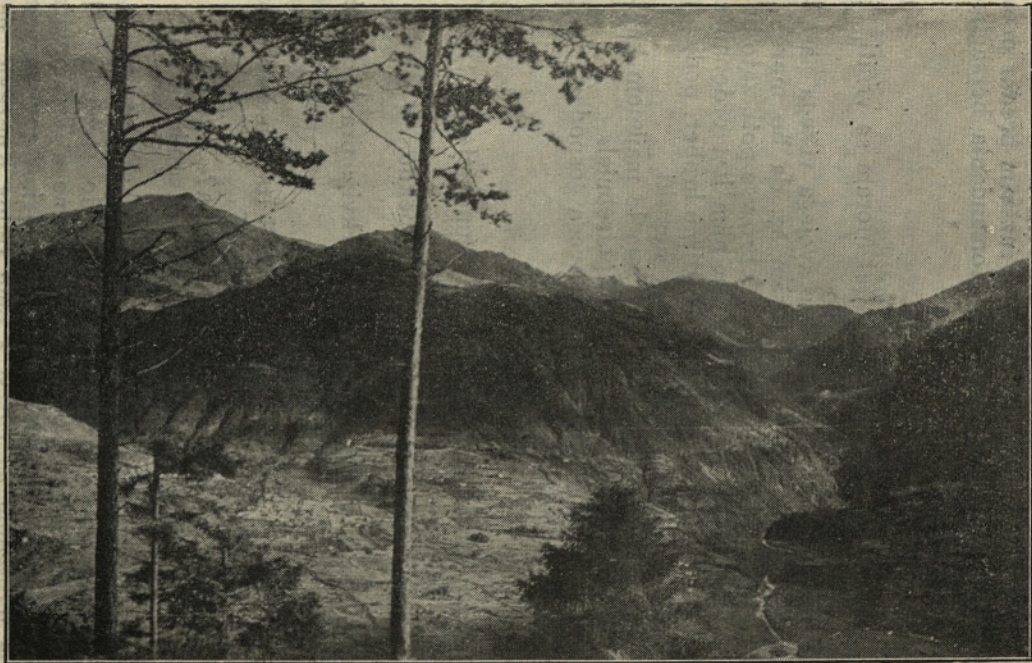
»Doslej so streljali na vas osebno, ko ste iskali na svojo roko pri Castellarah vhod skozi ovire na tistem mestu, kjer ni vrat.«

»Ali veste, da bi me bili kmalu ubili?«

»Ni čuda.«

»Zašel sem v napačnem mnenju, da se nahajam na poti, po kateri ste me vi vodili v Castellare. Vsled dela in skrbi sem bil nekoliko zmešan in sem izgubil orijentacijo.«

*) K sliki na strani 49. Pogled s Civarona na sever na zasneženo pokrajino. 1. Hrib S. Pietro pri Borgu. 2. Telve. 3. Gozdič Bärenplatz (komanda suganskega odseka). 4. Carzano. 5. Scurelle. 6. Castellare. 7. Struga potoka Ceggio. 8. Skala Ghisi. Gorovje v ozadju. I. Sopra conella. II. Sasso Rosso. III. Schrumspitz. IV. Kreuzspitz nad Cadinskim sedlom. V. Cima Cista. VI. Setole.

Suganska dolina pri Carzanu.

Tekom pogovora s kapitanom Finzijem se je nabralo novih 40 bersaglierov pri cerkvi.

»Sedaj pošljem oddelek, da razširim predor proti Brenti,« javljam Finziju. — »Komandanta bersaglierov še nisem videl.«

»Majorja še ni?«

»Ni.« —

»Z Bogom, Paolini. Delajte! Moram se vrniti, da jih požinem.«

Finzi odhaja v spremstvu svojega višjega narednika proti mostu. Spomnil sem se, da bo morebiti potreboval človeka, ki pozna dobro vse poti, zato pošiljam redova Djura Janjića za njim kot ordonanca. Janjić je bister Bošnjak, brezobzirno hraber, podjeten in samostojen. Zna tudi nekaj nemški.

»Javi se kot »guida« pri tem le majhnem kapitanu! Ostani pri njem, ako te potrebuje!«

Janjić je dohitel svojega novega gospodarja pred mostom.

* * *

— »Vodnik broj šest! — Trifunović!« —

»Trifunović!« Kličem drugič.

»Trifunović je ranjen,« javlja nekdo.

»Kdaj?«

»Ko je padla granata pri cerkvi,« pravi Djurić, »mu je ranilo nogo.«

»Kje je?«

»V pijonirski hiši ga je obvezal Italijan. Sedaj ne vem, kje je. Poiščem ga.« —

»Čupina! Kje je korporal Čupina?«

»Tu,« se javlja korporal pri cerkvenih vratih.

»Ti nimaš broja. Pojdi!«

Poučujem ga, kako naj vodi skupino 25 mož, da zasedejo rove od Carzana na jug do strojnice v 1. četi. Čupina prevzema mesto ranjenega Trifunovića in odhaja v južni smeri zadaj nad rovi. V rovu samem pa napreduje istočasno z njim redov Knežević, naš pevec, in vodi petorico mož, s kojimi pobira poedine stražarje. —

»Sedaj prihajaš ti na vrsto, prijatelj!« pravim Jirsi. »Ti in Veselko za prvo četo. Stotino ljudi dobita! Ako pojde delo brez težav, razširita po možnosti posest preko 2. čete, da začnemo graditi most.«

Veselko šteje bersagliere in pravi, da jih je 25. —

Iz južnih rovov se vračajo prve skupine Italijanov, iz oddelka korporala Čupine, ki vodijo ujetnike v cerkev. Eden vodi kar 8 ujetnikov, za njim pa prihaja 6 bersaglierov z enim samim razoroženim Bošnjakom. To so junaki! Bersaglierski sottotenente jih sprejema pri cerkvenih vratih, zmerja jih in jih pošilja nazaj v rove, da si uredijo zasedene položaje s fronto na zapadno stran. Za prvo traverzo jih slišim. Tam so se ustavili, tlačijo se vsi na enem mestu in zapirajo prehod drugim, prihajajočim od bolj oddaljenih mest. — Trije Italijani so prinesli strojnico, kar je dokaz, da sta Čupina in Knežević prodrla s svojo skupino dobrih 400 korakov daleč. Rov je bil nocoj slabo zaseden, toda zdi se, da je del posadke ušel k prvi četi ali v Castelnuovo, ko so slišali, da so Italijani v Carzanu. Nič ne de! Hrupa ni bilo in to je važno.

Nekdo poroča, da je Trifunović v cerkvi. Leži baje in preklinja in noga ga baje močno boli, da ne more hoditi. —

Stotine za Jirso še nimamo. Jirsa svetuje, naj poizkusimo prodreti sedaj najprej v Telve in ujeti majorja Lakoma in njegov štab.

Ideja je dobra.

»Broj sedem! Malčánek!«

»Tu.«

Koliko rabiš za Telve?«

»Koliko? 25 jih bo zadostovalo. Mašić pojde tudi.«

Visok sergente, ki zna malo nemški, odhaja z Malčánkom in Mašićem ob spojnem rovu po najkrajši poti proti komandi bataljona pri Telvah. Po odhodu tega oddelka se je zopet izpraznil prostor pri cerkvi.

Tenente Cesarini, ki je stal ob cestni vijugi pod nami in gledal proti mostu, mi pravi, da prihaja major Ramorino, komandant bersaglierskega bataljona. Hočem se mu predstaviti, major pa pravi nevoljno:

»Ma cosa!«, kakor bi hotel reči: »Pusti me pri miru, s teboj nimam posla.«

Čuden major, si mislim in čakam.

»Kje so moji?« se obrača k Cesariniju.

»Tu so vsi, gospod,« kaže Cesarini na skupinico za cerkvijo.

»Kje so drugi?«

»Ne vem, gospod. Ta le avstrijski tenente vam lahko pove.«

»Kdo so ti-le?« vprašuje major zopet Cesarinija, kažoč z napol dvignjeno roko k zidu na moje ljudi. V roki se mu blišči revolver.

»Avstrijski — vodniki, gospod,« pojasnjuje Cesarini.

Za majorjem je prišlo več oficirjev, ki čakajo sredi ceste in zadržujejo kolono. Kažem jim z roko, naj se premaknejo dalje in napravijo prostora na cesti, a nihče se ne zmeni za moj znak.

»Voli so,« slišim za seboj glas, ki je Kohoutkov.

Major vlačí iz žepa neko mapo, načrt Carzana in papir, na katerem ima zapiske. Pozabil je menda, kaj ima storiti in zdaj si mora osvežiti spomin s pomočjo električne luči.

Vsi čakajo, kaj nam odredi major.

6.

»Dove (kje) Pionierkaverne?«

Le s težavo je prišla ta dolga nemška beseda iz majorjevih ust. V mnenju, da velja vprašanje meni, pravim:

»Prosim, gospod major. Pokažem vam.«

»Velika kaverna, tri izhode ima?«

»Tako je, gospod major.«

»Kje?«

»Tukaj je. Pol minute daleč.«

Major govori in ukazuje nekaj v najurnejši italijanščini svojemu kapitanu. Ujel sem jedva tri ali štiri besede, med njimi »galeria« in »pistola«. Nato se obrača zopet k meni:

»Galerija prazna?«

Menda misli kaverno. Odgovarjam mu, da je pionirska kaverna prazna.

»Tam bo telefon? Tam komandant?«

»Da. Kaseta je pripravljena. V kaverno pride italijanska komanda, ki se zveže s komando v Strignu.«

»Kdo ste vi?«

»Bivši komandant bosenskega bataljona.«

»Kako se zovete?«

»Paolini.« —

»Naprej!«

Zadnje povelje je dal svojemu kapitanu, ki si je med tem pripravil v desnico pistolo, v levico pa električno luč.

»Naprej! Kje je galerija?« mi poveljuje kapitan. Spogledali smo se z Jirso in Kohoutkom, ker se nam je vsem zdelo tako postopanje nemožno. Uvidevamo, da nas smatra major Ramorino za najpristnejše Avstrijake, katerim ne sme zaupati in ki morajo delati pred napetim revolverjem, kar veleva on. Kakor bi bili njegovi ujetniki!

Nič ne del! Naglo korakom in vodim kapitana preko cerkvenega trga k novi krasni kaverni, koja so gradili moji pionirji 3 mesece. Tri vhode ima. Avstrijski komandanti niso opazili, da so vsi trije vhodi odprti na italijansko stran in da je kaverna zasigurana le proti avstrijski artileriji. S pionirskim narednikom Dragičevićem, ki je izvršil vsa dela v kaverni, in s pionirskim oficirjem Hoppom smo se toliko radovali tega podjetja, s katerim smo hoteli dati najsigurnejše zavetišče Italijanom, ako bi nas tekom podjetja motila avstrijska artilerija. Tristo do štiristo mož ima v njej prostora. Za komandanta je poseben hodnik z mizico, 2 stolcema in posteljo, kar je vse zbil Dragičević zadnji dan iz desk. Na mizo smo postavili popolnoma novo telefonsko kaseto, bivši rezervni ba-

taljonski aparat, kojega je prinesel telefonist Bau-
mann iz Telv.

»Tu je prvi vhod,« pravim kapitanu.

»Naprej!«

Ozrl sem se. Obe roki ima skrčeni in stisnjeni k
telesu, v eni revolver, v drugi luč.

Luč se je zasvetila. Vodim ga po 8 stopnicah na-
vzdol in nato na desno. Prazni, široki hodniki.

»Tu je mesto za komandanta in telefonsko cen-
tralo!« Kažem hodnik in prižigam pripravljeno svečo
na mizi poleg kasete. Kapitan si ogleduje prostor,
nato ugašam svečo in korakam pred njegovo lučjo.
Kažem mu drugi izhod in ga vodim skozi tretji izhod
na cerkveno dvorišče. Nobenega človeka ni v ka-
verni.

Kapitanova luč je ugasnila in povesila se mu je
tudi desnica z revolverjem.

Kapitan raportira majorju, kaj je videl. Jaz pa
opažam izpremembo v razvrstitvi mojih ljudi. Bersa-
glieri so obstopili vodnike in tudi skupina mojih ofi-
cirjev ima stražo. Pristopam k Jirsi in pravim glasno:

»Zdaj so mi dali. Pred napeto pistolo me je go-
nil po kaverni.«

»Osli,« pravi Jirsa, tenente Cesarini pa daje
znak, da morava molčati.

Major ukazuje kapitanu iznova in ga poučuje,
kaj naj stori, nakar me kapitan poziva:

»Paolini! Pojdite! Še enkrat!«

»Kam?«

»Pojdite!« ukazuje kapitan.

»Bene!« pravim z značilnim naglasom in podajam
s smehom Jirsi roko, kakor bi se poslavljal od njega:

»Jaz odhajam. Ne pustijo me pri vas, ki ste pri-
gionieri.«

Major me brez dvoma umeva in ostali tudi.

Ko korakam pred kapitanom drugič proti pijo-
nirski kaverni, je izstrelil na S. Pietru kanon. Preden
sem vstopil, sem naznačil kapitanu, da naj počakava,
dokler ne vidiva, kam tolče artilerija. Počilo je daleč
na polju med Agnedom in gradom Ivano. —

»Kam?« sem vprašal kapitana.

»Kaseta,« odgovarja.

»Za telefon? Naj prinesem?«

»Ne, pogledati moram.«

Kapitan sveti in drugič prižigam svečo, da je svetleje.

»Tu je kaseta,« pravim.

»Odprite!«

Aha, zdaj umevam. Major se boji, če mu nismo nastavili peklenškega stroja.

Odpiram kaseto in kažem kapitanu, ki se previdno bliža in nagiba nad aparatom, ter pravim, da mu dokažem svoje skromno znanje italijanščine:

»E teléfono — niente macchina del diavolo.«
(Telefon je — nič mašina hudičeva.)

Oficir se smehlja — pa saj vem sam, da to ni bilo italijanski, kar sem povedal. Razumel je pa vendar-le.

Zapiram in zunaj sva.

Kapitan poroča majorju in dodaja dobesedno, kakor sem mu rekel v kaverni:

»E telefono — niente macchina del diavolo,« nato pa dodaja, da sem jaz krstil tako peklenški stroj, »machina infernale.«

Moj kapitan ima svojo trohico humorja, ostali ga nimajo. Ozirajo se, kaj hoče avstrijska artilerija. Počil je že peti strel in vsi šrapneli eksplodirajo na polju pred Villo.

Sedaj je pričel pomagati še Civaron z eno baterijo. A tam tudi niso informirani, ker streljajo daleč za Agnedo in še dalje na jug, kjer ničesar ni. —

Na kupe kamenja smo sedli vodniki oficirji in pridružil se nam je še Veselko, Levč, računski podčastnik Pajger, redov Turk in nekaj telefonistov. Bošnjaki vodniki čepe ob zidu, pomešani s sedečimi bersaglieri, in čakajo, kakor mi. Pri nas oficirjih sedi tenente Cesarini.

»Gospod tenente, ali ste dobili povelje, da nas stražite kakor ujetnike?«

»Tako je ukazal major Ramorino.«

»Saj ni major Ramorino vaš komandant. Kaj ima on vam ukazovati?«

»On je major, jaz tenente. Kar pravi major, mora nižji oficir takoj izvršiti.«

»Jaz bi se na vašem mestu uprl, ako mi pove-ljuje, naj napravim neumnost.«

»On je odgovoren.«

»A vi tudi, ker vedoma delate nekaj, kar je bedasto. Jaz vam izjavljam, da nisem ne vaš ne majorjev prigionier. Naj pravi major, kar hoče!«

»Imam ukaz, da moram streljati, ako me ne slušate.«

»Torej smo že kakor sovražniki. Kje je kapitan Finzi?«

»Ne vem.« —

»Daleč smo se dodelali,« pravi Kohoutek, Jirsa pa pravi češki polglasno in grozi:

»Ubijem ga.«

»Saj mora priti še nekdo, ki je pametnejši nego je major.« — —

»Ta je tudi takšen. To niso zavezniki. Ubijem ga in ga sunem čez zid!«

Tudi Kohoutek bi bil pripravljen, da se loti z Jirso italijanskega oficirja, ki nas posluša in ne sluti nič zlega.

* * *

Odkar strelja artilerija, so poedinci še redkejši, ki prihajajo v Carzano. Z neko skupino je prišel poročnik Zeleny, ki smo ga kar poklicali, naj sede k nam. »Škoda, da nisi ostal kar v Strignu,« ga pozdravlja Kohoutek.

»Tam zadaj je major, ki te porine med prigionierje v cerkev. Smatram, da je bolje, ako ostaneš med nami, ko smo vendar za stopnjo boljši ujetniki.«

Miloš se nam čudi, a kmalu nas umeva. Rad se spušča med nas na kamenje, saj je truden od hoje in čakanja. Jeze nad italijansko nepodjetnostjo je prekuhal v sebi toliko, da čuti težko glavo.

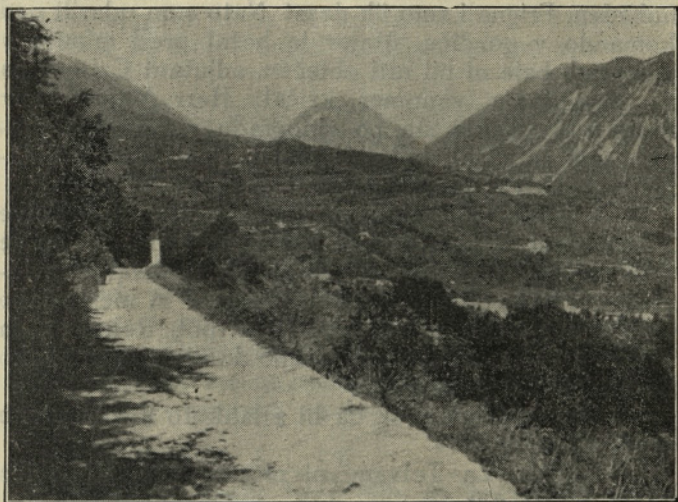
Jirsa, ki si je obvezal lice z veliko ruto, se smeje s prosto polovico lica:

»Zdaj smo končali, kaj ne, atamane?«

»Zdi se, da ne reflektirajo več na našo pomoč.«

»A meniš, da nas bodo rabili?«

»Nazadnje smo jim res nepotrebni. Informirani so, kje je kaj, kilometer glavne linije in dva kilometra prve linije imajo, Malčánek je menda že v Telvah . . .«
kar znači dva kilometra v globino.

Cesta iz Carzana v Telve.

»Tu sem,« pravi nekdo za našimi hrbti.

Kakor volk v bajki se je pojavil korporal Malčánek z Mašičem.

»Kako si opravil?«

»Dobro. Vzeli smo bataljonsko komando in Telve.«

Malčánek si išče prostora pri nas in se spušča v rosno travo onstran jarka. Pripoveduje nam:

»Bersaglieri so dobri. Vso pot smo bolj tekli nego šli. Včasih jih je bilo po deset pred menoj in

zopet so me čakali, ko niso znali, kam dalje. Za pet minut smo bili na gornji cesti iz Carzana v Telve. In tam pred kapelo smo zadeli ob puške, pomislite — 10 ali 12 ljudi, telefonistov, ordonancev in slug je branilo komandanta bataljona. Klicali so »Haltwerda«, Mašič jim je pa odgovoril: »Mašič, Malčanek in bataljon Italijanov.« Bersaglierski narednik niti ni čakal, temveč je tekel s petimi šestimi Italijani kar preko slavne švarmlinije in jim je jemal puške. Nekateri so ležali in ostali, drugi so bežali, streljal ni nobeden. Prignali smo jih deset. Nato smo udarili nad komando v gozdiču. Major je bežal pred minuto v vinograd, baje ni bil niti oblečen, adjutant Czitary pa za njim in je venomer kričal: Herr Major! Herr Major!« — Tekla sta po vinogradu v Borgo. Czitaryja sem še slišal, kako je blejal. Našli smo v zidnici samo dva telefonista.

— Izvidnico 15 Italijanov sem vodil nato v Telveh kuharjem, a tam je bilo vse prazno. Bodisi so se poskrili ali so pa zbežali. Narednik je ostal z izvidnico v Telveh kot italijanska posadka in me je jako lepo zahvaljeval, da sem mu kazal pot. Rekel je, da vzame s 15 bersaglieri vso dolino do divizije sam, ako ne pridejo drugi za njim.«

»Korporal, videl si, da bi z lahkoto in nemoteno prodirali še dalje?«

»Seveda. Za Telveh ni ničesar več. V Levico imajo prosto pot.«

Jirsa se smeje s polovico lica in se poka z dlanjo po gamašah, tako mu ugaja Malčankovo poročilo. In zopet smo dobre volje. Morebiti še torej vendarle nekaj izvedejo!

Tenente Cesarini se zanima, kaj pravi korporal. Opozarjam ga, naj odredi, da odnese patrolja koše z bataljonskim arhivom v Italijo, a on odgovarja:

»Tega ne morem ukazati. Jaz ne smem ničesar poveljevati.«

»Dobro. Čakajmo torej!«

S Kohoutkom, Zelenym in Jirso debatiramo o svojih opazovanjih. Nihče izmed teh Italijanov ni sa-

mostojen in vsi čutijo nad seboj težo odgovornosti. Inicijative pri taki vojski ni nobene, ako je nima komandant sam. Neuspeh pride na rovaš najvišjemu komandantu. Ugodne prilike ne morejo izrabiti, niti je ne smejo, ako ni posebnega ukaza. Edino izjemo vidimo v podoficirju, bersaglierskem naredniku, kojega je vodil Malčánek, ki hoče na svojo roko zasesti brez majorjevega dovoljenja Sugansko dolino . . . Narednik ima — žal — samo 15 ljudi. Če bi jih imel 100, je njegova ideja za uro izvršena! Bersaglierski narednik bi moral dobiti bataljon, ne pa major Ramorino. —

Na misel mi prihaja izrek, kojega mi je često citiral nekdanji moj dunajski tovariš, Tržačan Furlan:

»Se' sta volta no l'é la volta, questa volta no la vien piu.« (Ako ta trenotek ni prava prilika, se nam ta prilika ne povrne nikoli več.)

Cesariniju pravim, da mu pokažem, koliko znam italijanski, a moj italijanski varuh ne umeva zmisla. Ponovil sem mu še enkrat izrek, potem pa zaključil na kratko: »Danes ali nikdar!« — Bodisi izgovarjam tako slabo, da me ne razume, ali je pa omejen človek, ki nima posluha za to-le narečje.

7.

Artilerija strelja brez cilja in počasi. Doslej ni bilo nobenega šrapnela v bližino naše glavne poti iz Strigna proti Carzanu.

Bliža se četrta ura. Za uro se začne daniti, ob šestih pride solnce!

Kakor ni pri ni nas nobene podjetnosti in nikakih daljših uspehov, tako je verjetno, da skupina Mlejnekovih vodnikov tudi ni dobila dovolj ljudi, da bi zasedla Caverno z oporiščem na levem bregu. Na Civaron itak ne pridemo več. Na zasedbo Civarona ne smemo niti misliti, ako se grdo raztrgana peta bersaglierska kolona dve uri premika v Carzano. Moji civaronski vodniki so tukaj, deloma pa čakajo brezuspešno v Castelnovu. Poročnika Horáka si

predstavljam, kako pljuva, čaka in proklinja na železniškem jezu.

Ako nimamo do jutra Civarona na jugu in Caverne na severu, potem se mora po dnevu ustaviti prehod Italijanov čez Maso, ker obvladajo avstrijske strojnice z vrhov vse mostove in brvi. Posadka v Carzanu se seveda z lahkoto drži sama ves dan, ako ji pomaga od zadaj italijanska artilerija. Naslednjo noč je še vedno možno vreči dovolj novih sil na desni breg, forsirati in s silo razširiti posest.

Tako premišljuje na kamenju. Tudi tovarišem ni mnogo do govora in šal, ker se nam bliža dan, katerega bi radi odrinili za nekoliko ur, ako bi ga mogli.

Majorja ni videti nikjer več in po ničemer ne morem soditi, ali je že kaj odredil v Carzanu, odkar je tukaj. —

»Zakaj je vaš bersaglierski major tako čuden in nezaupen?« se obračam k Cesariniju.

»Slabe volje je,« mi pravi Cesarini. Moje vprašanje ga je vzdramilo iz misli.

»Vi, gospod tenente, ste na začetku akcije opazili, kako je šlo gladko in točno, dokler smo imeli mi sami vodstvo v rokah. Sedaj vse stoji. Kaj mislite, ali ima major Ramorino ukaz, da nas odstavi in odstrani, ali si je pa vzel sam pravo?«

»Menda ima ukaz. Sam bi tega ne storil.«

»Kdo ukazuje njemu?«

»Brigadir, general Zincone.«

»To ime sem slišal že danes. Prej je tožil kapitan Finzi, da je Zincone nesrečen človek.«

»Da, in Finzi je srečal onstran mosta tega-le majorja in ga je imenoval strahopetca in škodljivca italijanske vojske, ker tako sramotno vodi svoj bataljon, ki bi moral že davno — vsaj o polnoči — biti na svojih novih položajih v Carzanu. Grozil mu je, da ga porine pred vojno sodišče. — Pripovedovali so mi oficirji o tem, ko ste bili vi v pijonirski kaverni.«

»Aha, zdaj umevam, zakaj je prišel major tako nasajen in srdit v Carzano. — A to je resnica, gospod tovariš, major Ramorino vam napravi neizmerno sra-

moto in nesrečo. On in tisti general. Oprostite, ali nimajo poedini komandanti točnega razporeda podjetja in za svoj oddelek predpisane rute z ozirom na pot in čas?«

»Imajo.«

»Vi ste tudi imeli tak predpis z ozirom na svojo četrto kolono, ki je vzela Scurelle?«

»Da, imel sem. Ob 22. uri 30 minut sem moral po ukazu voditi oddelek v Scurelle in 30 minut po polnoči je moral imeti general v Strignu poročilo, da so Scurelle v naši posesti. Major Ramorino in njegov bataljon je imel predpisano akcijsko dobo od polnoči do polene. Takoj za njim je bil na vrsti bataljon ciklistov majorja Pampinija, sedma in osma kolona. Sočasno s ciklisti bi morala marširati deveta kolona po neki drugi poti.«

»Po gorenji brvi. Kateri bataljon?«

»Bataljon 136. polka infanterije.«

»Ali vam je znan še ostali del razporeda?«

»Deseto kolono tvorita dva bataljona 135. polka pod vodstvom majorja Chiericonija . . .«

»Tega majorja poznam.«

»Zares? Odkod?«

»Iz Strigna. Njihov polk je že dolge mesece v Strignu. Govoril sem z njim.«

»Preko fronte ste govorili?«

»Pri njem sem že bil v Strignu.«

»To je pa zanimivo.«

»In dalje? Druge kolone? Prišli ste do enajste.«

»Enajsta? Čakajte. Ne morem vam povedati, kdo je komandanat, znano mi je pa, da sestaja iz dveh različnih bataljonov in sicer enega bataljona bersaglierov in enega bataljona ciklistov.«

In dvanajsta, ki je določena za Civaron in panine za Civaronom?«

»Da, tja pridejo alpini. Dva bataljona alpinov sta dvanajsta kolona, bataljon Val Brenta in bataljon Monte Pavione.«

»In za Salubio? Trinajsta?«

»Bataljon 136. polka.«

»Dalje?«

»Mislim, da spadajo k tej-le brigadi še ciklisti, bataljon majorja Cambellottija.«

»Določeni za Roncegno in Novaledo . . . ? Našteli ste mi dvanajst bataljonov. Glejte, ko bi bilo do druge ure vseh dvanajst bataljonov tostran Masa, bi ne bilo moči, ki bi zadržala popoln polom avstrijske fronte. Ena edina brigada bi dosegla uspeh. Vi ste priprost tenente, kakor jaz, a toliko razumete, da je nedopusten greh vse to, kar dela vaš major Ramorino. Od polnoči do četrte ure zaran ni spravil 500 ljudi v Carzano. Kaj pravim, petsto? Tristo jih ni. In k temu je aretiral mene in vse moje vodnike!«

»Žal mi je. Razumem vse, a ne morem vam pomagati.«

»Gospod Cesarini, svetujem vam nekaj. Posredujte, da odidejo ujetniki, kar jih je zbranih v cerkvi, čimprej preko Masa v Strigno. Mislim, da je pri cerkvenih vratih sottotenente poveljnik eskorte za Avstrijake.«

»Pojdem gledat,« pravi Cesarini.

Razgovor s komandantom pri cerkvenih vratih je kratek. Cesarini se vrača k nam in pravi, da se ujetniki že formirajo za odhod.

Svojim oficirjem se hvalim, da rešimo ponoči vsaj večji del svojih ljudi v Italijo, vsaj one, ki so v Castellarah, in skupino, ki je zbrana v carzanski cerkvi. Podnevu najbrž ne bo možno priti čez Maso in kdo ve, kaj se do večera ne zgodi! Italijani se v Carzanu morebiti udajo, kakor jih je karakteriziral Horák, in naše vodnike nam še spravijo pred sodišče, ako ne bodo mogli priti iz fronte.

»Pošljimo vse razen oficirjev v Strigno!« svetuje Jirsa.

Soglašam.

»Malčánek, povej našim pri zidu, naj se pridružijo transportu ujetnikov in odidejo v Italijo. Ni treba več čakati. Njihovih kolon ne bo. Ako pa pridejo, bodo Italijani sami opravili.«

Malčankov poziv sprejemajo vodniki z veseljem in korporal Levč dopoveduje svojim trem stražarjem bersaglierom, da je tudi zanje najboljši izhod iz tega položaja, ako spremijo svoj transport v Italijo.

Bersaglierom nisi mogel poslati prijetnejše vesti nego glas, da se vrnejo s transportom ujetnikov. Vobče opažamo, da Italijani neznano radi spremljajo ujetnike iz rovov na sigurna mesta. Nam je ta pojav docela nov — Bošnjak se brani tega posla, ki ga deli na več ur, morebiti tudi na več dni od čete in tovarišev. —

»Ujetniki« skačejo mimo nas preko kupov kamena, nazmes opažamo tupatam vojaka s puško.

»Zdravo, gospod nadporočnik!« kličejo nekateri, drugi tudi »Na svidenje!«

Naredniku Čačiću sem svetoval, naj vodi kolono v Italijo preko Scurell, koder imajo najbliže v Strigno.

Jirsa jih šteje. 120 jih je naštel, a še skačejo preko kupa. —

Cerkev se je izpraznila. Edini Trifunović je baje ostal, ki ne more hoditi. Trifunović prosi, naj ga prenesejo v Italijo v špital. Tako poroča narednik Dragičević, ki je bil več ur pri Trifunoviću in je eden izmed zadnjih pri odhodu.

»Vzemimo nosila 4. čete! Ali bi pomagal nositi, Dragičević?«

»Nosil bi ga, gospod nadporočnik.«

Sottotenente, komandant transporta pa ne dopušča, da bi ostala dvojica za transport ranjencev.

»Tudi eden Italijan je ranjen, mislim celo težko ranjen, kojega bi morali prenesti.«

»Za ta posel so sanitarne patrulje,« pravi sottotenente.

»Sanitari prihajajo sedaj za bataljonom in tudi zdravnik pride.« —

»Zdravo, Dragičević! V Italiji se bomo videli.«

Narednik je pozdravil in se obrnil za ostalimi. Dolge njegove noge dohitevajo kmalu kolono, sotto-

tenente je pa mladič, ki se je kar spustil v tek za Dragičevićem. —

»Zadnji v koloni se boji, da bi ga Avstrijaki ne ostavili v Avstriji,« se šali Jirsa in vstaja. »Noge že čutim. Boga mi, moj sedež ni mehak.«

Otipavam kamen, na katerem je sedel.

»Prijatelj, poglej si hlače! Saj moraš imeti že luknje! Sami zobje so in ti mirno sediš vso uro?«

»Bolelo me je a kaj hočem, saj se ne smemo po svoji volji gibati, ko smo prigionieri!« Jirsa je danes dovtipen.

Kohoutek kolne, a ne moremo umeti, koga ima v mislih.

»Koliko si jih naštel, Jirsa?«

»Nisem štel do konca. Okoli 160 jih je šlo.«

»Tukaj 160, na Castellarah jih je bilo 70, na mostu nekaj, torej jih bo z nami 250. Jedva za dobro četo.«

»Več jih vobče ne bo,« pravi Kohoutek.

»Ne bo.«

»Mnogo manj jih je,« meni Miloš, »ker je Jirsa cenil vso kolono na 160 z Italijani vred. Italijanov je pa bilo sigurno 20 do 40 med našimi.«

»Mi bomo tudi morali kmalu mahnuti za njimi,« meni Jirsa gledajoč na most. »Luč v baraki še gori — kakor večna luč v cerkvi.«

»Večna luč naj sveti našemu delu!« Bil je Kohoutek, ki je izrekel pobožno željo. Vsem se zdi, da je pogodil. Naše podjetje je že mrtvo.

8.

»Gospod Cesarini, ali mi dovolite, da si prinesem iz moje sobe v Carzanu paket aktov?«

»Ne smem dovoliti. Vi ste po majorjevem ukažu talec, ki mora ostati pod nadzorstvom.«

»Pod stražo?«

»Tako je. Pod stražo.«

»To ste mi sicer že prej povedali. Pravim pa, da pojdem sam, ako mi ne dovolite.«

»Nikakor ni možno.«

»Vprašajte gospoda majorja, če mi smete dovoliti pot v Carzano, 3 minute tja, 2 nazaj! Tam je mnogo važnega materijala.«

»Počakajte, da vprašam!«

»Recite, da imam važne akte v nahrbtniku in v koših!«

Cesarini hiti v pijonirsko kaverno in se vrača kimajoč z glavo, da major ne dovoljuje.

»Nič ga ne vprašam več,« pravim Jirsi. »Sedaj mu izskočim, faktično mu uidem. Glej dobro, kako lice bo kazal za menoj!«

Vstajam, lecam se in se raztegujem, kakor prej Jirsa, in sicer v trenutku, ko se spušča Cesarini na kamenje. V sledečem trenutku sem že za cerkvenim oglom, ne da bi se ozrl, kaj pravi Cesarini.

Skupina bersagliarov pri kaverni niti ne ve, da se ne smem gibati med njimi. Druga skupina me hoče prijeti, a moje geslo »Como-Cadorna« zadostuje, da me puščajo dalje v vas. Štirikrat javljam geslo in vselej uspešno. Nekateri me poznajo in me celo pozdravljajo. Do Ertlove barake je zasedeno vse, dalje gor pa ni nobenega Italijana več. Pri četni pisarni je vse prazno, kaverna v bližini pisarne je pa natlačena ljudi.

Niti dotod niso prišli. Do moje barake tudi ne. —

V sobi je vse, kakor sem pustil zvečer. Chválek je oblečen v svojem kotu, poleg njega je sanitarec Vejnović. —

»Chválek, ni vredno, da bi šel i ti v Italijo. Pojdi počasi v Telve, a po strani, tukaj zgoraj nad cesto, da te Italijani ne ujamejo! Potem idi v Canai in v Levico v bolnišnico!«

Chválek me sluša brez besede. Podajam mu roko.

Svetoval sem mu beg z ozirom na njegovo slabost in bolezen, ker vem, da bi mu nered in trud prvih dni v Italiji škodoval in ga morebiti uničil. Pre-slab je za trpljenje. Znanе so mi tudi njegove siromašne domače razmere. Zavest, da je njegova družina odvisna od pičle vojne podpore, mi ne dovoljuje,

da bi tudi njega porinil v Italijo, ker sem se domneval, da bi družini odtegnili podporo, ako bi Chváleka smatrali za dezerterja. Ako bi smel še računati z velikim uspehom našega podjetja, bi bil položaj seveda drugačen.

Stari Chválek je odkreval. —

»Vejnović, obveži mi roko. Ranjen sem.«

Vejnović gleda.

»Od česa?«

»Od granate, tu spodaj pri cerkvi.«

»Rana ni huda.«

»Toda krvavi. Obveži jo!«

Vejnović je spreten sanitarec.

»Sedaj pa vzemi moj nahrbtnik in pojdi z menoj!«

»Dobro. Kam?«

»V Italijo.«

Prvi skupini bersagliero, ki jo srečujeva v vasi, pravim, da je tu 30 korakov više majhna »galerija« na desni strani, polna Avstrijakov. Italijani so takoj pripravljeni in že hite iskat, kje je galerija z Avstrijaki. —

»Gospod Cesarini, tukaj sem. Privedel sem vam Bošnjaka, ako rabite še več talcev.«

Italijanskemu oficirju je odleglo, ko ni imel več strahovite odgovornosti. Jirsa mi poroča, kako ga je tolažil, naj nima skrbi, ker mu talec ne uide v Avstrijo —

»Ta nadporočnik ima preveč masla na glavi in pride jako rad nazaj k nam in z nami v Italijo!«

»Mislite?«

»Seveda.«

»Ako ga pa ne bo?«

»Izključeno, da bi ne prišel.« —

Jirsa mi poroča, jaz pa pravim Vejnoviću:

»Vrzi mi moj nahrbtnik! Imel bom vsaj mehek sedež.«

»Kakor fotelj!« pravi Miloš.

»Vejnović, sedi k nam! Zdaj si že v Italiji.«

Vejnović se spušča počasi med nas, kakor bi ga bilo nekoliko sram med gospodo.

»Tam zgoraj si bil v večnem strahu, kaj se s teboj zgodi, tukaj pa ni nič strahu. Ali ni dobro, da sem šel po tebe?«

»Hvala, gospod! Dobro je tako.« —

* * *

»Za Boga!« Spomnil sem se nečesa in neprijeten občutek me je spreletel.

»Kaj?« vprašuje Jirsa.

Rovi na oporišču Caverna (zimsko slika).

»Pozabil sem v sobi akte — načrte. Tega ne morem tukaj pustiti! Ni drugače — še enkrat pojdem.«

Vstajam in odhajam brez ozira na Cesarinija. Slišim Jirso za seboj, ki dopoveduje Italijanu, da grem za cerkev in da se vrnem za moment. —

»Como-Cadorna!« — »Como-Cadorna!«

Nekoliko se že dani. Ob vhodu v park stoje bergsaglieri. Zdaj je torej že vsa vas v njihovi posesti.

Pri svojih vratih sem smuknil noter, odgrnil platno na steni, odrinil deske in potegnil iz skrivališča rjav zavojček z načrti carzanskega podjetja. Kakor si skriva skopuh svojo listnico na najsigurnejšem mestu, tako utikam načrte carzanskega podjetja v notranji žep pod bluzo, oziram se po sobi in odhajam. Bersaglieri me vidijo in pozdravljajo prijazno. —

Kaverna pod četno pisarno je že prazna, nobene Avstrijaka ni več v Carzanu.

Pri svojem pazniku Cesariniju se spuščam na zemljo. Cesarini se smehlja in niti ne vprašuje, kod sem hodil brez njegovega dovoljenja. —

»Gospod Cesarini, morali boste iti še enkrat h gospodu majorju. Povejte, da ga Paolini opozarja, naj javi svoji brigadi, v kakem položaju se nahaja. Za četrte ure bo dan, potem bo najbrž vse izgubljeno . . . Svetujem mu, naj zbere bersagliere in vzame nemudoma sosedni severni sektor Caverna, da si zasigura položaje. Ako teh položajev na oporišču Caverna in pod Salubijem ne bo imel, bo po dnevu v Carzanu kakor zaprt. Izključeno je, da bi mu mogla brigada po dnevu poslati kako pomoč iz Strigna v Carzano, pač se pa lahko vrši gibanje iz Strigna preko oporišča v smeri na Caverno. Zato je nujno potrebno, da se polastimo položajev Ghisi in Mentrata, kar opravimo do jutra. Recite, da podjetje zahteva takojšnjo izvedbo. Stotino ljudi naj mi odredi, ki jih hočem voditi s svojimi oficirji na oporišče, da vzamemo dajčmajstrom vsaj južni del njihovih rovov, tisti del, ki nam je po dnevu nevaren.«

Cesarini odhaja k majorju in se zopet vrača, češ, da ni možno z njim govoriti, ker je popolnoma zmešan in nervozen.

»Gospod Cesarini, ako je tako, potem morate računati tudi z možnostjo, da obtičite v Carzanu in se več ne vrnete v Italijo.«

Nehote mi prihaja prorokovanje poročnika Horáka na misel, da se bodo Italijani udajali brez odpora

»Kako? Zakaj ne?« vprašuje Cesarini.

Iz oči mu čitam, da ga je moja grožnja splašila.

»Kadar bo dan, Avstrijaki ne bodo več molčali. Artilerija bo streljala na Carzano in vaši bersaglieri se bodo morali skrivati po kavernah. Malo vas je. Avstrijaki bodo poizkušali jurišati na Carzano in vas ujamejo, ker nimate pravega komandanta, ki bi organiziral obrambo. Zdaj je zadnji čas: bodisi razširite posest ali se pa umaknite na levi breg!«

Cesarini premišljuje in se ozira po oporišču Caverna. V jutranjem polmraku že vidimo skalo Ghisi, na kateri sta 2 avstrijski strojnici in oddelek dajčmajstrov. Sedaj še molče.

»Pojdem torej k majorju in povem mu.« —

Po odhodu italijanskega oficirja prihaja po cesti od mosta moj redov Djuro Janjić, ki vodi kakih 30 mož.

»Kako ste?« kliče Janjić.

»Slabo.«

»Vse je slabo danes.«

»Ali je artilerija napravila kaj škode?«

»Nikake škode. — Poslušajte, gospod nadporočnik, tam zgoraj je vojske! Spera je polna, vsa cesta do Strigna je natlačena Italijanov in v Strignu je tisoče in tisoče biciklistov.«

»Zato jih pa tukaj ni,« pravi Kohoutek.

»Bil si v Strignu?«

»Ne enkrat, temveč trikrat sem pretekel pot iz Castellar v Strigno in nazaj. Italijanski mali kapitan mi je dal tablico na prsa. Kdor me je prijel, sem mu pokazal svojo tablico, kjer je zapisano, da sem vodnik »Guida — portaordini.« — Zdaj me že vsi poznajo.«

»Kaj si prinesel v Carzano?«

»Povelje za italijanskega majorja, ki je v Carzanu.«

»Daj! Pokaži!«

Janjić mi daje zalepljen listič z naslovom majorja Ramorina. —

Cesarini, ki se je baš vrnil iz pijonirske kaverne, pravi, da major noče ničesar ukreniti.

»Tu je ukaz zanj. Prosim, dajte mu listič!«
Cesarini si ogleduje naslov in se vrača v kaver-
no. —

»Janjić, vrni se preko potoka! Zdaj bo dan.«

»Počakam, morebiti dobim odgovor.«

»Ne čakaj! Odgovor naj si nesejo Italijani sami.
Kadar bo svetlo, ne boš mogel preko mosta. Gospod
Jirsa in oficirji pojdejo tudi.«

Ozr! sem se na Jirso.

»Kdor hoče priti živ na ono stran, mora iti zdaj.
Pojdite vsi!«

»A ti? Ti ne greš?«

»Kot talec še ostanem in skočim ob prvi priliki
s Cesarinijem v potok in uidem za vami.«

Oficirji odhajajo z Janjićem.

»Na svidenje!« —

Redovu Vejnoviću pravim:

»Hočeš iti z njimi?«

»Počakam še. Z vami pojdem, da vam ponesem
tovor.«

»Dobro.«

Žal mi je takoj, da nisem poslal Vejnovića z
njimi. Toda možak želi pri meni ostati, naj bo! — Da-
ni se tako naglo, da razločujem promet onstran
mosta.

Jirsa kima in maha po cesti proti Castellaram.
Njegova bela obvezana glava se prikazuje še v ze-
lenju, ko ne vidim nobenega izmed njegovih sprem-
ljevalcev. —

Cesariniju poročam, da sem poslal vse oficirje
v Strigno, ker nima zmisla, da bi sedeli tukaj.

»Kaj pravi ukaz majorju?«

»Od kapitana Finzija je ukaz. Major pa pravi, da
mu ta človek nima kaj ukazovati.«

»In ne veste, kaj namerava vaš major storiti?«

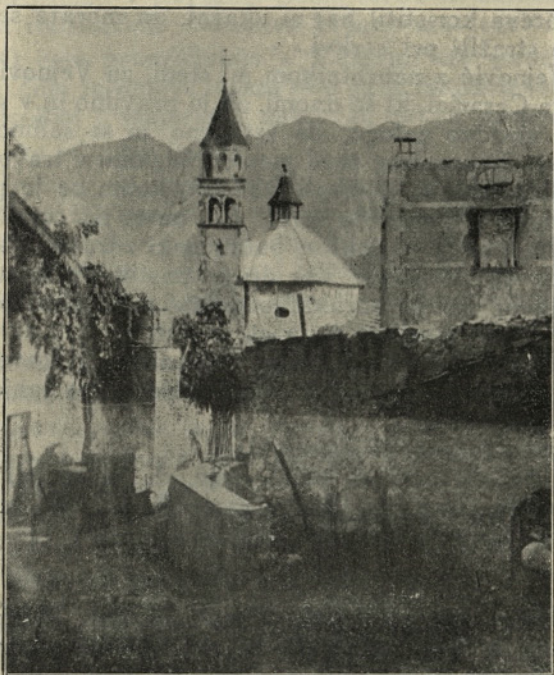
»Ne. — V kaverni se pogovarjajo, da so Carzano
zasedli, druge naloge pa nimajo.« — —

»Poslušajte! Mitraljeza!«

Spodaj v odseku 2. čete na sredi med Carzanom
in železnico je jela regetati avstrijska strojnica.

»Tega sem se bal,« pravim Cesariniju.

Italijani, korakajoči po cesti iz Scurell proti mostu, so jeli teči. Prišedši v bližino mosta so poglobili na obe strani ceste in se poskrili. Zdaj seveda ne morejo dalje. Jutranja megla se dviga in tesno nad njimi je začela streljati druga strojnica iz položaja dajč-

Pri carzanski cerkvi.

majstrov v Ghisi. Poedinci Italijani poizkušajo vstajati in teči čez most v Carzano. Troje, četvero jih je priteklo na to stran, drugi so ostali. —

Cesarini me umeva. Prizor, ki ga opazujeva, dokazuje, kako utemeljena je bila moja opozoritev na težave, ki nastanejo po dnevu, ako si ne vzamejo sosednih položajev.

»Kako bova midva preskočila Maso, mi je ugan-ka . . .« pravim in dodajam:

»Gospod Cesarini, svetujem vam, da se umakneva s sedanjega prostora tja dol bliže k potoku.«

»Čemu?«

»Kadar se pomirijo mitraljeze, poizkusimo bežati. Pustite majorja v kaverni, ki mu niti vi niti jaz ne moreva koristiti! Saj ni ukazal, da morate sedeti in me stražiti pri cerkvi.«

Vejnović z nahrbtnikom mi sledi, za Vejnovićem koraka Cesarini, ki še dvomi, ali je pravilno in v skla-
du z njegovo nalogo, da vstajamo in se selimo. V grmovju 20 korakov pred mostom legamo v travo.

Blizu nas so počivali Italijani, kojim se je pred 10 minutami posrečilo priti čez most na carzanski kraj. Med njimi je doktor, bataljonski zdravnik, ki se šali, da so Avstrijaki vse druge pustili pri miru — šele tedaj, ko je korakal oddelek z znaki rdečega križa, so jeli streljati na most.

»Idite 50 korakov više! Pri cerkvi je kaverna, velik, zasiguran prostor za obvezališče! Dva ranjenca imate v cerkvi.«

»Dva ranjenca? Pojdimo!«

Zdravnik prej ni kazal volje, da bi se ganil iz skrivališča, ko je pa slišal o ranjenih, je vstal in odšel brez ozira na strojnice po odkriti cesti v vas.

9.

Solnce sije po dolini, a zrak ni čist. Megla se vzdiguje in okoli sedme ure že razlikujemo predmete na kilometre.

Strojnice na skali Ghisi se javljajo, streljajo v serijah in zopet molče. Kadarkoli se pokaže Italijan ob cesti onstran mosta, udarjajo na cesto in na most. Poedinci še poizkušajo teči k potoku, toda Ghisi ne dovoljuje. Kamenje se kar iskri, kadar tolčejo krogle.

Usodepoln pogrešek so napravili ponoči Italijani, da se kljub vsem opominom niso marali potruditi na Ghisi, kjer bi zadostovalo 15—20 mož, da bi se bili polastili vsaj skale, ki ovladuje prehode čez Maso.

Narednik Mlejnek je imel po načrtu na razpolago kompletan bataljon 136. polka, takozvano deveto kolono, da zasede Caverno in oporišča dajčmajstrov na levem bregu. Mlejnek bi bil, kakor ga poznamo, svojo nalogo izvršil, toda brez dvoma ni dobil do jutra dotičnega bataljona in je čakal zaman, kakor smo čakali mi zaman v Carzanu. Sedaj se bo nemarnost in lenoba italijanskih voditeljev krvavo maščevala.

»O čem premišlujete?« Cesarini me gleda sočutno. Zdaj že umeva, zakaj sem ga proti jutru tolikokrat pošiljal k majorju in zahteval, naj se ganejo. —

»Vse je izgubljeno!«

»Italijani ne znate udariti, kadar je prilika. Gospod Cesarini, oprostite, ker ste tudi Italijan! A meni je resnično žal, — a vaši oficirji ne znajo voditi oddelkov. Ardití so svoj posel opravili in bersaglieri so bili izborni dečki, kjerkoli sem jih imel priliko videti, toda vse nam je razpadlo, ker oficirji nočejo delati.«

Cesarini odkimuje z glavo, kakor bi se ne strinjal z mojimi opazovanji.

»Glavni vzrok je pa menda v tem,« nadaljujem počasi, »da gospodje niste bili dovolj poučeni in niste imeli zaupanja v podjetje.«

Italijan se je potuhnil k zemlji, ker nam stokajo nad glavami krogle. Strojnice peketa na most in zrna se odbijajo od kamenja ter žvižgajo neprijetno preko nas.

Ko se je pomirilo, vprašujem Cesarinija:

»Povejte mi, gospod tovariš, glede vas. Vi ste vodili četrto kolono v Scurrelle, kaj ne? Ali ste bili prepričani, da je podjetje z naše strani solidno pripravljeno in da nam smete zaupati?«

»Gospod kapitan Finzi je govoril tako in je bil prepričan, da pridemo do Trenta in v Bolzano. Tudi nekateri drugi oficirji so vas hvalili in se radovali, kako odrinemo Avstrijake po vsej fronti. Jaz nisem vedel, kako je. Dobil sem svoj ukaz in izvršil sem ga.«

»S strahom ali z mirnim zaupanjem?«

»Ne vem, kako. Bilo je oboje. A vaš podoficir je bil tako miren, da mi je razgnal vso bojazen, ko sem šel za njim v Scurelle.«

»Pozneje je pa prišel major Ramorino, ki vam je zopet vzel vero in vzbudil nezaupanje?«

»Ne tako. Vere mi ni vzel. Videl sem pa, da je nasprotnega mišljenja in bilo mi je žal, da je postopal proti vam nevljudno.«

»Jaz ga zatožim pri italijanski komandi.«

»Vi ne morete tožiti našega majorja.«

»Zakaj ne? Ako je zakrivil nesrečo?«

»Ako bodo preiskovali in vas kaj vprašali, boste lahko povedali svoje mnenje kot priča — tožiti pa majorja po mojem mnenju ne boste mogli.«

»Je kriv ali ni kriv?«

»Kriv je, a tudi drugi so krivi. Major Ramorino je samo eden — slučajno je bil med prvimi, toda mislim, da bi na njegovem mestu tudi drugi oficirji ne postopali drugače.«

»Žalostno.«

Umolknila sva in opazovala dogodke. —

* * *

Položaj ob sedmi uri dokazuje, da so Avstrijci že orijentirani o vpadu Italijanov in o smeri njihovega gibanja. Civaronske baterije ne streljajo več na polje pri Villi in Agnedu, temveč dalje na sever, na Scurelle, Castellare in proti cesti v Strigno. Tudi S. Pietro pomaga s svojimi cevmi, a strelba je počasna in medla. Znano mi je, zakaj ne streljajo tako, kakor bi bilo potrebno, da se odbije napadajoči nasprotnik in odvrne grozeča nevarnost: streliva je tako neznamenita rezerva, da bi bil vsak top pri normalni strelbi za pol ure pri kraju. Ob brzi strelbi bi pa onemel za 3 minute. Italijansko vodstvo tudi mora poznati bedno dotacijo avstrijskih baterij in bi lahko nastopilo z močjo in energijo. Sedaj je čas, da udarijo z artilerijskično premočjo po poedinih avstrijskih baterijah in po strojnicah. Želel bi samo 5 granat na oporišče Ghisi, kjer stoji avstrijska strojnica kar na robu skale.

Dobra granata jim vrže vse vkup s skale, a tudi inace bi morali obmolkniti, ker bi ne mogli ostati na nezakritem prostoru.

Italijanska artilerija baš začenja svoje delo, a žal nekam daleč v ozadje za Borgo. —

»Ali smo res izgubljeni?« me vprašuje Cesarini.

»V nevarnem položaju se nahajamo. Bojim se, da pride iz Levica oddelek jurišnih trup in da se Italijani na desnem bregu ne bodo držali.«

»Kaj napravite vi, ako se Avstrijaki polastijo Carzana?«

»Ko bi vedel, da se bodo bersaglieri branili, bi jim pomagal braniti Carzano. Inace pa hočem poizkusiti srečo in oditi preko Masa, kadar bo sila.«

»Sedaj ni možno.«

»Kako ne? Desetkrat skočim in pri vodi sem, pod mostom. Štiri velike skoke po kamenju, na drugi strani v teku navzgor do zidu — vidite tisti zid ali jez? Za zidom se pričinja jarek, ki vodi preko travnikov. V jarek se vržem in počival bom pet minut. Ako bi ne šlo inace, bi se vlekel po jarku, po travi počasi naprej. Tako napravim. Vi pa pridete za menoj in Vejnović za vami. Kdor zna skakati in pravčasno pasti v jarek ali za zid, ima lahko tudi nekoliko sreče. Mene ne dobe Avstrijaki nikdar.« —

Zgoraj na cesti nad Carzanom slišim puške.

»Ali veste, kaj značijo?«

»Kdo prosim?«

»One puške. Nad Carzanom so dajčmajstri, pri kočah Martinelli pod Salubijem so se razvili in sedaj streljajo. V tej smeri Italijani ne pridejo dalje.«

Dajčmajstri imajo v Caverni v rezervi 40 mož in mislim si, da so zaran alarmirali svoj rezervni vod ter ga poslali, da zasede nove položaje s fronto proti Carzanu. —

Nikogar ne vidimo več onstran mosta. Italijani, ki so pred uro poizkušali priti do mosta, so se zavlekli po jarkih nazaj v Scurelle ali na Castellare. Strojnica Ghisi že dolgo molči, a še tiči na skali. Opozivali smo, kako je poizkušala streljati na sredo

mosta, kjer je bil videti plamenček na kamenitem prodcu, ko so se odbijale krogle na enem in istem mestu. Tja ima nastavljeno cev, ako bi hotel kdo bežati čez most. —

Puške se javljajo tudi na dolnji strani, pod Telvami.

»Avstrijaki se pripravljajo na napad.«

»Avstrijaki?«

»Da, kdo drugi!«

»Koliko časa rabijo, da pridejo do Carzana?«

»Tisti, ki sedaj streljajo, nimajo 5 minut do Carzana.«

»Za 5 minut smo izgubljeni?«

»Tako naglo ne bodo napredovali. Do nas vobče ne pridejo.«

»Ne pridejo do nas? Zakaj ne?«

»Mi jim uidemo preje od tod.« —

Poslušamo. Vejnović pravi, da so puške že bliže. — — —

»Nočem več čakati. Skočimo! Morebiti se nam posreči. — Poizkusim po mostu.«

Pripravil sem se za grmičevjem na izskok in Vejnović si je vzel nahrbtnik pod pazduho.

»Zgoraj za zidom v jarku počakam. Na svidenje!«

Nenadoma sem izskočil in kmalu sem na mostu. Nisem dosegel polovice mosta, ko je začelo zvižgati. Dve strojnici Ghisi na levi strani in dve strojnici iz položajev ob spodnjem Masu z desne strani sta se upirali v most. Na mostu sta samo dva plamenčka. Zrna z leve padajo na prodec kakor v majhnem krogu v premeru 20 cm. Prvi plamen je pred menoj onstran sredine mosta, drugi je koncem mosta. Z desne strani zvižgajo krogle nekoliko previsoko in za menoj.

S skokom pod mostno ograjo sem se izognil plamenoma. Most ni visok, morebiti 3 m je nad vodo. V naslednjem trenutku visim za roke, držeč se z dlanmi brvna na robu mosta, in noge mi visijo nad vodo. Spustil bi se v vodo, toda pod menoj je neugodno mesto, ker vidim tik pred gladino več ostrih grebenov, preko katerih drvi peneča voda. Pobil bi se. Trikrat ali štiri-

rikrat sem segel na krajnem brvnu viseč z rokami naprej — to je bil samo trenotek — in priročkal sem nad kamenito obrežje. Sedaj dol! Doskočil sem na noge in se hotel skriti pod mostom, da si potegnem tresko z desne dlani, ki se mi je zarinila pri ročkanju globoko pod kožo. Toda ni časa, ker sem zakrit samo proti levima strojnicama, z desne strani me pa lahko pogodi. Strojnica me že išče! —

Potok Maso.

Imel sem toliko miru, da sem se ozrl po tovariših. Vejnoviča sem zagledal, ko je odskočil z mosta nazaj na desni breg in vrgel moj nahrbtnik v jamo pred mostom; Cesarini je še dalje zadaj in ne kaže volje poizkusiti nevarne poti. — Strojnici ob Masu sta premaknili cevi in streljata tik pred mene v cestni

jez. Tudi tam se iskri kremen. Brez pomišljanja sem se dvignil z oporo obeh rok na cesto in preskočil cesto v smeri na barako mostne straže in tekel z velikimi skoki navzgor, da dosežem jez, preden utegne strojničar pravilno naravnati puško. Boga mi, spreten je dečko spodaj ob Masu! Za petami se mi iskri in odbite krogle žvižgajo v vseh smereh. A jaz sem že med zidovoma. — Ušel sem.

Vrgel sem se pri jezcu v cestni prah z licem k vodi in gledal, kaj je v Carzanu. Strojníci Ghisi streljata zopet na most, da vzameta Italijanom veselje do bega. Vejnović leži pred mostom v jami. Saj ga menda ni doseglo?

»Vejnović!«

Noče se javiti. Giblje se in leze počasi po vseh štirih po travi nazaj proti prejšnjemu skrivališču. Ko je že blizu grmovja, se dviga in teče. No, Vejnović je zdrav. A nahrbtnika je škoda! Toliko važnih predmetov in dokumentov je v njem! Vejnović ne bo mogel doseči nahrbtnika in če poizkusi še enkrat bežati preko mosta, ga ne bo utegnili medpotoma pobrati. Nahrbtnik je izgubljen. —

Ali bi poizkusil preskočiti še enkrat most in ga prinesiti sam? Bogme, položaj je prenevaren in kljub dobrim skokom v daljino in preskokom mostne ograje me lahko dohiti zrno. Rajši čuvaj zdravo glavo! —

»Cesarini!«

Italijanski moj čuvaj je torej zaostal in se noče oglasiti.

»Cesarini, avanti!«

Cesarinijeva glava je odrinila vejevje nad zemljo in gledala za menoj. Zdi se mi, da leži v grmičevju.

»Tukaj sem, Cesarini. Poizkusi kar preko vode!«

Cesarini se je skrnil in ni ga videti več. Zbira v sebi energijo za tek, ki nikakor ni igrača. Treba se je dobro in krepko zaleteti, ako hočeš z odzivom od desnega brega skočiti na 3 m oddaljeno skalo sredi deročega in globokega potoka in uporabiti doskok na skalo za nov odziv, ki te prenese, ako ne na breg, vsaj na plitvo mesto blizu brega, odkoder se hitro

izkobacaš na kopno in uideš k jezu. Izurjenemu skalkalcu bi se dvoskok z uporabo skale sredi potoka ne zdel nič posebnega, toda žvižganje krogel je tako neprijetno, da zmanjšuje energijo. Meni bi pa, tako se mi zdi, strojnice le še pomagale, da bi mi bil skok še sigurnejši . . .

Tako lepih plamenov še nisem videl. Žari se od kremenca do 30 cm visoko in vsaka iskra šviga v drugi smeri »Pepepepe« noče prenehati, dasi ni nikogar na mostu. —

Iz Carzana hiti skupina bersaglieroev po cesti k mostu. Šest jih je. Menda nameravajo uiti za menoj. Do mosta jih nihče ne moti, tukaj pa ne morejo dalje. Strojnica Ghisi je jela škropiti proti njim in za trenotek so vsi na tleh. Ta trenotek je izrabil Cesarini in skočil iz grma v vodo, naravnost v vodo. Ne vidim, ali plava ali mu je pa voda baš do brade. Voda dere z njim in ga nese dobrih 20 m s seboj. Sedaj vidim, da se je Italijan namenoma spuščal tako daleč — tam spodaj je skupina visokih skal na levem bregu potoka, kjer je izginil. V njih ima zavetišče in ne doseže ga strojnica niti s severne niti z južne strani.

Strojnice se zabavajo z bersaglieri na carzanski strani in zdi se, da na Cesarinija niso streljale.

»Vejnović, ali si videl? Vejnović, pridi! Čakam te tukaj.«

Bersaglieri me slišijo, Vejnović pa ne. Morebiti me noče slišati.

Čakam in gledam, kaj bo storil Cesarini. Dolgo se ni premaknil iz svojega kota. Nenadoma ga pa vidim že na jezu. Nisem pazil, kdaj je izskočil izmed skal in stekel po bregu navzgor k jezu in preko jeza, 50—60 m niže od mojega mesta. Zovem ga, a Italijan me ne sliši zaradi šuma potoka, ropotanja strojnic in hrupa artilerije, temveč beži po travniku pod drevjem proti castellarskemu hribu.

Za njim ni nobenega več. Cesarini je zadnji, ki se je rešil iz Carzana. —

»Z Bogom, Vejnović!« kličem na ves glas. »Ako moreš, pridi za menoj!«

Bersaglieri onstran mosta opazujejo, kdo kliče. Iz kretenj posnemam, da me smatrajo za Avstrijaka in da menijo, da je jez na levem bregu zaseden. Pod takimi pogoji bi bilo nezmislno riskirati tek preko mosta in priti tostran v najboljšem slučaju zopet Avstrijakom v roke! Dvojica se je dvignila in bežala pod drevjem ob cesti nazaj v Carzano, za njima je tekel še eden.

Obračam se previdno v prahu leže in lezem ob zidu v travo in po travi za jezom k jarku. Hvaležen sem marljivemu carzanskemu gospodarju, ki si je pred začetkom vojne tako lepo izkopal jarke po travniku.

10.

Hrupa je vedno več, kakor bi se borba šele pričevala. Artilerija na Civaronu in S. Pietru obdeluje Castellare, Italijani pa streljajo v baterijskih salvah in odgovarjajo najmanj z desetkrat večjo živahnostjo. Peketanje pušk in strojnic se docela izgublja v hrumenju italijanskih topov.

Na Castellare strelja počasi in vztrajno civaronska havbica granate 15 cm kalibra. Te eksplozije so v moji bližini najsilnejše izmed vseh. Šrapneli nad Spero, ki tresejo svoj drobiž tudi po dolini okrog mene, so kakor igrača v primeru s položajem, v katerem sem se nahajal pri mostu. Čemu bi lezel po vseh štirih? Nihče me ne vidi in ob jarku je precej mladega drevja, kjer lahko nemoteno korakam.

Kamenita cesta na Castellare je po cepitvi pred Scurellami globoko zasekana v skalnati breg. V tej soteski počivam v nadi, da prihiti za menoj morebiti Vejnović ali kdo drugi. Četrť ure sedim, a žive duše ni niti od mosta niti od zgoraj.

Nadaljujem svojo pot, pomirjen, dasi se zdim samemu sebi pomilovanja vreden.

V castellarsko zidanico, pod katero je izsekana kaverna, je udarila civaronska granata. Njiva do vasi je prazna in cesta med hišami tudi. V sadonosnikih

in vinogradih nad Castellarami se kličejo italijanski glasovi.

Ubogo zidovje! Kar ga ni porušila ofenziva leta 1916, mora izginiti danes! Vasica ima že docela drugačno lice nego včeraj. Polje je poteptano, vinograda bi niti ne spoznal, kdor ga je videl včeraj.

Na levi strani stoji starinski hlev z močnim zidovjem in obokan. V tej kleti sem siguren pred granato.

Po dvorišču gre skupina vojakov, a nobeden me ne vidi. Gotovo imajo drugih skrbi, da se ne ozirajo po ljudeh.

Vstopil sem v hlev in čakal, da odidejo mimo mojih vrat, a ni jih bilo.

Zadnja stena v hlevu je deloma prebita in tam zadaj je druga klet, istotako močno obokana, ki pa ima porušeno steno na severno stran. Odtod imam razgled proti Speri in na Ghisi. Grčav bezeg raste na trati 2 m od stene. Tukaj me ne morejo opaziti — bezeg mi je naravna maska.

Čemu čakam? Opravila nimam več in vzroka tudi ni, da bi se skrival. — A vendar čakam in gledam. Rad bi spoznal, kaj delajo tukajšnji Italijani, rad bi dočakal odločitve, zaključka neuspelega podjetja.

Iz žepa sem si potegnil spise, razpored podjetja. Čital sem in jel s svinčnikom zapisovati poedina imena Italijanov, s kojimi sem imel ponoči posla, in lapidarne besede o dogodkih. Zavedam se, da ni v tem zapisovanju nikake vrednosti, toda spominjal se bom morebiti kdaj in premišljal o napeti carzanski noči . . .

V kotu stojim in pišem, naslanjajoč se s hrbtom ob steno. Papir mi počiva na dvignjenem stegnu desne noge, opirajoče se s podplatom ob steno. —

Oho?!

Italijanski infanterist je v prednjem hlevu. Kaj išče? Sedaj prihaja v moj prostor, ozira se po ruševju, po kupih kamenja in prašne malte. Zdi se mi, da smatra moj hlev kot prikladen prostor za latrino.

Utaknil sem papirje v žep in rahlo zakašljaj. Italijan se ozira, vidi Avstrijaka v kotu in v naslednjem

trenotku je že zunaj. Stopam za njim in gledam pri vratih, kam teče.

Na dvorišče hiti in pripoveduje tovarišem, da je videl Avstrijaka tukaj notri, in išče pomočnikov, ki bi bili voljni iti z njim, da ujamejo skritega Avstrijaka . . . Sedaj se vrača. Puško ima in dva oborožena tovariša .

»Teh junakov pa ne bom čakal,« si mislim in že odhajam skoz oba hleva in po drugi strani mimo bezgovega grma navzgor, kjer se urejuje vod ciklistov. Sergente (narednik) jih šteje v razvitem frontu. Vsi so v svojem poslu in nihče ne pazi, da prihaja Avstrijak.

»Kje je komandant?« sem vprašal italijanski.

»Avstrijak! Avstrijak!« kličejo nekateri ciklisti. Od zadaj pa hite trije pešci od bezgovega grma, ki so me tam zaman iskali in me nato zagledali pri ciklistih.

»To je moj ujetnik!« trdi Italijan, ki me je odkril v kleti.

»Naš ujetnik je!« pravi korporal, ki je pritekel z njim.

»Dajte miru, osli!« jih odganja sergente. »To je vendar oficir, avstrijski oficir, ki je prišel k meni.«

»Ne, ne, to je tisti Avstrijak, ki je bil tam-le skrit. Jaz sem ga našel, moj ujetnik je.«

V prepiru, čegav ujetnik sem, odločuje sergente prav salomonsko:

»Z ujetim oficirjem ne sme iti infanterist. Oficirja bom vodil jaz. K meni je prišel. Lahko pa greš z menoj tudi ti, ki praviš, da si ga videl prvi.«

Sergente oddaja svojo službo pri vodu drugemu podoficirju, odganja od mene korporala in drugega infanterista ter me hoče voditi.

Vsa slaba volja me je minila ob tem prizoru.

»Dobro poznam pot,« pravim spremljevalcu.

Razumel je. »Vi ste tenente? Pravite, da poznate pot?«

»Da.«

Prvi koraka sergente, za njim jaz, za menoj pa vsi trije pešci, tudi onadva, ki ju je sergente hotel odgnati.

Po običajnih in po električnih ovirah ni niti sledu. Trava je poteptana v rdečo ilovico in niti kolov ni več, kojih je bilo sedem redi za ovire. —

»Kam greste?«

Nekdo nas ustavlja in vprašuje. Zdi se mi znan obraz.

»Avstrijskega oficirja sem ujel in ga vodim,« odgovarja narednik.

»Vi ste Paolini?«

»Da.«

»Ali veš, koga vodiš?« se obrača znani neznanec k naredniku. »Tega oficirja vi niste ujeli. On pojde h komandantu.« Meni pa pravi nemški: »Kapitan Finzi je tukaj.«

»Vodite me k njemu!«

»Vsi nazaj! Oficir pojde z menoj.«

Narednik in ostali moji spremljevalci so preseščeni. Ni jim prijetno, da jim jemlje ta človek plen iz rok, s kojim so imeli po svojem prepričanju pravico oditi iz nevarnega kraja v ozadje in prejeti nagrado. A nič jim ne preostaja — morajo se vrniti. —

»Ali se me spominjate?« me vprašuje novi spremljevalec.

»Spominjam se, da sem vas videl nekje.«

»Višji narednik Zancolo sem. Bil sem ponoči pri vas v Carzanu — s kapitanom Finzijem pri cerkvi.«

»Saj res! Spominjam se! Vi ste bili.«

»Jaz sem Vas takoj spoznal. Kdaj ste odšli iz Carzana?«

»Sedaj, pred 40 minutami.«

»Kako je tam?«

»Bersaglieri majorja Ramorina so v Carzanu, tako kakor ponoči, ko ste bili tam. Dalje niso prišli, ker ni bilo trup.«

»Do sedaj ste čakali?«

»Do jutra. Prebedasto je bilo. Major me je držal pod stražo kot ujetnika in talca in ni ničesar storil, kar sem mu svetoval.«

»Kapitan Finzi pravi, da Ramorino ni človek, temveč žival, osel.«

»In tega niste vedeli prej? Kolikor bodo imeli Italijani škode, pride skoro vse na njegov račun.«

»Sedaj vas je Ramorino izpustil?«

»Ne. Ušel sem mu in tenente Cesarini za menoj.«

»Kje je Cesarini?«

»Nekje pred menoj.«

Mimo naju se pomika z brzim korakom kolona 135. infant. polka. Poznam nekatere oficirje. Z višjim narednikom stopava po strani po travi navzgor.

»Glejte, Finzil« mi kaže Zancolo.

Finzi stoji na odprtem prostoru, odkoder ima razgled po vsem bojišču. Krog njega je štab oficirjev pešadijskih, alpinskih in bersaglierskih, ki jim daje ukaze z visoko povzdignjenim glasom. Majorja Chiericonija vidim med njimi.

Zancolo je pristopil in ga prekinil z vestjo, da je prispel Paolini. Finzi me pozdravlja. Poti se v svoji ognjevitosti in se ne briga za granate, ki jih solijo civaronske baterije po bližnji okolici.

»Kako je, Paolini!«

»Prepočasi je šlo. Noč je minila, cilja nismo dosegli. Akcija je izgubljena.«

»Popraviti hočem in še rešiti, kar se rešiti da.«

»Čez most ne dirigirajte trup. Mitraljeze Ghisi in ob Masu je treba potlačiti in razbiti.«

Kažem mu obe točki in Finzi že telefonira artileriji nove cilje.

»Paolini, pojdite v Strigno in počakajte v kasarni!«

Naznačil je višjemu naredniku, naj me spremi, in nadaljeval s svojimi naredbami oficirjem.

Drugi bataljon 135. infant. polka hiti iz Spere navzdol.

»Komandant te kolone je baš major, ki je pri Finziju.«

»Major Chiericoni?«

Obrnila sva se in sedla. Major Chiericoni stoji pred kapitanom in Finzi ga neusmiljeno ošteva.

»Ta Chiericoni je tudi kriv, da se je zavleklo. Ob drugi uri ponoči bi bil moral korakati čez Maso, sedaj ob deveti uri je pa še vedno v Speri.«

»Čemu jih vlačijo sedaj iz Spere? Prepozno je, ti ljudje nimajo po dnevu nobenega posla spodaj. Samo izgube bodo. Gospod Zancolo, kaj hočejo te trupe?«

»Gibanje je ustavljeno, toda zasesti morajo vse avstrijske prednje linije, da olajšajo položaj bersaglierom v Carzanu.«

»Kdo zapoveduje? Finzi?«

»Zdaj zaran si je osvojil Finzi komando, ko je že vse pokvarjeno. Odstavil je generala Zinconeja.«

»To je pa čudno.«

»Čudno, a ni bilo drugega izhoda. Zincone je demoraliziral komandante in jim zabranil, da niso smeli z elanom prodirati, kakor je ukazala vrhovna komanda. Zincone je zapravil noč in pogubil vse. Nesposoben človek!«

»In tega niste vedeli prej? Nesposobne ljudi stavite na čelo!« —

Pri kapeli za Spero stoji čelo enajste kolone, bataljon bersaglierov in za njim bataljon ciklistov. Pri jablani, ki je dala letos toliko sadu mojim Bošnjakom, je konec ciklistov. Za njimi stoje in sede v tesnih četveroredih alpini. Zancolo potrjuje na moje vprašanje, ali niso ti-le alpini dvanajsta kolona, dva bataljona, Brenta in Pavione. Dečki so dobro razpoloženi in se šalijo. Avstrijska artilerija jih ne plaši niti toliko, da bi se razstavili v redke vrste. Opazovalci na Civaronu nimajo jasnega razgleda po zakajenem zraku in jih ne morejo videti v travi. — Bratci, vi bi bili morali že zdavnaj stati na Civaronu, baš tam, odkoder streljajo Avstrijaki! A tja ne pridete več! — Krepki alpini mi jako ugajajo.

Na točki 501 pri vijugi nad Strignom stoji uravnani bataljon 136. infanterijskega polka. Oficirji sede

spredaj in gledajo na Salubio, ki je še vedno daleč. Smilijo se mi zaspani obrazi ljudi, ki so prečuli v alarmu vso noč in niso prišli nikamor.

Zancolo me vodi mimo 136. polka naravnost navzdol v Strigno. Pod skorušami in jablanami imava senčno in še nekoliko rošno pot.

Pred veliko kasarno in na dvorišču kasarne v Strignu je polno kolesarjev. Oddelki so krasno urejeni v razvitih frontah, drugi oddelki se baš zbirajo. Kolesa so temna, brunirana in se ne blišče na solncu. Moja 14. kolona so ti-le ciklisti, bataljon Cambellotti, katerega sem nameraval sam voditi po Suganski dolini, v Roncegno in dalje.

Dvajsetkrat sem slišal medpotoma opazke:

»Glej, glej, Avstrijak! Korporal? Oficir?«

Njihov »guarda, guarda!« se glasi tako kakor urno blebetanje in čebljanje rac pri vodi.

11.

Zancolo me vodi mimo ciklistov v kasarno na dvorišče.

»Zincone! Vidite generala?«

Sunil me je s komolcem kakor prijatelja in mi pokazal skupino polkovnikov in majorjev, med katerimi je stal okrogel, eleganten general. Mislil sem si, ko ga imam pred seboj, preden me je spremljevalec opozoril nanj.

»Lep človek,« pravim.

»A tudi strateg prve vrste,« dodaja Zancolo z ironičnim naglasom. »Hočete, da vas predstavim?«

»Hvala! Prosim vas, pustite gospodo pri miru. Ljubše mi je, ako jih ne poznam.«

»Razumem in si tudi mislim, da bi na vašem mestu poslal vse te gospode na Sardinijo, naj čuvajo koncentracijske tabore in komandirajo delavskim četam pri gradnji cest, kjer bi ne mogli nič pokvariti.«

Zancolo jih gleda po strani in iz njegovih besed slišim globoko jezo.

Generalov štab je pa opazil višjega narednika in mene. Obračajo se k nama in govore z živahnimi

kretnjami. Salutiram jim in gospoda odzdravljajo, nekateri leno, drugi pravilno, in tudi general je pritegnil milostno upognjene prste svoje desnice k robu široke čepice. Drago mi je, da poznajo Zancola, ki ga smatrajo kot zaupnika kapitana Finzija, iz česar sledi, da ga sovražijo kakor Finzija in ga torej ne kličejo k sebi. General je nabral svoje lice v ironičen izraz, s katerim je gledal za nama nepremično, dokler se nisva ustavila pri drugem poslopju kasarne. —

»Ali veste, o čem se zabavajo gospodje strategi?«

»Prosim! O čem?«

Zancolo je tako hud, da se jedva premaguje. Rad bi govoril z mirnim glasom.

»Ko sva šla proti njim, je pravil tisti elegantni obriti polkovnik — pogledajte ga — sedaj že zopet govori —! Mislil sem, da imajo svoje podjetje v mislih, zato sem poslušal. No — govoril je o nečem drugem — pomislite! — o villi »Adelia« tukaj v Strignu, kako je zanimiva zgradba, ker ima vrata v čistem pompejanskem slogu . . . Ta nima nič važnejšega dela v sedanjem trenutku ko sprehode po ulicah in ogledovanje starih hiš.«

»Je pač prijatelj starin in lepih umetnosti . . . Svoj polk vidi itak vsak dan!«

»A Italija propada — saj ni čudo!« —

* * *

Ustavil sem se, ker sem zagledal narednika Mlejneka.

»Mlejnek, kakšen si!«

Počasi je prišepal k meni razoglav, brez srajce, v raztrgani bluzi z zarezanim rokavom, z ovezano roko in krvavo glavo. Grude trde krvi mu sede v laseh. Lice se mu pa smeje.

»Pozdravljam vas, gospod nadporočnik.«

»Kakšen si!«

Slutim, kaj se mu je zgodilo. Roko mi podaja, a jaz jemljem njegovo okroglo glavo rahlo med prste. Poljubil sem ga na čelo.

»Kdo te je zdelal?«

»Italijani.«

»Kdaj si prišel v Strigno?«

»Baš sedaj pred vami. Spal sem že dve uri, ko nisem mogel dalje.«

Generalni štab gleda ironično, kako pozdravljam svojega podoficirja. Zancolo, ki pozna Mlejneka s Castellar, ga istotako pozdravlja in mu pregleduje glavo.

»Tebi se je hudo godilo, dragi moj.«

»Dve krogli sem dobil in tri rane od bajonetov, a še sem živ.«

»Kje?«

»Na Castellarah sem čakal in čakal, a moje devete kolone ni bilo iz Spere. Tenente Re mi je dal tolmača in šla sva v Spero iskat. Našel sem oficirje in rekel sem, naj gredo za menoj, da jih povedem v Caverno. Bilo je že ob štirih zaran. Iz Spere pa jih dolgo dolgo nisem mogel dobiti. Nazadnje smo šli. Vodim jih preko Palue pod Ghisi in po cesti ob potoku navzgor. Pri brvi pa stoji straža in kliče »Haltwerda!« Ni čudo, jutro je že bilo in alarmirani dajčmajstri so si postavili stražo, ko niso vedeli, kaj se godi okrog njih. A kaj bo ena puška, ko je nas šeststo ali osemsto. Rekel sem tolmaču, da bomo morali stražarja posili odstraniti, v tem sem se pa tudi oglasil na klic »Haltwerda« in odgovoril »Bošnjak, feldwebel.« Stražar je zahteval »feldruf« in jaz sem povedal. Ko je stražar zaklical »naprej!«, sem šel prvi in potegnil oficirja, naj gredo hitro vsi za menoj, da prevarimo stražarja. Hotel sem se izogniti streljanju. Italijani se pa prepirajo za menoj in se pogovarjajo tako glasno, da je moral vsak na 100 korakov daleč slišati njihove besede, ki so bile italijanske, ne pa bosenske. Na levem kraju pri brvi stojijo in nobeden noče iti za menoj. Tedaj je pa stražar izstrelil puško proti meni in jaz sem odskočil, ker sem bil še vedno sam na brvi, k vodniku nazaj. Oficir je pa začel proklinjati, ker je mislil, da sem se dogovarjal s stražo, naj strelja, in je velel, naj me primejo. Italijani so me vrgli na tla in me jeli zbadati z bajoneti — hoteli so

me ubiti — bedaki — mene, ki sem jih vodil. Na srečo je stražar zopet izstrelil in porabil sem trenotek, skočil na noge in jim ušel. Ubiti se vendar ne dam! Oni bedaki pa ne marajo za stražarja in ne streljajo nanj, temveč pokajo za menoj iz bližine in tako sem dobil zopet nekaj ran. A bežal sem kljub temu in se skril. Straža na brvi je utihnila — dajčmajster — je zbežal od brvi, ko je slišal toliko Italijanov. Čakal sem, kaj bodo napravili. Stali so vsi, nihče ni prodiral dalje. Sedaj bodo pametnejši, sem si mislil in vstal, da se zopet oglasim in jih vodim dalje. Prišel sem k njim in rekel »Avanti, Italijani!«, oni so me pa spoznali, da sem isti, ki jih je vodil in jim potem ušel in zagnali so se zopet nad mene. Jedva sem se umaknil bajonetom in tekkel sem po travi, kolikor sem mogel. Za menoj so streljali. Ne morem si pomagati, ker me ljudje ne razumejo in me smatrajo za Avstrijaka, ki jih vodi v past. Nisem jih več iskal. V mlaki pod Paluo sem se umil, pogledal si roko in nogo, slekkel se in raztrgal srajco, da se za silo obvezem, potem sem pa lezel po vznožju hribov na Castellare in po svoji poti dalje. Za Scurellami sem omagal — jutro je že bilo, ko nisem mogel dalje. Legel sem in spal, dasi se spominjam, kako so pokale velike granate okoli mene. Potem sem vstal in se počasi privlekel v Strigno in tu pri kasarni so me Italijani »ujeli« in porinili v kasarno, baš pred vami.«

Siromak me gleda tako milo, kakor bi me prosil odpuščanja, ker ni mogel izvršiti svoje pretežke naloge.

Zancolo ni razumel poročila o deveti koloni, a spoznal je, da se je zgodila naredniku strašna krivica — vsled nesporazumljenja.

»Ali veš, Mlejnek, kam je izginila po tvojem begu deveta kolona?«

»Ko sem se obvezoval pri mlaki, so se vlekli nazaj čez Paluo v Spero. Vsi so se vrnil.«

»Zato so položaji dajčmajstrov ostali, kakor so bili!«

Zancolo je odšel skozi vrata v kasarno in naju pustil, da pogleda, kje bi bil zame prikladen prostor. Štab višjih oficirjev se često ozira proti nama in ljubo mi je, ko naju zove Zancolo, naj vstopiva.

»Tu so tudi še nekateri vaši oficirji,« mi javlja Zancolo.

Kasarna je zidana kakor trdnjava. Po hodnikih bobni odmev italijanske baterije, streljajoče v bližini.

Jirsa nam prihaja naproti. V prostorni sobi sede na klopi in lesenih zabojih Miloš, Kohoutek in korporal Veselko. Pred njimi je steklenica črnega vina, krožnik ementalskega sira in nekaj kolačkov italijanskega vojaškega kruha. Vsi pijejo iz ene kupice.

Mlejnek si jemlje grizljaj in odhaja z italijanskim vojakom k zdravniku na obvezališče, jaz pa poročam tovarišem o koncu podjetja. Jirsa ima preko glave svež ovoj in pravi, da je imel košček železa pod očesom, ki je že odstranjen. —

»Kje je transport naših ljudi, koje smo zbrali ob cerkvi v Carzanu?«

»Okoli 200 jih je marširalo pred 10. uro peš v smeri na Bieno,« pojasnjuje Zeleny.

»Ali je kdo izmed njih ranjen?«

»Mislim, da so vsi zdravi.«

»Nas hočejo popoldne odpraviti z avtomobilom v Vicenzo,« pravi Jirsa. »Bil je pri nas oficir Boschi, ki te pozna. Vprašal je po tebi in se srdil na onega carzanskega majorja, ki nas je dal stražiti. Boschi se bo peljal z nami.«

Žejen sem in dve kupici črnine mi ne zadostujeta. To-le vino ni za žejo, ker žge po grlu. Morebiti se pa zdi samo meni tako, ker sem telesno v nenormalnem stanju.

Na oglavu svojega levega čevlja opažam svežo luknjo. Kdaj sem si ga raztrgal? Ob žičnih ovirah? — Sedaj mi prihaja v spomin, da me je sinoči zaskelilo pri carzanski cerkvi, ko je padla granata . . . Spominjam se, da sem imel več ur občutek neke mokre toplote v čevlju, zlasti med prsti, in da me poboleva palec. Zuvam se, da vidim, kaj je.

»Te nogavice si ne morem več obuti,« pravim Jirsi in mu kažem krvavo nogo. Jirsa me tolaži:

»Veseli me, da si tudi nekaj dobil. Sinoči si se mi posmehoval, ko sem si zavezal lice.«

»Vsi smo dobili od ene granate, Trifunović in tisti Italijan največ, ti v lice, jaz pa v prste na nogi in roki.«

»Kaj imaš na roki?«

»Nič ni. Vejnović mi je obvezal prste. Košček železa me je pobožal po členkih.«

Skupina Carzancev po polomu.

Od levi k desni: Mlejnek, Zeleny, Kohoutek, Pivko, Jirsa z obvezano glavo, Veselko.

»Vejnović je ostal?«

»V Carzanu je ostal, siromak. Hotel je teči za menoj, a bil je neokreten, ko so mu strojnice prestregle pot čez most.« —

V našo sobo prihaja redov Janjić, ki se mi smeje namesto pozdrava. Pozna že baje vso kasarno in italijanski podoficirji so ga nakrmili, da ne more pri nas več južinati. V štirih drugih sobah je že jedel. Svojo tablico »Portaordini« nosi v žepu in jo kaže Italija-

nom, s katerimi se dorazumeva na vse načine. V svoji bistrosti si je zapomnil obilico italijanskih besed. najbolj seveda izraze za jelo. Kruh mu je »pane,« jesti se pravi po njegovem »manjá« in »madžare« (mangiare) in kos v papir zavitega sira ali »formadža« (formaggio) nosi v žepu. —

Italijanski vojak, ki nam je prinesel drugič vina, gleda mojo nogo in za dve minuti mi nese, ne da bi ga bil prosil, lavor za vodo, da se umijem. Lavor mi polaša k nogam in mi kima, češ, da ve, česar mi je še treba, ter zopet odhaja. Umivam si najprej roke, nato lice, potem nogo, nazadnje si pa perem krvavo nogavico. Italijan mi je šel po brisačo, ki je pa nepotrebna.

Toda ne nese mi brisače, temveč jodovo tinkturo in — nogavice. Debele volnene rdečkaste vojaške nogavice je dobil nekje. Morebiti imajo v kasarni magazin.

»Hvala!«

Nalivam Italijanu vina, a z nasmehom odklanja, češ, da je vino za nas.

Jirsa konstatira, kako lepo se vede italijanski infanterist. »Fin človek je. Menda je meščan.«

»Odkod ste?« vprašujem ordonanca, ki nas gleda in posluša na klopi sede.

Italijan nagiba glavo koketno na stran in pravi, da je iz Pise.

»Aha, od ondod, kjer imajo nagnjen stolp«, pravi Jirsa in kaže z veliko poševno gesto, kako stoji stolp v Pisi.

Italijan kima in se smeje. Domislil si je, da govorimo o njihovem stolpu in veseli ga, da nam je znana znamenitost njegovega kraja. To ga je spriznalo še bolj z nami in prigovarja nam z besedo in kretnjo, naj južinamo, da nam prinese še več.

»Iz Bošnjaka ali Nemca ne napraviš nikdar tako bistrega ordonanca,« meni Miloš.

»V tem le so ostanki 2000 letne rimske kulture,« se šali Jirsa. Italijan pa vleče na uho, kaj neki govorimo o »kulturi«. Toliko ve, da govorimo o njem.

»Morebiti je res nekaj na tem. Fine kretnje ima in stara kultura se nikdar popolnoma ne izgubi.«

»Ko bi imeli tako dobre vojake, kakor imajo ordonance!« se oglašá Kohoutek, ki je doslej samo poslušal. »Bili bi mi ljubši!« —

»Zlasti sinoči!« dodaja Veselko.

Jaz si obuvam debelo nogavico. Italijan odnaša vodo in izprano mojo staro nogavico, češ, da jo posuši na solncu. —

Zrak se trese po hodnikih za našimi debelimi zidovi od krepkih sunkov topniških salv.

Ordonanc se vrača.

»Kaj je zunaj, da tako streljajo?«

»L' attacco austriaco!«

»Na Carzano?«

»Da, gospod.«

Pogovarjamo se in ugibamo, kaj se godi v Carzanu. Vsi vemo, kakšen izid bi imel avstrijski napad — Italijani bi se udali v neznosnem položaju. Toda kdo atakira? Saj Avstrijaki nimajo ničesar razen oddelka v Levicu!

»Oni iz Levica so že lahko pri Carzanu,« meni Jirsa.

Molčimo in poslušamo rohnenje artilerije. —

12.

Z Mlejnekom, ki se vrača od zdravnika skrbno obvezan na glavi, rami, roki in stegnu, prihajata dva italijanska oficirja. Prvi, ki nas pozdravlja kot znane prijatelje, je artilerist Boschi, drugi se nam predstavlja z imenom Baradello Francesco.

»Enega Baradella — Ferdinanda — že poznam, bil je interpret (tolmač) pri poročniku Re-ju.«

»Moj brat,« pravi Baradello hrvatski.

»Hraber, neustrašen dečko,« mu hvalim brata.

»Res? Veseli me, ako ga hvalite vi.«

»Istinito. Bilo mi je drago, da mi je bil prvi Italijan, kojega sem ponoči srečal, simpatičen in da je bil pravi vojak. Trideset takih med bersaglieri in bili bi v Levicu, a ne v Strignu.« —

Podporočnik Boschi je sedel na klop k Jirsi in poslušal. —

»Kako se počutite, gospod Boschi.«

»Vrag naj odnese naše ljudi!«

Boschi se huduje. Iz njega sika sveta jeza.

»Vem, koga mislite. A ni več pomoči.« —

»Južinajte gospoda! Za pol ure se peljemo. Avtomobili stoje na dvorišču. Obedovali bomo v Castel Tesinu. Naročil sem po telefonu. Za uro bomo tam.«

»Hvala! Južinali smo. Kdo je naročil za nas sira in vina?«

»Te ga niti ne vprašujte! Na mizi je, basta.«

»In komu gre naša zahvala?«

»Vi, Carzanci niste dolžni nikake zahvale. — Baš sem govoril s poročnikom Re-jem in s Cesarinijem.«

»Cesarini je tukaj?«

»Da, suši se. Pritekel je moker in infanterist mu je posodil platnene hlače, da si je obesil svojo obleko na dvorišču. — Cesarini bo glavna priča, kadar bodo sodili naše bedake.«

»Kaj pravi Cesarini?«

»Saj veste, kako je bilo v Carzanu. Pravi, kar je videl: Kako dobro je šlo, dokler ste vodili vi akcijo — isto pripoveduje Re, potem pa prihaja ta Ramorino!«

Torej vedo vse, ne da bi bil kdo izmed nas zinil besedo . . .

Dogodek narednika Mlejneka jima slikam in Mlejnek poroča sam Baradellu hrvatski, kako je prišel do svojih poškodb.

»Na tak način je seveda vsak uspeh nemožen!«

S poročnikom Cesarinijem bi se rad srečal, a ni časa. — Naš ordonanc odklanja dar, ki mu ga ponujamo. Odhajamo po hodniku na dvorišče k avtomobilom. Boschi mi kaže tretje poslopje, pred katerim vise telovadni krogi. Tam je napeta vrv med dvema stožerjema, na koji se suši perilo.

»Hlače poročnika Cesarinija!« se smeje Boschi.

»Da, vidim.« Oficirska obleka se suši poleg belega perila. »Do večera se mu posuši.«

»Časa ima in v bataljonski pisarni bo lahko čakal.«

»Po pravu bi se mu moral javiti in stopiti pod njegovo varstvo. Cesarini še ni razrešen svoje dolžnosti, kojo mu je naložil major, da me kot talca ne sme izpustiti iz oči.«

Boschi naroča smehljaje Baradellu, naj vpraša Cesarinija, ali reflektira še dalje na svojega carsanskega ujetnika. Ako ne, naj mu javi, da je prevzel Boschi njegovo dolžnost. Baradello je pa že v avtomobilu in meni, da bo v Vicenzi boljša prilika, da se pogovori s Cesarinijem.

V prvem manjšem avtomobilu sedita Miloš in Kohoutek in proti njima redov Janjić in eden italijanski oficir, poročnik, ki se pelje samo do divizije z nami, spredaj pri šoferju Baradello. Drugi voz je za šest oseb. Boschi sedi pri šoferju in nas poziva, naj se naložimo. Zada je Jirsa in jaz, proti nama sedita Mlejnek in Veselko. Številno vojaštvo na dvorišču nas gleda in zlasti naš voz, na katerem imamo dva Avstrijaka z obvezanima glavama, vzbuja občo pozornost.

Generalove skupine ni na dvorišču.

Avtomobila se že premikata proti vratom, ko kliče nekdo za nami:

»Addio Paolini!«

Oziram se. Pri drugem poslopju nam maha višji narednik Zancolo in zadaj teče vojak v platneni obleki po sredi dvorišča in krili z rokami, naj postojimo. Prvi avtomobil je že za oglom, naš zavija skozi vrata in pričinja drveti ob železnem plotu za prvim. Vojak v platneni obleki je obstal, ko je videl, da prihaja prepozno.

»Glejte, Cesarini!« opozarja Boschi.

»Cesarini? Resnično, on je.«

V zadnjem trenutku sem zavihtel čepico nad glavo in ne vidim ga več. —

Cesta je dobra, ima pa obilo ostrih ovinkov, pri katerih je treba počasi voziti. Po levi strani se dviga svet najprej polagoma, nekoliko dalje pa streme

gozdni vrhovi Tizzon, Frattoni, Ravetta in Ajabella proti nebu. Ob desni imamo globoko zarezo s potokom Gallina, onstran potoka se pa dviga strma Ravacena in v ozadju M. Mezza. Za Bienom drvimo po ravni cesti preko majhnega polja med planinami in pred vasjo Pieve Tessino pozdravljamo kolono Carzancey, počivajočih na travniku. Dečki vstajajo, vihte fese in gledajo za nami.

»Kako je?«

»Dobro! Dobro!« odgovarjajo.

»Ni dobro!« jim kliče Jirsa, a ne slišijo ga več. —

V zadnjem žepu imam revolver, ki me tlači pri sedenju. Saj mi ni treba revolverja, ko imam razen njega pistolo. Potegnil sem ga iz žepa in zavihtel nad glavo, kakor bi ga hotel pognati na travnik ob cesti.

»Dajte ga meni!« je zaklical Mlejnek.

»Tu ga imaš!«

Mlejnek si ogleduje orožje, ki je zdaj njegovo, in si ga utika pod bluzo. Vse lice se mu smeje in često mu sega zdrava roka na prsi in tipa ali je revolver še tam.«

»Zdaj še meni nekaj!« opozarja Veselko, ki nima nikakega orožja.

»Čakaj,« pravi Jirsa, »tebi dam jaz. Moja pistola je erarna, avstrijska, avstrijske robe pa jaz nočem nositi.«

Jirsa si odpenja veliko pistolo in jo daje Veselku.

»Vzemi! Tvoja je!«

Veselko se nekoliko sramuje, ker ni mislil resno s svojo prošnjo.

»Hvala! Šalil sem se. Le imejte pistolo!«

»Rekel sem, da je tvoja. Vzemi! Jaz si kupim v Italiji drugo, angleško.«

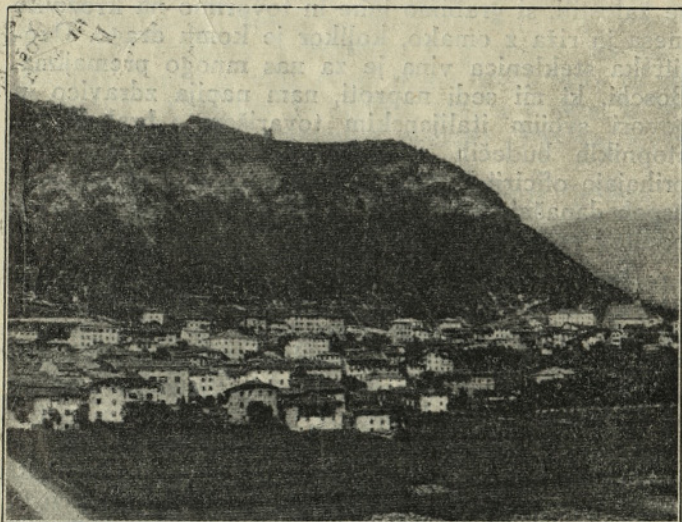
In Veselko je vzel težko pistolo in si jo spravil nekam zadaj za bluzo. —

Avtomobila se ustavljata. V Castel Tesinu smo.

Izstopamo in čakamo pri vozeh, kdaj nas pozove Boschi, ki je šel v poslopje.

Pri odprtih oknih se pojavljajo po vrsti glave in nas kličejo, naj pridemo.

Osem oficirjev je v prvi sobi. Predstavljamo se in sprejemamo požirek konjaka, ki nam ga ponuja mlad podporočnik. Nek poročnik pripoveduje, da akcija ni zaključena, temveč da se artilerija še tepe. Trupe se gibljejo še vedno naprej proti fronti in jutri pride Cadorna.

Pieve Tesino.

Saj smo srečavali oddelke in več bataljonov je ležalo med Bienom in Strignom. Glavna moč se pa pomika baje ob Brenti od Primolana in Grigna v smeri na Ospedaletto.

Vprašujejo me, kaj sodim o nadaljevanju akcije.

»Ali prebijemo fronto?«

»Z močjo je možno prebiti linije ob Masu, toda izgube bodo velike. Ne verjamem, da bo vaša komanda izkušala sedaj forsirati brez ozira na žrtve. Treba bo vsekakor počakati noči.«

»In ponoči?«

»Nadaljevati, ako bodo bersaglieri še v Carzanu. Od njih je odvisen vsak daljši uspeh.« —

Pri obedu se razgovarjajo začetkoma resno, kmalu pa prehajajo k drugim predmetom in se smejejo. A veselje jim ne prihaja od srca.

Naša skupina, kar nas je v avstrijskih uniformah, sedi na dolenjem koncu. Ker nimamo vzroka, da bi se žalostili, si grabimo juhe in tovorimo na krožnike mesa in riža z omako, kolikor je komu drago. Dvo-litrska steklenica vina je za nas mnogo premajhna. Boschi, ki mi sedi naproti, nam napija zdravico in govori svojim italijanskim tovarišem o hrabrih zastopnikih budečih se slovanskih narodov. Po vrsti prihajajo oficirji k nam in trkajo — ako ne na poln uspeh današnjega dne — na poraz Avstrije in osvoboditev podjarmljenih narodov.

Boschi nadaljuje nemški in govori resnobno, da nas umeva, ker je tudi on, Trentinec, imel prilike videti avstrijsko gospodarstvo in se je stikal s Slovani. V Italiji na žalost ne najdemo takoj onega umevanja, kakor si ga morebiti predstavljamo. A tudi to se izpremeni. Veseli ga, da nas neuspeh ni potrl. Voja se sklada iz uspehov in neuspehov, a za nas ni dvoma, da bo zmagalo naše orožje po gigantski borbi. Ker misli, da najbrž nismo razumeli njegovega prejšnjega italijanskega nagovora, nam ponavlja po nemško, — naj mu oprostimo, ker ne zna našega jezika — da je prepričan s svojimi italijanskimi tovariši glede končne zmage in osvoboditve revolucionarnih Slovanov, kakor je prepričan o zmagi svete svoje matere Italije.

»Sedaj, ko vas objemamo na svojih tleh kot prijatelje, kot brate, kot zaveznike, vam kličemo tople besede zahvale za vaše dosedanje stremljenje, za ogromne priprave, ki jih poznam, za vse službe, ki ste jih storili in hoteli storiti moji Italiji brez ozira na grozeče vislice, kakoršne je postavila Avstrija našemu Battistiju, mojemu prijatelju, in Nazariju Sau-

riju.*) Nadaljujte borbo z nami vi in vaši prijatelji, ki so ostali onstran fronte. Živelil!»

Oficirji vstajajo in mi vstajamo. Milo nam je po iskrenem nagovoru plemenitega podporočnika, ki nam je ponudil prijateljstvo in bratstvo. Jirsa me vzpodbuja z ного in s komolcem, naj odgovorim, a kaj bi govoril? Nemški ne maram, italijanski ne znam.

»Evviva Italia!«

Ves naš konec kliče »Evviva!« in poljub, ki ga je pritisnil nežni Boschi na moje neobrito lice, je zvezal našo skupino v bratstvu z gorenjim omizjem. Bošnjak Janjić si viha svoje bujne dolge brke in gre smehljaje od oficirja do oficirja, trka z vsakim in ponavlja z nekoliko nerodnimi pokloni »Evviva! Evviva!«

Kapitan Delaiti nam ponuja cigarete. Iz lica, ki so ga osepnice močno razorale, se mu belijo veliki zdravi zobje. Naši si jemljejo skromno vsak po eno cigareto, kapitan pa ponavlja pri vsakem isto gesto: z debelimi prsti sega v škatljico in pri tretjem je prva škatljica prazna, četrtemu pa ponuja že drugo. Janjiću, ki je zadnji na vrsti, odpira Delaiti tretjo škatljico. Ozrl sem se, ko so se vsi zasmeli. Janjić je humorist, ki misli, da si tukaj lahko dovoli šalo, ko imajo toliko cigaret na mizi. Kapitanu kaže, da ni treba odpirati škatlje in mu jemlje škatljico iz rok. Delaiti mu jo daje in ga prijema z obema rokama za brke, češ, ti si dečko pameten. In vsi se smejejo še bolj, ko si utika Janjić svojo škatljico v žep, za kajenje si pa jemlje z mize z onega kupa, ki je namenjen Mlejneku.

»Mlejnek, ti ne kadiš, dovoli mi cigareto!«

»Vzemi si vse!«

Janjićeve oči so švignile zadovoljno preko omizja in kup cigaret je izginil v njegovem naprsnem žepu.

Nimamo vzroka, da bi se žalostili, torej se rajši smejmo! —

*) Nazario Sauri je bil Italijan iz Istre, ki je vstopil v službo italijanske mornarice. Avstrijci so ga ujeli 1916 in ga zaradi veleizdaje obesili.

Ob pol 4. uri se poslavljamo od gostoljubnega kraja in nato nadaljujemo v avtomobilih svojo pot po novih serpentinah navzdol v Sugansko dolino proti Grignu in nato skoz Tezze, Primolano, Cismon, Valstagno v Bassano. Italijanske kolone se izogibajo in nas gledajo. Mnogim pešcem menda ni po volji, da vozijo umazane Avstrijake v tako lepih avtomobilih, oni pa morajo klatiti kilometer za kilometrom peš.

V Bassanu se ustavljamo na pol ure in hitimo nato po beneški ravnini po popolnoma ravnih krasnih cestah skoz Cittadello v Vicenzo.

V Vicenzo prihajamo v temi. Avtomobila zavijata po aleji na severnem robu mesta in se ustavljata na temnem dvorišču. V prvem nadstropju so luči. Boschi nam razkazuje svojo delavnico in pisarne kapitana Finzija.

»Tukaj sem bil,« mi pravi Mlejnek polglasno, ogledujoč si dvorišče in zidove.

Pisarne so prazne. Dvoje, troje vojakov nas meri z očmi.

Boschi obžaluje, da nam ne more z ničemer postreči razen s kruhom. Vse je zaprto.

»Večerjali boste v Veroni. Naročim po telefonu, da vam v kantini pripravijo za sedem oseb.«

Torej v Verono . . . Stlačili smo se v večji voz in nadaljevali pot po periferiji Vicenze in nato po ravni široki cesti, v aleji od Vicenze do Verone. Zadremal sem medpotoma. Zbudila me je kontrolna straža za Montebellom, kjer se mora šofer legitimirati karabinierjem. In zopet dremljem do Verone.

V mračni razsvetljavi ne morem videti pravega izraza ulic tega velikega mesta. Luči na ulici so redke in osenčene, da bi jih ne opazili avstrijski letalci odzgoraj. Blizu fronte so vsa mesta ponoči brez razsvetljave.

Dvakrat mora šofer pokazati legitimacijo kontrolnim stražnikom. Onstran mesta se ustavljamo na prostranem dvorišču.

Po skromni večerji — mortadella, sir, grozdje in vino — legamo spat. Pripravili so nam v dveh sobah sedem vojaških postelj.

»Porazeni smo!« vzdihuje Miloš na postelji sede.

»Vyhráli jsme!« dodaja Jirsa dvoumno in si odpenja gamaše, ki jih meče preko Miloševe postelje v kot. Ta češki izraz mu ne znači »zmagali smo«, temveč »doigrali smo.«

Vsak neuspeh ni poraz. Čemu bi premišljal? —

Po carzanski noči smo potrebni počitka. — —

13.

Transport 300 Carzancev se je pripeljal za nami po železnici v Verono.

Manjkajo nam pa mnogi zarotniki, med njimi večina vodnikov, podoficirjev in 11 oficirjev, ki so v carzanskem podjetju imeli posla v sosednih odsekih in v ozadju in so vsled italijanskega neuspeha ostali v Avstriji.

Njihova usoda nam je neznana, njim pa naša. Kaj si bodo mislili o nas po nepričakovanem polomu? Ako nam Avstrijci katerega izmed njih primejo zaradi suma, da je udeleženec zarote, se bo težko izmazal! Preiskava mora marsikaj dognati in dasi nas, ki smo imeli pri začetnem poteku podjetja največ posla, ne doseže v Veroni avstrijska pest, je vendar le možno, da nam zapletejo naše nesrečne tovariše onstran fronte v preiskavo in jih poženejo pred vojno sodišče. —

* * *

V popisu carzanske noči slikamo doslej izključno le dogodke, kakor smo jih sami čutili, videli in doživeli. Da bo slika popolnejša, je treba dodati poročila onih tovarišev, ki so preživeli carzansko noč na svojih določenih mestih, kojih Italijani niso dosegli.

Nekaterim zarotnikom se je posrečilo v poznejših tednih preskočiti iz avstrijske fronte v Italijo.

Prvi je bil enoletni prostovoljec aspirant Karel Mottl iz I. bataljona 102. polka, ki je stal v bližini

Carzana na visokih položajih Val Piana. Na Val Piani so zvedeli šele zaran o italijanskem vlomu in vsi položaji so bili tri dni neprenehoma alarmirani. Četrty dan po neuspeli akciji je Mottl ušel in se dodatno vrnil še enkrat na Val Piano po svoje tovariše, kar mu pa ni uspelo. Vendar je pa s svojim poizkusom dosegel, da je armadno poveljstvo moralo vzeti bataljon iz njegovih položajev.

* * *

Za njim se je pojavil redov Mitrović. Mitrović pravi:

»Dotično noč nisem imel službe in sem spal. Okoli druge ure ponoči me budi štabni narednik Klein, ki alarmira strojničarje in velik del 1. čete ob Masu med železnico in Carzanom. A nihče ne ve, kaj je. Nadporočnik Kimla teče k desnemu krilu svojih rovv in plaši s svojim strahom ljudi. Nekateri se mu smejejo, kako kliče: »Italijani pridejo!«

— »Odkod?« —

»V Scurellah so in carzanski most že imajo,« pravi štabni narednik Klein.

»Kako je mogoče, da bi bili v Carzanu, ko pa nič ne poka?«

Tedaj sem se domislil, da je menda danes naš termin za odhod v Italijo in ljubo mi je, da je vse tiho in brez boja. Narednik Klein in nadporočnik Kimla iščeta komandanta strojniške čete, a ljudje pravijo, da je gospod Jirsa odšel v Carzano.

»Pošljite nekoga v Carzano, da vidimo, kaj je!« pravi Klein gospodu Kimli.

»Kaj bom pošiljal, ko so Italijani tam. Kaj bo? Kaj bo? Za hrbet nam pridejo!«

»Potem pa bežimo, dokler je čas!« meni Klein.

Nadporočnik Kimla bi rad telefoniral in prosil pomoči, a vse je prerezano in nihče se ne glasi. Potem hoče streljati rdeče rakete, a boji se, da bi ga Italijani ne prijeli zaradi raket. In zopet čakamo. Artilerija pričinja streljati, mi smo pa tiho. In Bošnjaki odha-

jajo, tečejo proti Castelnuovu, potem tudi gospoda Kimle ni nikjer več.

Štabna narednika Govorušić in Klein ne veda, kaj bi storila. Poslušam, kaj pravi Klein:

»Jirsa je gotovo vedel, kaj hočejo Italijani.«

»Boga mi, zdaj mi je jasno,« odgovarja Govorušić. »Ko sem se selil s svojim vodom v Carzano, mi je Jirsa ukazal, da smem dati k vsaki puški samo po 3 ljudi, moralo bi jih pa biti več. Rekel sem, da to ne gre, on je pa velel, naj molčim. In prepovedal mi je stanovati v Carzanu pri mojem vodu in mi izrecno ukazal, da moram ostati tukaj. On je vedel, kaj dela.«

Zaran po peti uri me pošilja narednik Klein, da najdem zvezo z 2. in 3. četo ob železnici in da vprašam nadporočnika Hardega, kaj naj storimo, ko smo sami in nimamo municije, Italijani pa na 3 straneh okoli nas.

Dani se in megla je. Po poti hitim proti Castelnuovu in dalje. Na železniški progi stoji suhi poročnik Horák.

»Kam greš?« me vprašuje. Ne pozna me.

»Gospod štabni narednik Klein prosi, da mu naročite, kaj naj stori.«

»Kaj naj stori? Reci mu, da je osel, ki pošilja drugega osla vpraševat k tretjemu, ki sam ne ve, kaj naj stori. Postrelja naj Italijane, ki so za njim, postrelja naj Italijane, ki so pred njim, vse, ki so v Scurellah in v Carzanu in v Milanu in v Rimu in vsakega, ki ga vidi na mostu. Čemu zijaš? Idi in povej tako!«

»Gospod poročnik, Italijanov je preveč — mi imamo samo dva pasova.«

»Naj jih bo tisoč, naj jih bo milijon, vse eno, lupaj! udri! pali! žgi, pucaj! Postreljajte jih! Ljudje, ki ne znajo iti ponoči naprej, tudi pod solncem niso vredni, da jih puščate pri miru. Postreljajte jih, drugega niso vredni. Sicer naj Klein stori, kar hoče. Ali si razumel?«

»Razumem.«

Obrnil sem se in se vračal k štabnemu naredniku, da mu javim naročilo gospoda poročnika Horáka.« —

Štabnemu naredniku sem javil, potem smo pa začeli streljati na Scurelle in na most, kjer so se sprehajali Italijani, kakor bi bilo vse njihovo. Poskrili so se in niso hodili več po mostu. Ob sedmi uri je prišel gospod nadporočnik Kimla in več Bošnjakov se je vrnilo, ki so bili raztepeni po vinogradih in tako smo čakali, dokler niso prišli še drugi. Bošnjaki so patrolirali do Carzana in rovi so bili prazni. V Carzanu so pa videli mnogo Italijanov pri cerkvi. Nato so prišli vojaki iz Levica, jurišna četa in vsi Italijani so se udali. Malo so pokale puške, potem je bil pri nas mir, italijanska artilerija pa je streljala najbolj, ko so gnali italijanske jetnike iz Carzana v Telve.«

»Ali so avstrijski oficirji, ki so preiskovali dogodek, morebiti koža zaprli?«

»Slišali smo, da so jih mnogo zaprli, toda nobenega Bošnjaka. Podpolkovnik se je pripeljal in je bil strahovito srdit na Čeha. Samo Čehi so krivi vsega, je dejal. Slišali smo, da so zaprli krojača četrte čete, potem podnarednika Liško iz tretje čete in poročnika, ki je bil v špitalu v Levicu.«

Tesno mi je ob tem poročilu. Krojača Jiránka nisem videl med vodniki pri carzanski cerkvi. A bil je baje zvečer pri carzanski cerkvi, potem je odšel.

Poročnik Martinec je od 10. septembra v bolnici s svojim zmečkanim prstom. Bodisi ga je izdal sluga, kojega je pošiljal iz Levica k meni v Carzano ali se je pa dotično noč vedel tako, da ga smatrajo kot udeleženca.

In Liška? Vedel je seveda o nas, toda nobene vloge ni imel pri podjetju. Mitrović trdi, da je Liška hotel uteči, a so ga prijeli.

Mitrović pravi, da sta v odseku dve vesti o nas, ki smo prešli v Italijo. Po prvi verziji so nas Italijani aretirali in postreljali koj prvi dan iz maščevanja nad neuspelim podjetjem, ker so smatrali, da smo jih zvalili v nastavljeno past; po drugi verziji so nas v Italiji obsodili in obesili.

Namen teh izmišljenih vesti je prozoren. Ako bi kdo v bataljonu gojil tajno željo mahnuti za nami v Italijo, naj se zaveda, kaj ga čaka . . .

14.

Izmed ubežnikov, katerim se posrečilo priti za nami v Italijo, je prinesel največ točnih vesti o utisu podjetja in o usodi zaostalih zarotnikov korporal Anton Stránsky.

Korporal je utekel 29. januarja 1918 iz 2. polka tirolskih cesarskih lovcev iz položajev na Monte Valbella k Italijanom. Italijanskemu oficirju je odgovoril na vprašanje, kdo je:

»Carzano, guida ventiquattro« (vodnik št. 24).

Poveljniku italijanskega polka v Busa del Termine (poldrugi kilometer južno od Valbelle v dolini Val di Melago) je ponovil iste zagonetne besede. Polkovnik je poznal carzansko tragedijo in bilo mu je jasno, da ima pred seboj enega izmed carzanskih avstrijskih vodnikov, ki trdi, da je broj 24. Pogostil ga je, dal mu novega perila in ga poslal dalje. Umljivo je, da ga je aviziral vsem višjim poveljstvom, kjer so se zanimali za človeka, ki smatra, da ga poznajo v Italiji kot 24. vodnika.

Imam zapisnik, ki so ga sestavili z njim v uradu I. T. O. I. (informacijskem uradu operacijskih trup I. armade) dne 14. februarja 1918 in govoril sem s korporalom samim, ki je ostal kot dobrovoljec v mojem odredu.

Stránsky je imel pri podjetju 17. septembra 1917 nalogo, da čaka kot vodnik št. 24 z dvema tovarišema (št. 25 in 26.) pri mostu zapadno od Borga od 22. ure dalje na italijanski bataljon, koji bi zasedel kraje Piagaro, Marter in Novaledo v Suganski dolini, dalje vrh Armenterra (1527 m) in strme dohode, ki vodijo iz Suganske doline na višine Cima Dieci (2216 m), na Cima Dodici (2338 m) in Cima Manderiolo (2051 m). Ti oddelki bi onemogočili umikanje avstrijskih posadk s Civarona in Caldiere ter bi osiguravali z južne strani gibanje italijanskih kolon od Borga do Levica.

Zapisnik pojasnjuje obširno, kaj je doživel korporal dotično noč in v naslednjih dneh, in dokazuje brezglavnost avstrijskih komand v odseku Borgo, ki so po prvih vesteh o vlamu Italijanov v Carzano izgubile duševno ravnotežje, zapustile brez izjeme svoja mesta in bežale proti Levicu.

»Čakal sem kot vodnik št. 24 na določenem mestu do 2. ure po polnoči. Do polnoči je bilo na položajih ob Masu vse popolnoma mirno. Pozneje je počilo deset do petnajst strelav v bližini Spere ali Carzana, nato je pa nastala zopet tišina in več ur ni nič motilo miru. Bil sem prepričan, da se je podjetje odložilo in se ni pričelo in nameraval sem se vrniti iz Borga v Novaledo, kjer sem dotično noč imel službo v pekarni. (Stránsky je bil komandiran od bataljonskega poveljstva V. b. h. 1 v pekarno v Novaledo. Po civilnem poklicu je pekarski pomočnik.) Po tretji uri se je oglasil kanon in počakal sem, kaj bo sedaj. Nato so začeli streljati tudi na hribu S. Pietra in na Salubiju severno od Borga. Šel sem v Borgo in našel veliko zmedo. Iz Telv in Castelnuova so tekli in bežali vojaki, poedinci in skupine. Pribežal je tudi novi major Lakom, ki je bil le napol oblečen, zavit v plašč brez hlač. Major je alarmiral orožnike v Borgu, ki so spali*).

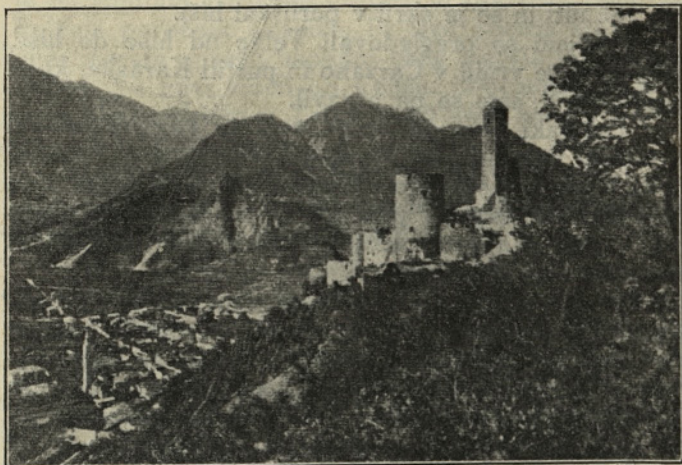
Major se je trudil, da sestavi obrambni oddelek iz ljudi raznih v Borgu nastanjenih trenov, toda nihče ga ni slušal. Sproti so mu ljudje uhajali in bežali po cesti nazaj v smeri na Marter in Levico.

Orožniki so hiteli od hiše do hiše, kjer so bili nastanjeni ljudje in konji, in so budili in izganjali ljudi. Kdor je slišal, da prihajajo Italijani, je izginil. Postajni poveljnik mesta Borgo je istotako zbežal z vsemi svojimi pisarji in ordonanci. Cesta Borgo-Marter se je napolnila vojakov, konj, voz in topov, bežečih iz

*) Zapisnik Uff. I. T. O. I. 27. febr. 1918 o izpovedbah dezerterja Marka od bataljona V. b. h. 1 navaja, da je major Lakom utekel z adjutantom Czitaryjem v zadnjem trenutku iz Telv, ko so bili že Italijani pri bataljonskem poveljstvu. — Prim. poročilo korporala Malčánka str. 60 in članek v Neues Wiener Tagblatt 25. VI. 1918.

odseka Ceggio in Castelnovo. Videl sem znance Čehe, ki služijo pri prvi bateriji 28. brdskega artilerijskega polka pri Telvah in znance iz baterije 9 cm kanonov v Trentinu pri Telvah, bežeče s svojimi kanoni. Za njimi so ropotali s kanonoma 149 cm kalibra, ki sta stala ob Ceggiu, in še več drugih, ki jih nisem poznal in o katerih ne vem, kje so stali. Niti nisem vedel, da je toliko kanonov pri Borgu.

Polkovnik Günste, komandant 181. brigade, je zbežal s svojim štabom iz Piagara v smeri na Marter

Castel Telvana pri Borgu.

V starih razvalinah gradu Telvana $\frac{1}{4}$ ure nad Borgom (S. Pietro) so se skrivali raztepeni od 17.—20. sept. 1917.

in poveljstvo 18. divizije je baje tudi zapustilo Roncegno ter se prenašlo preselilo v Levico. — Razne pisarne, ki so se nahajale v Telvah, Borgu in po okolici, so se popolnoma razletele. Eden se je zatekel na S. Pietro, drugi v Canai, nekateri še dalje, kakor n. pr. narednik Schwicker, računski podoficir 2. čete V. b. h. 1, ki se je vrnil šele 20. septembra, tretji dan po carzanski akciji v svoj urad. Treni raznih čet in

baterij so se pomešali in razbili, da so pretekli trije in štirje dnevi, preden so se zopet našli in uredili. Do 20. septembra vobče ni bilo možno sestaviti spiska izgub, ker so od časa do časa še vedno prihajali raztepeni in se javljali ljudje, koje so smatrali za ujete in izgubljene.

Slišal sem, da so bili vsi kraji do Caldonazza do 5. ure zaman alarmirani in obveščeni, da morajo biti pripravljene za beg.

Ko so prišli Italijani v Telve, je bil v Telve še kuhar Karásek, vsi drugi so zbežali. Karásek ni utegnil več uiti in se je skrila v porušeni hiši.

Italijani so pregledovali Telve od hiše do hiše, potem so se vrnili v Carzano in pustili Karáska, ki ga niso odkrili, sam se pa ni javil.

Bošnjaki prve in druge čete in gornjeavstrijski strelci v položajih ob Masu po severni strani od železnice so zapustili med 3. in 5. uro svoje položaje in bežali proti Borgu. V položaju je ostal samo del strojniške čete nadporočnika Jirse, ki ni imel oficirjev in ni vedel, kaj naj stori*).

Te ljudi, ki so ostali na položaju samo vsled zapanosti, zmešnjave in nevednosti, so slavili pozneje kot največje junake in jih stavili drugim za vzor. Nekateri Bošnjaki so pa prespali vso noč in zaran niso ničesar vedeli, kaj je, ko so bili položaji prazni.

Posadka na Civaronu je bila alarmirana in je zvedela, da jo Italijani pri Borgu odrežejo. Čakali so povelje za umik, ki ga pa nihče ni mogel dati, ker je bila telefonska zveza prekinjena. Nekdo jim je razglasil, da so Italijani zasedli Borgo in nato so si pospravili prtljago v nahrbtnike — za marš v Italijo.

Zaran proti 6. uri sem videl oddelek jurišnega bataljona, ki je korakal z brzim korakom pod vodstvom kapitana Vaupotiča po cesti od Novaleda proti Borgu. Vedel sem, da se pripravlja juriš na Italijane v Carzanu.

*.) O tretji četi, ki je imela položaje ob Brenti, trdi bulletin Uff. I. T. O. I. 27. II. 1918, da so bile alarmirane šele ob 4. uri zaran, ko je jela artilerija streljati (izpoved dez. Marka).

Dopoldne sta se pripeljala do postaje Marter še dva vlaka nemških vojakov, ki so bili baje v Trentu. Eden izmed teh vlakov je imel štiri lokomotive. Nemci pa niso imeli več posla v Carzanu, kjer so se opoldne Italijani že udali, toda ostali so tukaj za fronto še dva dni na postaji Marter, potem so se vrnil.

O zavzemanju Carzana sem slišal sledeče podatke:

Ob 7. uri zaran je imel major Lakom v Borgu 30 ljudi, rokodelcev, kuharjev in konjarjev. Pri majorju je bil adjutant poročnik Czitary in oskrbnik oficirske kuhinje poročnik Krajnik. Ta dva oficirja sta z vodom morala zasesti zapadni breg Ceggia, da čuvata Borgo. Ko niso videli ob Ceggiu nobenega Italijana, so poslali patruljo v Telve in so nato zasedli Telve, kjer ni bilo Italijanov.

Drugi vod, ki je bil temu sličen, sem videl pred postajo Marter, kjer so čuvali konjarji bataljonov IV./4. in I./102 cesto in dolino.

Ob 9. uri so se pričeli Avstrijci bližati Carzanu. Poročnik Czitary in Krajnik iz Telv, rezervni vod bataljona IV/4 iz Caverne, jurišni oddelek preko polja južno od Telv, jurišna patrulja bataljona V. b. h. 1 iz Castelnuova. Vojaki 2. in 1. čete so se vračali v svoje rove ob Masu.

Italijani se niso branili in vobče niso mislili na odpor. Čim so se pojavile jurišne patrulje pred Carzanom, so pokazali bele zastave in so se udajali. Severni del Carzana je zasedel rezervni vod IV./4 brez italijanskega odpora.

Italijanov je bilo več stotin v Carzanu, mnogo več nego avstrijskih napadalcev. Gnali so jih po rovu v Telve in jih na postaji Marter naložili na vlak.

Po dovršeni protiakciji je zasedla jurišna četa iz Levica položaje v Carzanu, ker 4. čete bataljon V./b. h 1 vobče ni bilo več.

Avstrijci so pričakovali, da bodo Italijani še napadali in poizkušali prelomiti fronto, zato so nagro-

madili v ozadju, v Levicu, Perginah in Trentu obilo trup, koje so prepeljali v naglici s soške fronte.«

Tako se glasi zapisnik korporala Stranskega.

* * *

O carzanski akciji je izšlo v avstrijskem časopisu obilo člankov, zlasti po interpelaciji poslanca Markhla in tovarišev v dunajskem parlamentu. Generalni štab je izdelal tudi študijo o podjetju.

Odgovor domobranskega ministra na interpelacijo nemških poslancev, ki ga je izdala državna tiskarna na Dunaju 3. maja 1918 v tisku, se opira na poročilo poveljnika vojne skupine feldmaršala v. Conrada.

Odgovor priznava, da bi italijanski uspeh pri Carzanu imel za Avstrijo katastrofalne, n e d o g l e d n e p o s l e d i c e. —

* * *

In oni, ki so krivi carzanskega poloma? —

Pravijo, da je bil general Zincone kaznovan in da je bilo kaznovanih več oficirjev.

Nas italijanska preiskava ni zanimala.

Ugo Ojetti je po dveh letih (Il Secolo 25. VI. 1919) našel energije in javil:

»Kaj se je zgodilo z njim, ki je s svojim neumnim ponosom in s svojo nezmožnostjo zakrivil, da se je akcija ponesrečila? Govori se, da se je uvedla preiskava. Zakaj se še vedno drži tajno? Kdor ve, ne bo nikoli pozabil te resnice: Kobariškega poraza bi nikoli ne bilo, ker bi prišlo en mesec prej v Carzanu do avstrijskega poloma, ako bi bil v noči med 17. in 18. septembrom 1917 izvršen načrt polkovnika Finzija z inteligenco, disciplino, s programom in zaupanjem, s katerim je bil pripravljen. In če preiskava ne bo objavljena, bo tisti, ki ve, govoril v primernem trenutku.«

Obetajo nam študijo s svoje strani.

KONEC ČETRTE KNJIGE.